

U

Ügyvédek. Az 1867-iki emancipációs törvény (l. o.) az országban lakó zsidókat minden polgári jog gyakorlására képesíti. Ennek következtében minden más polgári foglalkozással együtt az ügyvédi pálya is teljes mértékben megnyílt előttük, míg az előző években többféle akadály állott útjukba. 1853-ban az igazságügyminiszter még megtagadta zsidó jelölteknek az ügyvédi vizsgára való bocsátását, de már 3 év múltán a pesti egyetem kérdésére megállapította, hogy nincs törvény, mely a zsidókat az ügyvédi gyakorlattól eltiltaná. 1858-ban le is telepedett Bodanszky ügyvéd Nyitrán és Knöpfler Kassán. A királyi tábla azonban 1861. elhatározta, hogy zsidót többé nem bocsát ügyvédi vizsgára. A pesti egyetemen abszolvált zsidó ügyvédjelöltek erre az udvari kancelláriánál, a kir. Kúriánál és végül az uralkodónál kerestek a tábla határozata ellen jogorvoslást. I. Ferenc József nem semmisítette meg ugyan a táblai határozatot, de több jelöltnek királyi privilégiumot adott az ügyvédi gyakorlat folytatására. Goldstein Simon és Schönbberger Ármin voltak az első «királyi szabadalommal» bíró ügyvédek, kik 1861. Pesten nyitottak irodát. 1862-ben Beck volt eperjesi rabbi, 1864. Mezei Mór nyert királyi engedélyt. Rajtuk kívül még Barach Benedek, Bróde Lipót, Friedmann Gyula, Goldstein Adolf, Holländer Henrik, Mannheim Ignác, Pick József, Weiser Károly és Weisz Márkus voltak királyi szabadalmat nyert ügyvédek. Az erdélyi gubernium 1862. minden nehézség nélkül adta meg Fischer Lajosnak az ügyvédi jogot. Gr. Zs.

Új Élet, cionista folyóirat, megindult 1919. Désen. Szerkesztették: Harnik Mór, Harsányi Jenő, Klein Albert és Majrovits Lipót 1920 végéig, amikor megszűnt.

Újkécske, nagyk. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. 9026 lak. Régi zsidólakta község. Mint elpusztult temetőjének egyes sírkövei bizonyítják, már legalább 150 éve laktak itt zsidó családok, melyek azonban csak később, valószínűleg a mult század közvetlen elején 1816. tömörültek hitközséggé. Hogy annak idején a hitközség megalakulhatott, az főként egy Löbl Jakab nevű gazdag kereskedőnek köszönhető, aki jóformán a saját erejéből vásárolta meg templom és iskola céljaira a község határában levő urasági lakot. Löbl volt tehát a hitközség megalapítója és egyik első előjárója is. Az első rabbi Neu Márkus volt, aki több évtizedes eredményes működés után 1875. halt meg. 1869-ben a hitközség kongresszusi jelleget vett fel. Új, egyemeletes modern templomát 1910. építette fel saját erejéből. Régi, híres iskolája is volt a hitközségnek, de ez 1919. egyrészt az államszegély megvonása, másrészt a növekedések számának lecsökkenése miatt megszűnt. A hitközséggel egyidejűleg létesült a Chevra Kadisa, melynek jelenleg Roth Hermann az elnöke. A hitközségnek van egy kisebbszerű

levéltára. Templomában az «Omed» felett egy «Mizrach»-kép függ, nagyon régi és értékes ereklye, mely gyönyörűen kaligrafált írással az összes zsoltárokat tartalmazza. A hitközség 4000 pengős évi költségvetéssel dolgozik, melynek kb. 20%-át fordítja szociális és filantrópikus célokra. Anyakönyvi területéhez Ókéske, Alpár és Tiszaújfalu községek tartoznak. A hitközség lélekszáma 268, családok száma 50, adót 54-en fizetnek. Foglalkozás szerint: 20 kereskedő, 2 ügyvéd, 2 orvos, 2 magántisztviselő, 1 iparos, 2 magánzó és 20 gazdálkodó. Ez utóbbiak közül Epstein Sándor 900 hold bérelt és 240 hold saját földön, Fodor Mihály 216 hold saját földön gazdálkodik. Rajtuk kívül, még több kisbirtokos van, akik 20—80 hold földön gazdálkodnak. A hitközségnek a világháborúban résztvevő tagjai közül 10-en haltak hősi halált. A hitközség mai vezetősége: Fogel Hermann rabbi, Günsz Mór elnök, Szegő Izidor alelnök, Valatin László tb. jegyző, Aczél Sándor templomgondnok, Valatin Mihály pénztárnok, Hajdu Vilmos ellenőr és ezenkívül 16 tagú képviselőtestület.

Új Kelet, zsidó politikai napilap Kolozsváron. 1918. december 19. mint hetilap indult meg Marton Ernő szerkesztésében, aki a lapvállalat alapítója volt. Programja szerint a zsidóság kulturális törekvéseit és a kisebbségi önrendelkezés eszméit szolgálta. Ezt az irányt megtartotta azután is, hogy 1920 aug. 17. napilappá alakult. Megindulásakor a szerkesztőség tagjai voltak: Ascher Lemil, Ben Ami, Darvas Simon, Faragó Miklós, Fischer József, Giszkalay János, Kaczér Illés, Knöpfler Bernát, Marton Ernő, Sas László, Szabó Imre, Ujvári Péter. A felerészben pesti újságírókból álló szerkesztőségi gárda új hangot honosított meg a lap hasábjain és megindította az egész erdélyi sajtó modernizálódását. Az U. jelenlegi főszerkesztője Marton Ernő, felelős szerkesztője Jámbor Ferenc. Sz. I.

Újoncfelajánlási cikkelyek. A katonai utánpótlás szabályozásának kérdését tárgyalják. Ferenc császár 1807. és 1808-iki dekrétumaiban az U.-et a zsidók katonáskodására is kiterjeszti és kimondja, hogy «az újoncok közé zsidókat is lehessen fölvenni és elfogadni» és hogy «a zsidókra is azon község népességének arányában, melynek részét teszik, vesse ki az illető törvényhatóság a jutalékot és a zsidó községek által a saját tagjaik közül előállított egyéneket az újoncok fölajánlott számába el kell fogadni». Ez jelentős változás volt a zsidóság és az állam egymás-közi viszonyában, mert a zsidókat az elnyomottság periódusaiban katonai szempontból fel nem használható anyagnak tekintették és így a katonáskodás kényszere a zsidóságra nem terjedt ki, de fizették az úgynevezett katonaadót, amelyet még 1596. Rudolf császár vezetett be. U. L.

Újpest, rend. tan. város Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.-ben 56.489 lakossal. A zsidó hitközség

megalakulása a község alakulási idejével esik össze. 1831-ben gróf Károlyi István megyeri pusztájából nagyobb területet hasított ki szőlőültetés céljából. Ez ültetések kapcsán jöttek Ű-re az első telepesek, közöttük — hogy börgyárat létesítsen — Löwy Izsák (l. o.) nagysurányi származású Pesten lakó polgár is, Joachim és Bernát nevű testvéreivel. A község 1840. alakult meg Újmegyer néven 106 lakossal. A lakosság zsidó tagjai között a Löwyeken kívül az Ehrenwald- és Neuschloss családok szerepelnek és az ő szorgalmazásukra történt, hogy az alapítólevél biztosította a községben a polgári egyenlőséget, úgy hogy felekezeti különbség nélkül mindenki választó és választható volt, azonkívül rendszerítette az ipari szabadságot is és kizárta a céhalakulások lehetőségét. Az első itt szereplő családok nevei: Boscowitz, Deutsch, Fornheim, Hecht, Lippner, Müller, Schwarz, Sonnenfeld, Weisz, Wilhelm, Wolfner. E megszervezett községnek első törvénybírájává Löwy Izsákot választották meg, aki hitsorsosait is, kik kb. 40—50-en lehettek ezidőtájt, hitközségbe tömörítette. Löwyék mellett ez időben már Neuschloss Izsák is szerepelt, 1836. már előimádkozója is volt a hitközségnek, 1840. iskolát is állítanak fel, megszervezik a rabbihelyettesi állást s intézmények létesítéséről, elsősorban zsinagógáról gondoskodnak. Löwy leszármazottai (Hermann és Adolf) alatt az iskola háromosztályos lesz, de 1861. anyagiak híján megszűnik, illetőleg magánkézbe megy át. A hitközség 1870-ben 350 családot számlál 1525 lélekkel, 1895-ben 3500, 1908-ban 5000 lélekkel. A jelenleg kb. 15.000 lelket, 4500 családot és ugyanannyi adófizetőt számláló község tagjai jó részét iparosok, munkások és kereskedők. Neuschloss Simont az elnöki székben Neuschloss Bernát, Ehrenwald Simon, Friedmann Ármin, Weisz Mór, Lichtmann Henrik, Führer Simon követik. A jelenlegi elnök: Kálmán Ödön, elöljárók: Antal Endre, Arányi Adolf, Deucht Lajos, Diamant Ignác, Gömöri Vilmos, Kis Sándor, Kuliner Henrik, Lissauer Lajos, (alelnök), Lőcsei Géza, Mezei Elek, Türk István, Zinner Manó; titkár: Walles Antal. A községnek ma kongresszusi jellege van, a hatodik községkerülethez tartozik. A rabbiság története a következő nevet mutatja fel: Stern Márk, Dessauer Mór, Stern (Szterényi) Albert, Schwarz I. H., Venetianer Lajos. A jelenlegi rabbinátus: Friedmann Dénes főrabbi és Lichtmann Mór rabbi. A község nevezetesebb főkántorai: Mátyás Mátyás, (jelenleg Wienben), Lineczky Bernát (jelenleg Budapesten), Grünwald Salamon (később Budapesten megh.), Fischer Henrik (jelenleg Wienben). Jelenleg: Klein Eliás. Két állandó temploma van: a Beniczky-utca 8. sz. alatt levő főtemplom, mely 1885. épült, kb. 1000 üléssel. Ezt a templomot a község nagy létszámára való tekintettel állandóan bővítik. Ezenkívül a Boeska-utcai régi templom. A főünnepken egy pótimaházat tart fenn a hitközség. Költségvetése megközelíti a 200.000 pengőt, mely összegnek jelenleg részét az alkalmazottak fizetésére, továbbá szociális és kulturális célokra költik. A templom előcsarnokában elhelyezett hősi emléktábla 65

nevet említ meg. Ű. gyárvaros, vállalatainak jelentékeny része zsidó tulajdon. A hitközség kb. 1000 kötetből álló könyvtárát a Venetianer egyesület gyűjteményével kezelik együtt. A község történetét a centennárium alkalmára (1930) Ugró Gyula, a város volt polgármestere írja meg. A hitközség intézményei és az égisze alatt működő egyesületek a következők: 1. A Venetianer Lajos négyosztályú (fiú-leány vegyes) elemi iskola az 1921. év szept.-ben nyílt meg. Ma 6 osztállyal és 6 tanerővel rendelkezik. Első igazgatói Venetianer Lajos, majd Kálmán Ödön voltak, jelenleg: Friedmann Dénes. A növendékek jelenlegi létszáma: 250. A hitközség Talmud-Tóra iskoláját látogató növendékek száma kb. 200. 2. A *Chevra Kadisát* 1844. alapították 30 taggal. Elnökei voltak: Lippner Izrael, Schwarz Izsák, Wittmann Miksa, Hadl József, Klein Ignác és ezidőszerint: Arányi Adolf rézműarugyáros, aki nagy áldozatkészséggel létesítette az Ű-i Aggok Házát és a Chevra Kadisa önálló székházát. Eleinte a hitközség székházában volt a Szentegylet, 1927 óta saját épületében. A tagok létszáma jelenleg: 1210. A temetési szertartások végzésén kívül jelentős jótékony működést fejt ki. 3. 1924 óta áll fenn az *Aggok Háza*. Befogadó képessége 20, kibővítés előtt áll. Elnöke: Arányi Adolf. 4. Jelentős kulturális működést fejt ki a három évtized óta fennálló *Legényegylet*-ből kifejlődött *Venetianer Lajos Izraelita Közművelődési Egyesület*. Előadásai, amelyeken az ország zsidó tudósai vesznek részt, népszerűek és látogatottak. Évente átlag 20 előadást rendez. A Kör könyveket ad ki és könyvtára is van. Elnöke: Barta Dezső. 5. A *Nőegylet* 1872. alakult meg. Főleg jótékonyági téren működik, van leányarháza és saját épülete, segítyei a helybeli, külföldön tanuló egyetemi hallgatókat. Jelenleg 1000 tagot számlál. Eddigi elnökei: Löwy Dávidné, Ehrenwald Simonné, Spitz Fáni, Hédervári Sámuelné, Leiner Józsefné, Quittner Katalin, Friedmann Árminné; jelenleg: Kálmán Ödönné. 6. A *Nőegylet leánycsoportja* 1922. alakult meg. Eddigi elnökei: Venetianer Piroška, Ladányi Irma, Székely Ella, Löwy Margit, Körösi Erzsébet, Deutsch Ilona; jelenleg: Lichtmann Aranka. A teadélutánok jövedelmét a külföldön tanuló főiskolai hallgatók javára fordítják és felruháznak évente 50—60 gyermeket. 1927 óta a téli időszakban a Leányegylet népkonyháján 90—100 gyermek részesül naponta ebédellátásban. 7. A *Maszkil el Dal* egylet 1901. alakult meg. Főcélja: a reászorulóknak kamatmentes kölcsönök nyújtása. Eddigi elnökei: Friedmann Ármin, Schreiber Gyula. 8. A *Bikur Cholim* betegsegélyző egylet. Elnöke: Arányi Adolf. 9. *Solós Szeudosz* egylet gondoskodik a szombat délutáni összejövetelekről, 150 taggal. Elnök: Lőcsei Géza. 10. *Koma egylet*, fedezi a szegények paszítáinak költségeit. Elnök: Lőcsei Géza. 11. A *Venetianer cserkészcsapat*, egyesíti magában a város zsidó vallású cserkészeit. Az ortodox hitközség 1866. alakult meg, ma kb. 100 családból áll. Rabbija: Goldmann Izrael, elnöke: Berger Sámuel.

Újságírás. A zsidók szerepe a magyar újságírásban csak 1840 után, a zsidók polgárosulása-

val kezdődik. Az első zsidó lapszerkesztő Magyarországon Klein Herman volt, aki 1842. kiadta a *Der Ungar c. szépirodalmi lapot*. 1843-ban már volt egy rabbi-szerkesztő is, Steinhardt Jakab, utóbb aradi rabbi, aki Pozsonyban rövid ideig *Hirnök* címen jelentetett meg egy litografált lapot. Az első élclapot *Zeitgeist* címen Beck Vilmos festőművész adta ki Pesten, 1846. Neustadt Adolf 1847. már politikai lapot szerkesztett, a nagyon elterjedt *Prassburger Zeitungot*. 1848-ban Jeiteles Lipót Aradon szerkesztette a *Der Patriot c. politikai és szépirodalmi lapot*, később, 1860-tól kezdve pedig az *Arader Zeitungot*. 1849-ben Die Theisz c. politikai lapot indított Horn Ede és Bak Ignác W., de a lapból mindössze négy szám jelent meg. Ludasi (Gans) Mór 1848. az *Esti Lapokat* szerkesztette, 1850. a *Magyar Világot*, majd 1860. a magyar ügy szolgálatában álló *Die Debatte-t*, Bécsben. Később Andrassy Gyula gróf külügyi sajtóosztályának vezetője lett. Beck Károly 1855. Pesten szerkesztette a *Frische Quelle* című szépirodalmi évkönyvet és Beck Vilmos festőművész az ötvenes években a *Lacikonyha* című élclapot. Chorin Zsigmond 1862—63-ig Pesten szerkesztette a *Magyar Vidékiek Lapját*, 1863—76-ig pedig az *Ungarisches Fremdenblattot* és az első könyvmatoszt, a *Magyar Hiradót*. A kiegyezés korszakának legkimagaslóbb publicistája Falk Miksa volt, a *Pester Lloyd* főszerkesztője. Vele egyidőben dolgozott fivére Falk Zsigmond és Horn Edén kívül az emancipációt megelőző időknek egyik legjelentősebb publicistája Dux Adolf. Az emancipáció után egymást követték a legkitűnőbb tollú újságírók és publicisták, így a *Pester Lloyd* szerkesztői székében Veigelsberg Leó, a *Neues Pester Journal*nál pedig Bródy Zsigmond. Napjainkig pedig egész serege sorakozik fel azoknak a zsidószármazású újságíróknak és publicistáknak, akik számottevő munkásai lettek a magyar napisajtónak. Ezek: Alexander Bernát, Antal Sándor (Pozsony), Balla Ignác (Olaszország), Balassa Ármin (megh., Szeged), Balázs Béla (Bécs), Barát Ármin, Barna Izidor, (megh.), Barta Lajos (Bécs-Pozsony), Bálint Lajos (megh.), Bede Jób (megh.), Bernát Ottó, Berkó D. Géza (megh., New York), Béla Henrik, Biró Lajos (Berlin), Bogdányi Mór (megh.), Braun Sándor (megh.), Bródy Sándor (megh.), Csörgő Hugó, Diener-Dénes József (Páris), Dóczy Lajos (megh.), Farkas Pál (megh.), Fehér Dezső (Nagyvárad), Feleky Géza, Feleki Sándor, Fenyves Ferenc (Szabadka), Földi Mihály, Friedrich Tivadar, Futtaki Gyula (megh.), Gábor Andor (Bécs), Gelléri Mór (megh.), Gellért Oszkár, Gerő Ödön, Gergely Győző, Göndör Ferenc (New York), Guthi Soma, Habár Mihály, Hatvany Lajos, Heltai Jenő, Hegedüs Nándor (Nagyvárad), Hevesi József (megh.), Hevesi Lajos (megh.), Holitscher Fülöp (megh.), Ignotus Hugó (Bécs), Kabos Ede (megh.), Kaczér Illés (Berlin), Kálnoki Izidor, Kemény Simon, Keszler József (megh.), Kéri Pál (Páris), Kóbor Tamás, Komor Gyula, Körös Mihály (megh.), Kulinyi Zsigmond (megh., Szeged), Kun Andor, Klein Ödön, Lakatos László, Lándor Tivadar, Lázár Miklós, Lorsi Ernő (Berlin), Lengyel Ernő, Lenkei Henrik, Li-

geti Ernő (Kolozsvár), Liptai Imre (megh.), Magyar Lajos (Moszkva), Makai Emil (megh.), Marton Ernő (Kolozsvár), Marton Manó (megh., (Nagyvárad), Mandovszky Richárd (megh.), Mayor József (Újvidék), Márkus József (megh.), Márkus Miksa, Mezei Ernő, Miklós Andor, Milkó Izidor, Molnár Ferenc, Molnár Jenő, Nadányi Emil, Nádas Sándor, Neményi Ambrus (megh.), Ormos Ede, Palágyi Lajos, Pap Dávid (megh.), Pataki Bernát (megh.) Pályi Ede, Pásztor Arpad, Pásztor József (Szeged), Peisner Ignác (megh.), Pogány József (Moszkva), Purjesz Lajos (megh.), Radó Sámuel, Rabinovics Máriusz, Rajna Ferenc, Révész Béla, Révész Mihály, Róna Lajos, Ruttikai-Rothauser Miksa (megh.), Roóz Rezső, Rózsa Miklós, Salusinszky Imre, Sasvári Ármin (megh.), Schiller Miksa, Singer Zsigmond (megh.), Sebestyén Károly, Sebők Zsigmond (megh.), Silberstein Ötvös Adolf, Stauber József (Arad), Sturm Albert (megh.), Szabados Sándor (Moszkva), Szabó Imre (Kolozsvár), Szántó Kálmán (megh.), Szatmári Mór, Szekfi Mór (megh.), Szenes Béla (megh.), Szécsi Ferenc (megh.), Szép Ernő, Szilágyi Géza, Szomaházy István (megh.), Szomor Dezső, Szöllösi Zsigmond, Tábori Kornél Tábori Róbert (megh.), Timár Szaniszló (megh.), Ujvári Péter, Várnai Dániel, Vázsonyi Vilmos (megh.), Vészi József, Weisz Julián, Weltner Jakab, Zsolt Béla. Az Országos Statisztikai Hivatal 1910-ik évről kiadott hivatalos kimutatása szerint Magyarországon 1214 szerkesztő és hírlapíró közül 516 volt zsidó.

Uj-Testamentum. Jézusról és tanításairól szóló könyvek s levelek, amelyek a keresztény vallás alapját alkotják. Jézus maga sohasem tagadta a zsidó néphez és vallásához való tartozását. Első tanítványai sem szakítottak még annyira a zsidósággal, hogy külön felekezethez tartozóknak tűnhetnének fel. A könyveiket is főleg zsidók számára írták. A keresztény egyház dogmatikája, amely ezekből a könyvekből bontakozott ki és a későbbi fejlemények ugyan a zsidóságtól való teljes elválásra vezettek, de ez nem változtathatja meg azt a tényt, hogy a szerzők még a zsidósághoz tartoztak. Ennek a ténynek a felismerésére támaszkodik az a modern felfogás, amely az Ú-ot irodalmi ellajstromozása tekintetében nem célzatai és hatásai, hanem eredete alapján ítéli meg és ezen az alapon a zsidó irodalom számára reklamálja. Ezt az érdekes, de zsidó részről kevéssé támogatott irodalmi irredentát a jeruzsálemi zsidó egyetem egyik tanára és historikusa indította meg, visszhangot azonban csak Amerikában talált. A könyvek elnevezése a tarsusi Saulra, Pál apostolra vezethető vissza, még pedig a zsidókhöz (héberrekhez) írt levelére (9,15), amelyben ezt írja: «Ekkép ő (Jézus) közbenjárója az Ú-*nak*, mivel meghalván azoknak a bűnöknek való megváltásáért, amelyek az első Testamentum uralma idején voltak». Az Ú-mal hozott örökség: az üdvözülés; de az ebben való részesedés nem a törvénytartás jutalma, hanem Istentől való ingyen kegy jutattja ahhoz az embereket. «Ezt mondom pedig, hogy a Testamentum, amelyet Isten először kötött Krisztusról, nem lesz felfüggesztve... Micsoda is a törvény? A bűn növelésére adatott.

Mielőtt eljött a hit, a törvény által óvattunk. A törvény a Krisztusra vezérlő mesterünk volt, hogy aztán hit által üdvözlünk, de miután eljött a hit, nem vagyunk többé a vezérlő mester alatt.» (*Galatabeliékhöz írott levél 3, 17—25*). Az Ú. részei a következők: 1. Máté, 2. Márk, 3. Lukács és 4. János szerint való Evangélium. Apostolok Cselekedetei. Pál, Jakab, Péter és János apostol, tovább Judás levelei (összesen 21). János jelenései. A négy első könyvnek «Evangélium» a neve, ami jó hírt jelent; talán azt a jó hírt, amely Jezusnak eljövételéről szól, de lehet, azt a jó hírt, amelyet Jezus hozott. Sok ilyen Evangélium volt forgalomban a kereszténység első századaiban, de az egyház valamennyit apokrifá nyilvánította, kivéve Máté, Márk, Lukács és János Evangéliumát, amelyeket kanonizált. De e között a négy könyv között is jelentékeny eltérések vannak és az egyház ennél fogva, a negyedik könyv szentségének érintése nélkül, az első hármat *synoptikusnak* (együttlátóknak) nevezte el, mert többé-kevésbé egyeznek. A synoptikusok eredetét az első századra teszi a tudomány, szemben a negyedikkel, amely nem régebbi hagyományok összeállításából keletkezett egyesek előadása szerint, hanem egyetlen hellénusi misztikus zsidó író műve és sok olyan anyagot tartalmaz, amelyet a synoptikusok nem ismernek. A negyedik Evangélium szerzője ismerte az első hármat, de nem használta fel az anyagukat és magáról Jezusról is más képet fest, mint amazok. Jóllehet, hogy a könyvek fundamentális jelentőségét már régen ismerték, a kanonizálás mégis csak a niceai zsinat után, a IV. sz. vége felé történt. Az Ú. könyveinek egy része héberül íródott, illetve arameusul, aztán ezeket is lefordították. A fordítók már nem bírhatták tökéletesen az aram nyelvet és ezért homályosult el sok evangéliumi mondás, amely az eredetiben világos lehetett. Mert itt-ott olyan kijelentést találunk, amelyet nem lehet összeegyeztetni Jezus szellemével és így fel kell tételni, hogy ezek csak a fordító fogalmazásában vesztették el eredeti jelentésüket. A biblia-kritika sokszor torpant meg Jezusnak e mondása előtt: «hagyd a halottakat az ő halottaiknak, hadd temessék őket el a halottaikat». A kritika jogosan kételkedik a fordítás helyességében, mert bajos feltételezni, hogy így hangzott volna eredeti formájában is a tanítása, hiszen Jezus a szeretet fogalmának adott egyetemesebb értelmezést és lehetetlen, hogy abból éppen a halottak iránt tartozó kegyeletet vetette volna ki. Nyilvánvaló, hogy csak az aram nyelv egyenlítheti ki az ellenmondást. A fordító hibásan olvashatta az eredeti pontozatlan aram szöveget, amely így hangzott: «Hagyd a halottat a halott temetőnek (a sírásónak), aki temeti a halottakat». Sok fejtörést okozott a kritikának ez a jézusi mondás is: «Aki hozzám jön és nem gyűlöli meg atyját, anyját, feleségét, gyermekeit, fivéreit, nővéreit és saját életét is, az nem lehet az én tanítványom». (*Lukács 14. 26*). Ez nem a szeretet, hanem a gyűlölet hirdetése, azé az engesztelhetlen gyűlöleté, amely éppen azok ellen fordul, akiket a vérség, a megszokás, a nevelés, a hagyomány, a

vallás, de a társadalmi racionalizmus is forrasztotta össze az emberrel és eszményibb érdeklődésével. Jezus az általános emberszeretetet hirdette, lehetséges-e, hogy ezt a nagy gyűlöletet is meghirdette? Itt megint csak a héber nyelv védelmezheti meg a jézusi szellemet. Jezus héberül, vagy arameusul beszélt és az idézett mondásban előforduló gyűlöli ige az ő száján kétségtelenül a *száné* igeformája volt. *Száné* ige már nemcsak gyűlöletet jelentett az akkori nyelvhasználatban, hanem *válást, szakítást* is, főleg a házasságban, de a fordító nem tudott erről, vagy megfeledkezett róla. A kritika szerint ezen az alapon kell rekonstruálni Jezusnak ezt a mondását, aki nem a szülők, gyermekek, testvérek meggyűlölését követelte, hanem a tőlük való elválást, az elhagyásukat csupán, a hozzá való csatlakozás teljes bizonyításaként. Ez nem gyűlölet, csak egy új élet megkezdése és szelleme szerint rokonságot tart a mózesi meghagyással, amely szerint a hitves *elhagyja* az atyját, anyját és az ő hitvértársát követi (*Genesis*). Minderről látnivaló, hogy az a tudományos tendencia, amely az U.-ot a zsidó irodalom számára reklamálja, inkább a keresztény egyház érdeke lehet, mint a zsidóságé. Mert ha a héber- és aramnyelv segítségével sok elhomályosult, vagy a fordításban elferdült evangéliumi helyet eredeti jelentésébe és eredeti formájába igazít vissza a tudomány, nem a zsidó kritikát, amely aránylag keveset foglalkozik a keresztény teológiával, hanem a keresztény kritikát köti meg destruáló munkájában. Az U. keletkezésének formája a zsidó rabbinikus irodalom keletkezésére emlékeztet. Szóbeli hagyományozás előzte meg, a hagyományokat gyűjtötték és tovább adták, mindaddig, míg a könyvek címében megnevezett evangélisták formába öntötték azokat. Az U. ezeket sem nevezi az evangéliumi könyvek közvetlen szerzőinek, hanem tradálóknak csupán, a hagyomány továbbsharmaztatóinak és ami azokban olvasható, azt az összeállítók vagy szerkesztők az ő hagyományaik alapján jegyezték fel. Talán éppen a hagyományozással járó nyelvi és időbeli eltávolodások, a leírt korszakok történetének emlékezésbeli transzformálódásai okozták az evangéliumbeli eltéréseket és ellentmondásokat, amelyek sokszor igen nehéz feladat elé állítják a tudományos kutatást. Az eltérések éppen a leglényegesebb történelmi adatokra vonatkozóan állapíthatók meg, így pl. Jezus halálára vonatkozóan is. A szkeptikus történetkutatás éppen ezért nem egyszer, de nem mindig tárgyilagosan afelé a feltevés felé hajlik, amely Jezust csak mithikus alaknak képzei el. A zsidóságnak semmi oka sincs arra, hogy ezt a negációt a magáéva tegye és örüljön olyan állításoknak, amelyeknek az a legnagyobb hibája, hogy argumentumaikat a nem-bizonyításból merítik. Viszont tény, hogy Josephus Flavius, a nagy zsidó történetíró, aki Jezus kortársa volt és őt még túl is élte néhány évtizeddel, aprólékosan írt le mindent, ami korában lejátszódott, de történeti munkájában nemcsak magáról Jezusról hallgat, de még a Jezus nevéhez fűzött új vallási mozgalomról is, amely az ő idejében már nagy hullámokat ver-

hetett az U. adatai szerint. Ezen az alapon azonban még nem lehet Jézust egyszerűen a mithológiába utalni, mert Josephus Flavius talán éppen valláspolitikai okokból tartotta kívánatosnak az elhallgatást, vagy azért, mert az ő idejében még nem kristályosodott ki Jézus későbbi jelentősége. Aminthogy az sem felelne meg a történelmi kutatás objektivitásának, ha azt akarnók bizonyítani, hogy Josephus Flavius igenis ismerte Jézust, küldetését és történetét is, csak azért, mert könyvében a következő feljegyzés található: «Ez időben élt Jézus, bölcs ember, ha ugyan embernek nevezhető. Ő ugyanis csodás dolgokat művelt és tanította azokat, akik örömmel fogadták igazságait. Sok zsidót és sok hellént vonzott magához. Ő volt a Messiás. Amikor a mi első embereink följelentésére Pilátus keresztre feszítette őt, nem hagytak fel vele, akik szerették. Három nap múlva ugyanis újból élve jelent meg nekik, miután az isteni próféták ezt és ezer más csodadolgot jósoltak felőle. Még mai napig sem szűnt meg azoknak a gyülekezete, amely órála kereszténynek neveztetik.» Maga a keresztény tudományos irodalom is elismeri, hogy ezt nem írhatta Josephus, akinek más felfogása volt a Messiásról. A kohénszármazású büszke tudós, aki politikus, hadvezér és kormányzó volt, elégszer érezhette a messiási gondolattal járó nyugtalanságot és nem magasztalhatott fel olyan embert, aki súlyos válságokkal fenyegette az akkori zsidóság lelkiéletét. Josephus csak akkor írhatta volna le ezeket a szavakat, ha szakított volna a zsidósággal, de éppen az iratokból tudjuk, hogy szigorúan a hitéhez ragaszkodott. A kritika meg is állapította, hogy ezt a helyet kétségtelenül keresztény ember csempészte beutólag a szövegbe, mert a hely interpolálására szüksége volt a kereszténységnek, hogy tanításaihoz történetirői tanúságot kapjon, miután az egykorú Tacituson kívül egy historikus sem emlékezik meg Jézusról, és Tacitus is csupán a halálát említi. Mindenestre nehéz elképzelni, hogy azokban az időkben, mikor újak voltak még a Jézusra vonatkozó hagyományok, de kezdett már kikristályosodni a kereszténység történelmi felfogása, a mozgalomról ennyi szimpátiával írhasson egy zsidó történetirő, mikor nem számíthatott kölcsönösségre és nem lehetett már titok, hogy ha ezeket a hagyományokat a történetírás veszi át, akkor is inkább ellenérzéssel, mint szimpátiával fog fordulni a zsidóság ellen. Az Evangéliumokban valóban már érezhető is a zsidóellenes hangulat. Különösen éles az irányzatosság a Judás árulásáról szóló epizódban. Olyan alkatelemekből rakták össze ezt az epizódot, amelyek még látszatra sem mentik meg a történelmi logikát. Jézus tudja, meg is mondja, hogy tanítványai közül egy el fogja árulni. Ez sejtelemnél több lehetett, profeciánál konkrétebb tudás és az áruló jellemének és szándékának biztos ismeretén alapult. Jézusnak tudnia kellett, hogy melyik lesz az áruló és ha úgy tudta, hogy Judás fogja elárulni, akkor mégis miért tűrte meg maga mellett? A történelmi adottságok félreértése és a logika korlátait leromboló célzatosság sugalmazta az árulás exponálásait és végrehajtásait is. Judás úgy árulta el

Jézust, hogy megcsókolja. Ez volt a jeladás és Jézus személyazonosságának a megpecsételése. Mindez csak amellet a szuppozíció mellett történhetett volna meg, hogy sem a hatalom képviselői, sem a végrehajtói nem ismerték Jézust. De az U. előadása szerint százezrek ujjongtak Jézus elé, mikor bevonult Jeruzsálembe. Nyilvános helyeken tanított és prédikált, a templomból kiverte a kufárokat, ami bizonyára nemcsak a papok, de a hatóság figyelmét is reá terelte; el lehet-e hát képzelni, hogy ilyen körülmények között éppen csak a rendészeti hatóság nem ismerte Jézust? Valóban sem a főpap (ha volt szerepe Jézus elfogatásában és tragédiájában), sem Pilátus, aki kivégeztette, mert féltette tőle a római hatalomtól megtámasztott közrendet, nem szorult arra, hogy valaki a ráismerés céljából csókkal, vagy akármilyen más jellel elárulja. Még a romantika és Jézusnak az ellentétek által való gloriifikálása sem követel ennyi logikai megtagadást. Hogy ezt az epizódot mégis beszözték Jézus történetébe, annak csak egy magyarázata lehet, még pedig az, hogy akkor, amikor az Evangéliumot a hagyományok nyomán megírták, már nagyon kiéleződött az ellentét keresztények és *Judaiak* között és a vallási ellenszenv politikai szükségességnek érezte a zsidók megbélyegzését, főleg pedig a felelősségnek rájuk való áthárítását. Az események még túlfrissek voltak ahhoz, hogy elviselhessenek a történelmi tényekkel meg nem egyező vádaskodást, különösen olyant, amely az egész nép ellen lázíthatta a Krisztushívek fájdalmát és haragját. De szimbolikus sejtetést elbírt már az akkori hangulat. Jézus elárulójának tehát Judást (*Juda*) tették meg, az egész nép nevének hordozóját, a megbélyegzés ilyenformán nemcsak őt magát érte, hanem az egész népet is (*Judaeusok*), amelyet szimbolizál. A célzatosság és a mindjobban erősödő keresztény elleneskedés nem kerülte el az akkori zsidók figyelmét és az új vallás hatásai is már oly nagy erővel mutatkoztak, hogy az ősi zsidó vallás védelme követelt. A zsidó hagyomány őrzői ennélfogva állást foglaltak az új hit terjesztői ellen és különféle törvényes intézkedéssel körülbástyázták a zsidó hitet és zsidó életet, hogy abba semmi se szívároghasson be az új vallás lényeges tanításaiból. Ezek közé az intézkedések közé tartozik pl. a miséhez használt bor tilalma is. Ezek a belső elsáncolások azonban nem viselik magukon a harciasság jellegét. Az akkori zsidóság még nem vitatkozott a kereszténységgel és mikor meg is indult (különösen Alexandriában) az apologetikus irodalom, ez akkor is inkább csak a judaizmus ismertetésére és feldicsérésére szorítkozott, de kevés szót vesztegetett arra, hogy más vallásokat lebecsüljön. Ez annál feltűnőbb, mert az új kereszténység nem volt ennyire kiméletes és írásai sok célzatossággal keserítették az akkori zsidóságot. De az itt-ott kiütköző célzatosság sem vonhat le semmitsem az evangéliumi könyvek értékéből és szépségeiből. Az etikája kétségkívül nagyon alkalmas arra, hogy a vajudó és kibontakozó új világszemlélet rajongóit még nagyobb rajongásra lelkesítse. Minthogy azonban kiválasztott egyének erköl-

cseiből építi ki erkölcsi rendszerét, mégis más ad, mint ami a *társadalmi* erkölcsen fogalmát fedi. Ezménynek fölemelő az evangéliumi béketűrés, de évezredek tapasztalata és a keresztény államok multja és jelene is mutatja, hogy sem a társadalom, sem az állam nem állhatna fenn, ha következetesen érvényesítené a krisztusi principiumokat és az arcul ütött nép, az arcul ütött ember a másik arcát is odanyujtaná a megbánójának, vagy kenyérrel dobálná meg az ellenségét, aki követ dobta meg. Nehéz a társadalom berendezkedésébe beleilleszteni azt a tanítást is, hogy az ember ne törődjék a holnappal, ne dolgozzon, ne takarékoskodjék, hanem bízva csak arra magát, aki felöltözteti a mezők liliomát. Jézus megbocsátott a bűnösnek, mert «nem tudja, mit csinál». Ez az emberfeletti türelem nem a gyakorlati élet hajtóereje és nem szilárdíthatna meg állami kereteket sem, mert nem a bűn büntetlensége, hanem megtorlása biztosítja a közrendet és a kormányzat éppen a megoldás jogának birtokában válik hatalmi tényezővé. Még a keresztény egyházi állam sem követhette Jézus példáját a bűnbocsánatban. Ez a határtalan türelem tehát csak elérhetetlen eszményként tündököl az Evangéliumból a keresztény világ felé és inkább gyönyörteljes meghatódásokra, mint példakövetésre ösztönöz. Valahol azonban mégis csak el kellett tölteni ezt a jézusi virágot, amely sokkal szebb, semhogy nyomtalan elhervadást érdemeljen meg, de sokkal érzékenyebb és mennyebb is, semhogy mindenütt virágozhasson. Az egyház ennél fogva később szerzeteket teremtett és a szegénységet, alázatosságot, béketűrést és minden más erényt, amelyet közönséges emberi erő nem bírhat el, rájuk súlyozott. Ezzel a dualizmus elvét vitte be a morálba, amely pedig egységes és ellenzi az emberi kötelességeknek elosztását olyan formán, hogy azok csak erre kiszemelt erkölcsi teherhordókat igázzanak le. Korán vehették észre, hogy akkor már, mikor ennek a felfogásnak sem irodalma, sem intézménye nem volt még, váltságokat idézhet elő és éppen Pál apostol volt az első, aki a jézusi elv kivihetlensége s az elv és gyakorlat között való nagy különbség folytán ráérezett a korrektívum szükségességére. Az ő irataiban lényegesen más az evangéliumi erkölcsfilozófia, mint az Evangéliumokban, és más, mint Keresztelő János felfogásában is. Keresztelő János még azt hirdette: Térjetekek meg, alakuljatok át «szellemben», mert közeledik Isten országa. Ő tehát még az ember tudatos megtisztulásától, a szellemi megújhadástól várta Isten országának eljövételét. De Pál apostol már nem bízott az emberiség teljes megtisztulásában, viszont az üdvösség reményétől sem akarta megfosztani, azért megteremtette hát a maga rendszerét (paulinizmus), amelynek az a leglényegesebb principiuma, hogy nem emberi törekvés hozza meg az Isten országát, hanem meghozza egy titokzatos felsőbb hatalom, az Isten kegyelme. Ez a kegyelem pedig nem megszolgált és kiérdemelt jutalom, hanem ajándék csupán. A bűn fennmaradásával azonban mégsem lehet elképzelni Isten országának eljövételét, az eredendő bűn princi-

piumának fenntartása viszont kizárja az emberiség büntelenségét és kizár olyan tökéletes megtisztulást is, amely az Isten birodalmának boldog korszakát nyithassa meg. A Keresztelő János által hirdetett *megtisztulás* helyébe tehát az Isten kegyelméből való paulini *megváltás* lépett. Ha az eredendő bűnnel született emberiség nem is tisztulhat ki saját akaratából öröklött terhelt-ségéből, kitisztuthat belőle a megváltás útján, vagyis úgy, ha valaki az egész emberiség bünelért engesztelő áldozatul ajánlja fel magát az Istennek. Ez a Megváltó természetesen nem lehet ember, mint a többi ember. Nem születhetett öröklött bűnnel, hanem olyan tisztaságban, amelyet emberi bűn nem fertőzhet meg. A Megváltó ennél fogva csak Istenember lehet, az Isten fia, aki feláldozza magát. Pál apostol természetesen nem vetette el az emberi jó cselekedeteket, de annyi erő nem lehet bennök, mint az Isten kegyelmében és az Isten birodalmát csak a nagyobb erő hozhatja meg, nem a kisebb. Most már még csak egy téglát kellett beépíteni a hatalmas paulini elgondolásba és Pál apostol beépítette. Ez a *Hit*, amely mindennél hatalmasabb és minden emberi érdemet fölülmul. Isten kegyelmét csak a Hit-tel érdemelheti ki az ember. «Annak okáért állítják bizonyosnak; «... az ember megigazul a hit által, a törvények teljesítése nélkül.» (Pál, Római levele 3. 28.) De a messzelátó Pál, ha az emberi élet csúcsára a Hitet építette is, mégis féltette, legfőként pedig az első keresztények tanításától féltette, amely nem tűrt megalkuvásokat (és ilyen megalkuvássalansággal jutott az be az Evangéliumokba is). A paulinizmus ennél fogva fölszabadította az opportünizmust, csak azért, hogy kisebbre csökkentse a surlódási felületet, mert a küzdelmek és torzsalkodások megrendíthetik az új vallást, amely még nem erősödött meg eléggé. Ezért figyelmezteti a tanítványait: «Meg ne botránkoztassátok sem a zsidót, sem a görögöket, sem az Isten születését, miképen én mindenekben, mindeneknek kedveskedem (Korinthusi levél, 10., 32—33.). Így hirdeti a megalkuvást a házasságtörés tekintetében is, mondván: «jobb a nőtlenség, de jól cselekszik az is, aki megnősül» (u. o. 7., 26—28.). A paulinizmus magában hordta a fejlődést és nem is állt ott meg, ahol mindennél sugárzóbb órtonnyá a Hitet építette fel. A jó cselekedetekkel szemben elfoglalt kicsinylő álláspontjáról és az opportünizmusról csakhamar a Tóra teljes érvénytelenítésének terére került, olyannyira, hogy a törvényt károsnak nyilvánította. «Mert a törvény haragot szül: ahol nincsen törvény, ott nincsen törvény ellen való cselekedet.» (Római levél, 4., 15.) Még ezt is mondja: «Mit mondjak tehát: a törvény bűn-e? Távol legyen. Sőt inkább, a bűnt nem ismertem meg, csakis a törvények által, mert a bűnös vágyat sem ismertem volna, ha a törvény nem mondta volna: «Ne kívánd felebarátod feleségét» (u. o. 7., 7.). A törvénytől elszabadította magát Pál apostol, de nem szabadította el magát a zsidó írásmagyarázat, a hagyományos aggada (haggódó) módszereitől és a törvénytől való függetlenítés jogosságát haggadikus fejtegetéssel igazolta. «A törvény csak

addig uralkodik az emberen, amíg él. A férfi hatalma alá van rendelve a nő, a férfőhöz van kötve, amíg a férj életben van; ha meghal a férj, megszabadul az asszony a férfi hatalmától. Azért az ő férjének életében paráznának mondatik, ha más férfőhöz megy feleségül, de ha meghalt a férje, megszabadult akkor a törvénytől, hogy ne legyen parázna, ha máshoz megy férjhez. Atyámfiai, ti is meghaltatok a törvényre nézve a Krisztus testében, hogy másé lehessetek; minekutána meghalt az, kinek kötelékében voltunk» (*Római levél, 7., 1–6.*). A paulinizmus, vagyis a törvény hatálytalanítása végzetessé válhatott olyan elképzelése ellen, ahogyan az a paulinizmusból bontakozott ki. Az Egyisten-gondolatot valószínűleg már régebbi hatások ellen védelmezték meg, főleg a zoroasztrismus ellen, amely fölmentette Istent a rosszért való felelősség alól, mert azt más hatalom alá rendelte. A «két hatalomban való hit» nem fért össze a zsidó felfogással és bizonyára ez ellen tiltakoztak abban az imában, amely Istent dicsőíti, «aki (egymagában) alkotta a világosságot és sötétséget». Az istenegység nem metafizikai kérdések megoldásaként jelentkezett a zsidóknál, hanem az erkölcs következménye gyanánt. Ha *egy* az igazság, *egy* az embertestvériség, *egy* a szeretet, akkor szükségkép csak *egy* lény lehet, aki mindezt akarja. Az Isten sem az igazságban, sem a testvériségben, sem a szeretetben nem tűrheti a jogtalanságot és a rosszat, de mert ellentétes hajlamok mellett is egységes az emberiség, az emberi ellentétes hajlamok iránt is könyörülettel és elnézéssel viseltetik. Igazságszolgáltatás és kegyelem között azonban nincs is dualizmus, a kettő összeforr az ember gondolkodásában, ha azzal Istenhez emelkedik, aki maga is kegyelmes és igazságos egyidőben. Azért alakult ki a zsidó imákban a gyakran visszatérő megszólító formula: Atyánk, királyunk (*ovinu malkinu*). Az atyához könyörög a zsidó bizalom, mert kegyelmes és a királyhoz, mert igazságos. De az egy-Istenről vallott zsidó felfogásban az *Isten birodalmának* gondolata is egységes formát követelt. Az Evangéliumok Isten országa, amely kegyelemképpen azoknak adatik, akik hisznek, nem elégítette ki az egyetemesség felé hajló zsidó szemléletet. Az isten országával szemben tehát megalkották az *Ég uralmá*-nak (*Malchusz somájim*) fogalmát, amely egyetemesebb és amelynek tükörképe a zsidó próféták utópiája olyan korról, amikor az Egyisten védelme alatt egyetlen egy Istenországban forr majd össze az egész emberiség és sem gyűlölet, sem fegyverek vérontása nem lesz többé a földön, hanem csak

béke és boldogság. Az Ég uralmáról való gondolatokkal védekeztek az U. Isten országának vonzó képe ellen és ezt sok imájukban (Olénu, Malchijosz) juttatták kifejezésre, ahogyan már régebben profeciálták: Isten lesz királyá az egész földön, akkoriban egy lesz az Isten és egy az ő neve. (*Zakariás 14., 9.*). Az U. könyveit héberre is lefordították és különösen az angol misszionáriusok terjesztik a zsidók között.

F. M.

Ujvári, 1. Imre, író és újságíró, szül. Szegeden 1902. *U. Péter* fia. Tanulmányainak elvégzése után újságíró lett. Előbb Kolozsváron, majd Pozsonyban volt újságíró, azután Párizsba költözött, ahol esztendőig élt, mint laptudósító. Novellái főleg francia folyóiratokban jelentek meg. E lexikon segédszerkesztője.

2. U. László, író és újságíró, szül. Szegeden 1900. *U. Péter* fia. A világháborúban teljesített katonai szolgálata után 1918. lett újságíró az egyik fővárosi nyomatos lapnál. Később Bécsben, majd Kolozsváron, utóbb pedig Pozsonyban és Kassán dolgozott különböző napilapok szerkesztőségeiben. Irodalmi írásai szétszórta jelentek meg folyóiratokban és napilapokban. Sokáig dolgozott Arkadij Cseregov néven és elbeszéléseit e név alatt publikálta a külföldön. E lexikon munkatársa.

3. U. Péter, író és publicista, szül. Tolcsván (Zemplén vm.) 1869 ápr. 24. Apja Groszmann Wolf, az érsekújvári orthodox hitközség néhai rabbija. Előbb a nagysurányi, később a yáci és miskolci jesivák növendéke volt. 1889-ben a Szegedi Híradó munkatársa, később helyettes szerkesztője, majd a Szeged és Vidéke felelős szerkesztője lett. 1901-ben Magyar Szó c. irodalmi folyóiratot alapított Szegeden. Ekkor már a pesti lapok is közölték novelláit és a Pesti Hírlapban írt ókori legendái később *Legendák és krónikák* c. kötetében jelentek meg 1906. Ez időben egyik megalapítója a Magyarországi Hírlapírók Orsz. Szervezetének. 1907-ben Pesten előbb a Magyar Hírlapnak, később a Budapestnek sok éven át volt vezércikkírója. Megírta *A fekete glória; Astarte temploma* és *A bosszuálló Isten* c. társadalmi regényeit. Első zsidó tárgyú regényét *Az új keresztény*-t 1907. írta az Egyenlőségnek, ahol Ben Juda pseudonym alatt publicisztikai tevékenységet is fejtett ki. Ez időtől kezdve érdeklődését teljesen lekötik a zsidó vonatkozású témák és írásainak főproblémája maga a zsidóság. *A mécs mellett; Földanyánk lovagjai; Echod; Akik a holdat lesik; A bunda; A tulsó parton; Két sár között a harmadik; A cédrusfa daliája* c. regényeivel megteremtí a magyar zsidó irodalmat és felkelti az érdeklődést a zsidóság élő problémái iránt. Figyelmét megragadja a zsidó mult nagyszerűsége, de munkáinak javarésztében a magyar zsidó életét írja meg: a keleti hegyvidék zsidóit, a jesiva bócherjait, a városivá lett zsidót, sőt a parvenü és kikeresztelkedett zsidó típusát is (*Az új keresztény* c. regénye). Munkáiban a zsidó néplelek él, de nyelvezete a tiszta magyar stílusművészet alkotása. A kisvárosok zsidó életének a modern kortól kiveszésre ítélt sok különös alakját nagy szeretettel és olykor rezignáltan mosolygó humorral, jóindulatú és javítani vágyó

kritikával menti bele U. az irodalomba. 1919-ben megindította a Szombat c. első magyar zsidó képes hetilapot, amely a zsidó közélet kérdéseivel, irodalommal és művészettel foglalkozott. Részt vett 1912. a magyar zsidóság egységesítésére irányuló mozgalomban és az autonómiát előkészítő bizottságnak főtítkára lett. 1915-ben a Budapesti Újságírók Egyesülete ügyvezető titkárává választotta. Az összeomlás után a Mult és Jövő hetilapjában és a Zsidó Szemlében küzdött a magyar zsidóságot ért támadások ellen. Az erdélyi zsidók 1920. Kolozsvárra hívták, ahol az Új Keletbe írott vezércikkeiben három éven át harcolt az erdélyi zsidóság politikai és kulturális törekvéseiért, a magyar kultúrához való ragaszkodást és a zsidó öntudat mélyítését propagálva. Ugyanakkor elnöke volt az erdélyi újságírók nyugdíjintézetének. Az erdélyi és bánáti magyar újságírószervezet 1922. országos keretek között ünnepelte U. 30 éves frói jubileumát. Ezután Szlovenszkóba ment, ahol a zsidóság kulturális és politikai aktivitása érdekében több lapot indított: *Szombat* (Érsekújvár 1923); *Judea* (Pozsony 1926); *Uj Judea* (Kassa 1926). Közben irodalmi szerkesztője volt egy pozsonyi napilapnak. A szlovenszkói magyar újságírók szervezete, amelynek U. elnöke volt, dísztagjává választotta Kassán 1925. U.-t, aki részt vett az újságírók szociális helyzetének megjavítására irányuló mozgalomban. Időközben megírta *Matronita* c. kabbalisztikus regényét. Egyéb művei még: *Szent Antal kápolnája* (regény); *Messiásvárók* (regény); *Leviátán* (dráma); *Mózes élete és alkotása* (kéziratban). Az Országos Egyetértés c. zsidó lapnak 1926—27. főszerkesztője, utóbb főmunkatársa volt Budapesten. Igen sok elbeszélése jelent meg a Pester Lloyd, Az Újság, Pesti Hirlap, Pesti Napló, Magyarország, Neues Pester Journal, Egyenlőség, Mult és Jövő, Új Kelet, Allg. Zeitung des Jud. (Berlin); Ost und West (Berlin); Zidovské Zprávy (Prága), valamint amerikai és lengyelországi lapokban. Munkáit Adolf Kohut németre, Holder József jiddisre és Székely Dávid angolra fordították. U. e lexikon szerkesztője.

Sz. G.

Újvidék (*Novsad*, SzHSz.) v. szab. kir. város, Bács-Bodrog vm., 50.000 lak. A helyi levéltárban lévő okmányok szerint a városi hatóság a XVII. sz. első éveiben a zsidók kérését, hogy járuljon hozzá a hitközség alapításához, több ízben visszautasította. Mindössze azt tudták elérni, hogy a halottak eltemetésére együletet alapítottak. Egy okmány szerint a Chevra Kadisa már 1731. működött. Ez az egyület tehát megelőzte a hitközség alakulását és ez lehetett később magva a zsidó közösség kifejlődésének, A 48-as szabadságharc idején U.-et romhalmazzá lőtték. A zsidó hitközség temploma, iskolája, irattára leégett. A zsidók koldusbotra jutottak. A hitközség iratai a fentemlített dokumentumokon kívül elkallódtak. Mindössze annyi állapítható meg, hogy első templomát 1829. építette. A templom befogadó-képessége után ítélve, ebben az időben 100 család élhetett a községben. 1829—50-ig hiányzik minden adat, mely a hitközségre vonatkozik. 1851-ben restaurálták a templomot. A hitközségnek még nem volt autonómiája, hanem a városi

hatóság felügyelete alatt állott, vezetését egy kiküldött városi biztos vezetése mellett választotta és gyűléseit is a városi kiküldött jelenlétében tartotta. A hozott határozatokat a városi tanács hagyta jóvá. Az 1851 nov. 25. megejtett választáson első előjáró Roth Emanuel lett, választmányi tagok lettek: Wiegenfeld Jakab, Gruber Dávid, Böhm Simon, Schossberger Jakab, Zwiebach Jakab és Koródi Izrael; templomgondnok Kohn Simon. Ez a vezetőség restauráltatta a templomot és helyreállította az iskolát. Nitzki grófnő a hitközségnek 500 aranyat adott kölcsön a templom restaurálására. Az iskolát Königstädtler Dávid tanító vezette, kit a temesvári országos tanhatóság a 48-as szabadságharc után, 1852. helyezett vissza állásába. Később két új tanítót is alkalmaztak: Haas Illést és Farkas Izraelt. A község első rabbija a nagy tudású Freier Jakab Solem volt, aki 1880. bekövetkezett haláláig töltötte be a rabbiszéket. 1876 őszén alakult meg a Nőegylet, mely ma is fennáll. Legkimagaslóbb alakja ennek az együletnek néhai Fischer Mária, akinek arcképét a hitközség tanácstermében helyezték el. U. már a múlt évszázad vége felé a délvidék ipari és kereskedelmi gócpontjává fejlődött. Ebben az időben oly tömegesen telepedtek meg a zsidók U.-en, hogy a meglévő templom szűknek bizonyult. 1905-ben elhatározták, hogy félmillió koronás előiránnyal új templomot, iskolát és székházat építenek Baumhorn Lipót műépítész tervei szerint. Az építkezés Kubinyi Károly és Ernst József hitközségi elnökök működési ideje alatt történt és Pap Ignác főrabbi 1909. nyarán avatta fel a monumentális épületet. A hitközség évi költségvetése 1.022,400 dinár, mely összegből hitéleti célokra 447,000, humanitárius, oktatási és szociális célokra pedig 230,000 dinárt fordít. 10 alapot és 18 alapítványt kezel a hitközség 395,087 dinár értékben. Lélekszáma 1050 családban 4000, akik közül 930 adófizető. A 43 képviselő közül kiválasztott 12 előjáró vezeti a hitközség ügyeit. A mai vezetőség: Kiss Henrik főrabbi, Lustig Nándor elnök, Frank Gyula alelnök, Weltmann Lipót, Krausz Mihály, Rainer Simon, Grosz Viktor, Ofner Fülöp, Schossberger Jenő, Nagy Ferenc, Bader Miksa előjárók; Zwiebach Adolf és Rosenblüth Samu templomgondnokok. Jegyző Klein Ármin és főkantor Mandel Lajos. A vezetőség jelenleg az aggok háza és a kultúrpalota építését készíti elő. A Chevra Kadisa tagjainak száma 450 és Rainer Simon gyáros elnök vezetése alatt áll. A hitközség kebelében működő egyesületek a következők: Zsidó Nemzeti Szövetség, elnöke Sattler Mátyás. Juda Makkabi sportegyesület, elnöke Schwartz Péter és társelnöke Mayer József, Pro Palesztina egyesület. Ivria, ifjúsági egyesület, elnöke Fischer Lajos.

Ulászló kölcsönel. II. Ulászló 1490. foglalta el Budán a trónt és a rákövetkező esztendőben már Miksa római császár ellen vonult Székeshérvár alá. A hadsereg felszereléséhez szükséges pénz nagyrészt a zsidóktól csikarta ki és a székesfőhérvári táborból felszolgáltatta Pósa Balázs pozsonyi polgárt, hogy királyi felhatalmazással az ottani zsidók közül többeket küldjön Budára, ha másképp nem, hát erőszakkal, mert az ország

érdekében» bizonyos ügyet akar elintézni velük. Kiderült, hogy a bizonyos ügy a király számára való kölcsönt jelentette. Mendel Jakab (l. o.) zsidó prefektus kötötte meg a zsidókkal az egyezséget, oly módon, hogy a pozsonyi zsidók négyszáz forint kölcsön folyósítását vállalták. Mendel azonban ezt az összeget nem tudta behajtani, mire Ulászló elrendelte, hogy a zsidókat mindaddig tartsák fogságban, míg a négyszáz forintot le nem fizetik. U. L.

Ulászló levele. Pozsony városa 1503 májusában a zsidók kárára királyi levelet szerzett, amely elengedte a kamatok visszafizetését az ottani polgároknak, a szegényeknek pedig, akik adósságukat egész vagyonukkal sem tudták le törleszteni, megengedte, hogy csak annyit fizeszenek, amennyit bírnak. A zsidókat érzékenyen sujtotta ez a királyi rendelet, mire Mendel Jakab (l. o.) zsidó prefektus révén kérték a rendelet érvénytelenítését. Öt héttel később a király a rendeletet csakugyan visszavonta egy levélben, amit a zsidó prefektusnak adott azzal a meghagyással, hogy Pozsony városa a közte és a zsidók között felmerült viszályt igazságosan intézze el. A prefektus, aki tudta, hogy az erélytelen királyi szónak kevés foganatja lenne a pozsonyi hatóságok előtt, Anna királynétól is vitt egy leiratot Pozsonynak. A királyné, hivatkozással a király levelére, a maga részéről is intette a várost az ügy méltányos rendezésére, mert nem volt hajlandó eltérni, hogy a zsidókat az igazság ellenére elnyomják. U. L.

Ullmann, 1. Ábrahám, lakompaki rabbi, szül. 1791. 1810-ben jesivát vezetett Tapolcsányon, 1820. szabadkai rabbi lett és 1824. a lakompaki rabbiszékbe került atyja utódjául. Tudományos levelezésben állott Szófer Móse (l. o.) pozsonyi rabbi, aki nagy gaónnak ismerte el. 1826-ban kiadta *Divré Ros* c. atyja művét, saját írásaival együtt. 1849-ben halt meg és 60 évvel halála után adták ki összegyűjtött responsumait *Bész Avrónóm* címmel.

2. **U. Adolf, báró (baranyavári),** közgazdász, főrendiházi tag, szül. Budapesten 1857 jún. 19., megh. u. o. 1925 febr. 5. Fia volt baranyavári U. Móric Györgynek, a budapesti Áru- és Értéktőzsde egyik alapítójának. U. a Kereskedelmi Akadémián tanult, majd 1874. a Magyar Általános Hitelbank szolgálatába állott s gyorsan ívelő pályát futott be. 1881-ben cégvezető, 1895. igazgató, majd báró Kornfeld Zsigmond halála után a Hitelbank elnöke lett. E minőségben az ország iparának és kereskedelmének jelentékeny szolgálatokat tett számos vállalat alapítása által. Több mint huszonöt jelentékeny pénzügyi és ipari vállalatban vezető szerepet játszott. 1905-ben az Egyesült-Államokban volt tanulmányúton s az amerikai pénz- és hitelletről szerzett tapasztalatait könyvalakban adta ki. Számos essaye jelent meg a Pester Lloydban a közgazdaság nagy és aktuális problémáiról, így a szanalásról is. Sok magas kitüntetés és érdemjel tulajdonosa volt, 1918. pedig bárói rangra emelte a király, miután már 1910-től kezdve a főrendiház tagja volt. Fia: *U. György báró**, a Magyar Általános Hitelbank ügyvezető igazgatója.

3. **U. Emil (baranyavári),** közgazdász, szül. Budapesten 1848., megh. u. o. 1914 jan. Több jelentékeny ipari vállalat vezetőségéhez tartozott és a kereskedelmi világ több jótékony célú és társadalmi intézményének igazgatóságában töltött be vezető szerepet. Fia, *U. Odön*, a Bács-megyei Cukorgyár Rt. igazgatója.

4. **U. Izrael (Izor),** zentai rabbi, szül. 1810. 1849-ben a délvidéki felkelők meggyilkolták Heilbrun adai rabbiával együtt.

5. **U. Salamon,** rabbi, megh. 1862. Fialat korában apja, *U. Salom* (l. o.) lakompaki rabbi házában nagy jesivát vezetett. Előbb két évig Rendeken rabbiskodott, innen a makói hitközség élére került, ahol jesiváját még nagyobbá fejlesztette. Itt megjelentette *Jeriosz Selómó* c. kommentárját a *Joré Déához*. Ezidőben Makón a reform-szellem kezdett tért hódítani és súlyos harc keletkezett a hitközség tagjai között. U. a legélesebben kikelt az újítók ellen. Halála után kiadták *Jeriosz Selómó* c. responsumgyűjteményét és ugyancsak *Jeriosz Selómó* c. talmudi glosszákat tartalmazó művét.

6. **U. Salom,** rabbi, szül. Fűrthben (Bajorország), megh. Lakompakon 1825. 1792-ben foglalta el a stomfai rabbiszéket. Elődei közt itt számos kiválóság működött s ezért hívták meg U.-t, aki 1799-ig töltötte be hivatalát, amikor Nagyatád székhellyel somogymegyei főrabbinak hívták meg. Innen 1802. Boldogasszonyba költözött, ahol a községen átvonuló francia katonák elfogták, megkínózták és csak váltságdíj ellenében bocsátották szabadon. Később Lakompak rabbija lett, ahol haláláig áldásosan működött. Utóda, fia *U. Ábrahám*, lett, aki kiadta U. halachikus responsumait *Divré Ros* címen (Wien 1826).

7. **U. Sándor (erényi),** filantróp, politikai és közgazdasági író, szül. Budapesten 1850 febr. 18., megh. Ischelben 1897 aug. 1. Fia volt U. Károlynak, a Pesti Kereskedelmi Bank alelnökének. A bécsi és budapesti egyetemeken tanult jogot, majd ügyvéd lett. Atyja halála után, 1880. nemességet kapott s ez alkalommal a M. Tud. Akadémia részére 3000 frt-os alapítványt tett. 1884—92 közt országgyűlési képviselő volt. Egyik alapítója volt a Poliklinikának és tagja a Magyar Írók Segélyegylete igazgatóságának. Munkái: *A részvényes kereseti jogáról* (1877); *A kényszeregyezés kérdéséhez* (1879); *Az ipartörvény revíziója tárgyában* (1880); *A magyar kereskedelmi és iparkamarák reformjához* (1882); *A zsidó felekezeti ügyek rendezése* (1888).

Umonusz, foglalkozást, hivatást jelent, amiből meg lehet élni. A Talmud bölcsei nagy becsületben tartották a kézművességet és a tisztességes élet legfontosabb feltételét a kenyérkereső foglalkozásban látták. Közöttük is nagyon sokan iparosok vagy munkások voltak. Vargák, kovácsok, fazekasok, kosárfonók, faágók és más mesterséget űzők is tartoztak az akkori akadémiák legelőkelőbbjei közé és akik tradáltak a döntvényeiket, nevükkel együtt a mesterségüket is említették. (Rabbi Jochanan ha-szandlér = rabbi Jochanan, a varga, stb.). A munkáról való talmudi felfogást a következő szentencia örököltette meg: Az ember feltétlenül tanítsa gyermekét

valami foglalkozásra, mert ha nem teszi, — rablónak nevele.

Ungár, I. Adolf, hírlapíró, szül. Magyarországon. Az 1848-i forradalom idején Bécsben. élt. Egyik röpirata: *Schüchterne Bemerkungen eines Weltbürgers* (1848). U. a. évben kiadott és szerkesztett egy politikai napilapot ily címen: «Wiener Tagblatt für alle Stände».

2. U. II. Adolf, jogi szakíró, Obesenyőn 1877. Tanulmányainak befejezése után Temesváron ügyvédi irodát nyitott és azóta élénk közéleti tevékenységet fejt ki. 1925 óta a Magyar Párt temesvári tagozatának elnöke. Megtervezte a romániai ügyvédi díjszabályzatot, amelyet a kormány jóváhagyott.

3. U. Béla, ügyvéd, szül. Nagytétényben 1899 máj. 25. A prágai «Selbstwehr» és az érsekújvári «Ütmutató» c. cionista újságok állandó munkatársa volt. Két éven át (1925—26) szerkesztette a Zsidó Szemlét, 1920—22-ig a cseh-szlovákiai cionista szövetségnek, a következő évben a Magyar Cionista Szövetségnek a titkára volt.

4. U. Gusztáv Adolf, szül. Liptószentmiklóson. A hatvanas években megjelent egy röpirata: *Egy szó a maga idejében*. Adalék a magyar kérdés megoldásához.

5. U. Joél, rabbi, szül. Rohoncon 1802., megh. Pakson 1885 dec. 19. Már 15 éves korában, mikor *Benéth Mordecháj* nikolsburgi jesivájára ment, teljesen ismerte a Sulchán Áruchnak mind a negy részét. Majd Pozsonyba ment, hol Szófer Mózes legjelesebb tanítványai közé tartozott. Emellett a teológia körén kívül eső tudományokkal is foglalkozott. Apósa halála után a paksi hitközség 1840. rabbivá választotta s itt lelkeskedett élete végéig, 45 éven át. Erősen látogatott jesivát tartott fenn s számos hazai rabbi került ki tanítványai közül.

6. U. Simon, rabbi, szül. Nagykárolyban (Szatmár vm.) 1863 márc. 11. 1881—1891-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1890-ben avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1892. pedig rabbivá. Ugyanakkor a szekszárdi hitközség rabbija lett; 1901 óta eszéki főrabbi. Műve: *A Bereschit rabba exegézise* (Budapest 1890). Cikkei a Magyar Zsidó Szemlében és a Hacofeben jelentek meg. F. D.

Ungarische Wochenschrift. Két nyelven megjelent zsidó társadalmi hetilap. Magyar címe: Független Magyar Hetilap. Szerkesztették Dornbusch Mór és Gabel Gyula. Budapesten indult meg 1895. s majdnem két évtizedes fennállás után szűnt meg.

Ungarisch-jüdische Wochenschrift. Hetilap, mely főképp zsidó társadalmi és kulturális kérdésekkel foglalkozott. 1871-ben indult meg. Szerkesztői Kayserling Mayer és Kohn Sámuel főrabbiak voltak. A lap másfél év után 1872 végén szűnt meg.

Unger Joachim Jacob, rabbi, szül. Homonnán 1826 nov. 25., megh. Iglauban. Szülővárosa jesiváján és a berlini egyetemen tanult s u. o. filozófiai doktorátust szerzett, majd 1860-tól kezdve Iglauban volt főrabbi. Számos tanulmányán kívül fontosabb művei: *Hebräische Philologie und biblische Exegese* (1864, a Mannhei-

mer-Albumban); *Bemerkungen über die phönizischen Opfertafeln von Marseille und Carthago* (a Deutsche Morgenländische Gesellschaft XXIV. kötetében); *Die Judenfrage in Preussen* (1874); *Patriotische Casual-Reden* (1881 és 1899); *Dichtungen* (1885); *Fest- und Sabbath-Predigten* (1903).

Ungvár (Užhorod Cs.-Szl.) v. törv. hat. joggal felruházott város, Ung vm. 20.213 lak., ebből 5305 a zsidó. Az U.-i (orthodox) hitközség körülbelül 200 éves. A rendelkezésre álló adatokból nem lehet megállapítani teljes pontosan, hogy mikor alakult meg. Az bizonyos, hogy 1778 előtt, vagy legalább is ebben az évben, mert u. a. létesítette a hitközség a Chevra Kadisát, amit egy a hitközség levéltárában őrzött héber nyelvű okirat tanusít. A hitközség alapítói és első előljárói Léb Weinberger, Pollacsek Heimann, Reismann Lie és Meisels József voltak, akikről azonban közelebbi adataink nincsenek. A hitközség gyors tempóban fejlődött — még pedig szigorúan hagyományos irányban — tagjainak száma egyre növekedett, úgyhogy ma U. Ruszinszónak egyik legnagyobb hitközsége. Abban, hogy a nagymúltú hitközség vallásos élete mindig a tradíciók által megszabott keretek között mozgott, kétségtelenül nagy része van a rabbiknak, akik munkásságukkal valamennyien a vallásos élet elmélyítésére törekedtek. Fennállása óta a hitközség élén tíz nagyhírű, tudós főrabbi állott. Első rabbi Reismann Léba volt, aki mintegy 180 évvel ezelőtt halt meg U.-on. Utódai időrendben Richtzeit Gedalja, Fried Juda (megh. 1812), Weinreb Mordisch, Heller Hersch (megh. 1835. Óbudán), Eisenstädter Mayer (1835—1852), Eisenstädter Menachem (1852—1869), Mannheim Hermann (1870—1886), Lów Lázár a talmudtudásáról és jámborságáról messze földön híres főrabbi (1887—1918) és Grünwald Lipót, aki 1921-től 1928. bekövetkezett haláláig működött. Egyelőre — minden bizonnyal rövid ideig — a rabbiszék betöltetlen. A hitközségnek több temploma van. A Poal Cedek egyesület alapítvány-temploma 1855. épült. A Klausz egyesület 1908. létesített templomot. A díszes nagy templomot 1904. avatták fel. A neológok temploma pedig 1868. épült. A vallásos nevelés céljait szolgálja a jesiva, mely Grünwald főrabbi elhalálása miatt ideiglenesen szünetel, továbbá a Talmud Tóra, melyet Eisenstädter főrabbi alapított, s állandóan 240 növendék látogat. A hitközség évi 60,000 éK-t fordít a Talmud Tóra fenntartására. A hitközségnek van még elemi népiskolája is, mely 8 tanerős. A hitközség intézményei: a Zsidó-kórház, mely 1807. létesült s azóta modern, nagyszabású intézménnyé fejlődött és a népkonyha, mely sok szegény ember ellátásáról gondoskodik. A hitközség magasabb pozíciót betöltő tagjai: Kornstein János városi kapitány és Rein Artúr főtörzsorvos. A hitközség nevesebb szülöttjei: Pásztor Árpád író (l. o.), Vedres Márk szobrász (l. o.), Louis Felbermann, Londonban élő fró és Weinmann Fülöp budapesti közjegyző. A hitközség évi 960,000 éK-s költségvetéssel dolgozik s 140,000 éK-t költ szociális és filantrópikus célokra. Több nagyobb

alapítványt is kezel a hitközség, melyeket tagjai létesítettek különböző, főleg jótékony célokra. A hitközség multjával Horovitz Mór tanító *A zsidó hitközség története* c. 1912. megjelent munkája foglalkozik; legközelebb pedig egy a Chevra Kadisa történetét feldolgozó munka kerül kiadás alá, melynek Reismann Emmanuel szentegyleti titkár a szerzője. A hitközség anyakönyvi területéhez az U.-i szolgabírói kerület községei tartoznak. Lélekszáma 8000, a családok száma 2000, adót 800-an fizetnek. Foglalkozás szerint: 50 nagykereskedő, 60 gazdálkodó, 10 katona, 400 kereskedő, 40 ügyvéd, 20 köztisztviselő, 20 orvos, számos magántisztviselő, iparos, mérnök és magánzó. Közadakozásból mintegy 200-an élnek. A hitközségnek a világháborúban részt vett tagjai közül 14 esett el. A hitközség mai vezetősége: Mermelstein Vilmos elnök, Deutsch Jenő és Braun Mór alelnökök, Groszmann Hermann, Herskovits Bernát gondnokok, Blum Fülöp pénztárnok, Schneck Jenő ellenőr, Öszterreicher Mayer, Bródy Mór és Hey Mayer arab-bik, Rosenbergs József a Chevra Kadisa elnöke, Gelb Mór főgondnoka, Reismann Emanuel titkára és Fischgrund Sándor anyakönyvvezető. — Az U.-i kongresszusi hitközség 1868 végén alakult meg; már jóval a megalakulás előtt két pártra szakadt a hitközség. A konzervatívokkal szemben álló reformpártnak Weinmann Lipót volt a vezére. A két párt közötti ellentétet a kongresszus szította s ezek az ellentétek az új hitközség megalakulása után is tovább tartottak. Az új hitközség Klein Mór személyében választotta meg első rabbiját, templomot épített és metszőt is választott. Az anyahitközség rabbija «iszurt»-t adott ki az új hitközség temploma, rabbija és metszője ellen. Az új hitközség, melyet a folytonos harcok is gyöngítettek, nem sokáig bírta az adminisztrációs terheket s csakhamar fizetéképtelen lett. A templomot elárverezték s az Weinberger Albert az orthodox hitközség elnökének tulajdonába ment át. Az ő halála után a templom új tulajdonosai Virányi Sándor és Kardos Emil ismét visszaadták a templomot a hitközségnek, mely az istentiszteleteket egy ideig a mai magyar kaszinó könyvtári helyiségeiben tartotta meg. Klein Mór 1875. Pápará távozott, utóda a rabbiszékben Friedlieber Ignác, majd Deutsch Márton lett, akinek távozása óta a rabbiállás betöltetlen. A rabbi időnként vendég-hitszónokok helyettesítik, a hitközség hanyatlása következtében gyakran felmerül az újból való egyesülés gondolata is, de eredménytelenül. 1906-ban a hitközség elvetette a «kongresszusi» elnevezést és statusquo ante alapra helyezkedett. A hitközség történetével Horovitz Mór foglalkozott behatóan a következő munkákban: *Az ungvári zsidó adatok: Ungvári zsidó családi naptár* és *Az ungvári zsidóiskola története*. A hitközség 20,000 éK-s évi költségvetéssel dolgozik, melynek egy részét szociális és filantrópikus célokra fordítja. A hitközség lélekszáma kb. 500, az adófizető tagok száma 110, akiknek legnagyobb része kereskedő, orvos, ügyvéd stb. Külön Chevra Kadisája nincs a hitközségnek, de létesített egy Szeretet nőegyletet, mely Bródy

Béláné elnöklete alatt áll. A hitközség mai vezetősége: Hámos Lipót elnök, Vas Ignác alelnök, Scheiber Adolf pénztáros, Scheiber Imre titkár, Róth Sándor gondnok és húsz tagú választmány.

Universitas Judaeorum, l. *Communitas*.

Ünnep, a lelki emelkedésnek, a vallásos érzelmeknek és a történelmi emlékek ápolásának napja. A Biblia *chagnak* mondja az Ü.-et, az új héber nyelvhasználat *jom tovna* (jó napnak). Már a legősibb időkben tartott Izráel népe Ü.-eket, főleg mezőgazdasági jelentőséggel, a természetért való hálaadásul. Ilyenek voltak eredetileg a peszach (a kalászzsendülés hónapjában), a sovuosz (a zsengeáldozat, a *bikkurim* bemutatásakor), a szukkósz (a betakarítás Ü.-e). E napokra később, mikor már a mózesi törvények szerint élt a zsidó nép, Jeruzsálemben zarándokoltak. Az arándokolást magát *ole regelnek* hívták, a zarándok-Ü.-et pedig *chag ha-regelnek*. Ezeket az Ü.-eket bizonyára a pogány óslakosságtól vették át és a zsidó néptől csupán az Egyisten szolgálatába való állításuk ered. Történelmi életének kifejlődésével megszaporodtak a problémák és ezek nagyobb mértékben kötötték le a nép figyelmét és a törvényben megnyilatkozó új szellem pedig mélyebben hatott vallásos érzületére, mint a természet, amelynek évről évre visszatérő jelenségei csak testi örömeik kielégítésére buzdítottak. Mindehhez az is hozzájárult még, hogy a nemzeti érzés is hangsúlyozottabb kifejezést követelt. Megfosztani ősi Ü. eitől a népet nem lehetett, mert ez súlyos válságokat idézhetett volna elő, de meghagyni azokat öröklött formájukban még veszedelmesebbnek látszott, mert ez a pogány szokások állandósulásával fenyegetett. Középtűnt kellett keresni a megoldást: az ősi Ü. ek ne szűnjenek meg teljesen, de azért mégis újaknak hassanak. A mózesi törvény úgy oldotta ezt meg, hogy átértelmezte a régi Ü.-eket, magasztosabb tartalmat öntött beléjük és olyan isteni indokolást épített fundamentumul alájuk, amelyet a nép ébredő történelmi öntudata könnyen megérthetett. A természetből való eltávolodás nem fájhatott a népernek, mert dús kárpótlást kapott az Ü.-napok meggazdagodott és az Egyisten imáadásával összeférőbb jelentőségében. A mózesi átértelmezés a peszáchot, a kalászzsendülés Ü.-ét a *szabadság Ü.-évé* avatta, amely a zsidó népet történetének legragyogóbb napjára, az Egyiptomból való kiszabadulására emlékeztette. Minthogy pedig ezt a felszabadulást Isten csodálatos segítségével köszönhette, a történelmi motívum összeforrt a vallásos motívummal és így az átértelmezett Ü. felemelőbb kielégülést nyújtott a népnek, mint a régi Ü. Hasonló jelentőséget adott Mózes a *bikkurim* Ü.-nek, a sovuosznak is. Ehhez a naphoz a zsidó nép legfontosabb, legszentebb és lelki életére legjobban kiható élménye fűződik: az Isten kinyilatkoztatása és a törvény-adás. Sovuosz tehát a *Tóra-adás Ü.-évé* szentesült és szebb volt bemutatni az érett isteneszmét a világ népeinek, mint Istennek a zsenge gyümölcsöt. Szukkósz pedig a *pusztai vándorlás emlékülnepevé* vált és jól esett évről-évre eltűnődni az isteni gondviselésnek ama nagy és közönségesen fejlődésnek

nevezett csodáján, amely a primitív nomádelet bizonytalanságaiból szervezett népi életbe mentette át a zsidóságot. Ezek az Ü.-eken kívül, amelyeket a Szentírás rendszeresített, alkalmi Ü.-eket is ismert a bibliai kor zsidósága. Ilyen volt az az emléknapi is, amelyen Jefta hajadon leányának feláldoztatását siratták. A zsidó állam fennállása idejében áldozattal ülték meg az Ü.-et, az áldozatok bemutatása után pedig vigalmakat, felvonulásokat és körmeneteket (*afikómon*) rendeztek. A próféták elleneztek az áldomásokat pogányos színezetük miatt és tisztult istenlátásukban az áldozások megszüntetését is követelték, nem azért csupán, mert az Isten nem áldozatot, hanem igazságot, lelki tisztaságot, emberszeretetet és szívbeli áhítatot követel, de azért is, mert ki akarták irtani a zsidó nép életéből az idegen hatásokat, főleg pedig az áldozással járó kicsapongó vigasságokat, amelyek a nép erkölceit megrontották. A próféták elgondolása nehezen férközött a nép lelkéhez, a papi rend érdeke és politikai érdekek is megnehezítették az áldozás nélküli istentiszteletre való áttérést. Az államnak az állott érdekében, hogy Jeruzsálem centrikus hatalmát megerősítse, a kohanitáknak az, hogy jóvédelmekhez jussanak, magának a népnek pedig változásokat ígért a főváros meglátogatása, egy sem akart tehát lemondani a Biblia által rendszeresített zarándokolásokról és így fenn kellett tartani az áldozati kultuszt is, amely a zarándokolások leglényegesebb ürügye és tartalma volt. Egyébként bizonyos, hogy a zarándoklatok nagy megindultsággal jártak és kétségkívül bizonyos lelki megtisztulással is, különösen sovuósz előtt a Mózes által elrendelt három elkülönítési nap (*selósó jemé hagboló*, l. o.) emlékének hatása alatt. Az Ü. nagy jelentőségének átérzéséről tanuságot tesznek a zsolnári himnuszok, amelyek már a legrégibb korok ihletéből fakadtak. Feltűnő azonban, hogy a zsolnárok címei nem utalnak az Ü.-ekre; a szombatot ugyan ihletének forrásául megnevezi a Zsolnáros (*Zsolt.* 90), épúgy a templom felavatását is (*Zsolt* 30), de a címen kívül egy szó sincs azokban, amely az Ü. jelentőségére vonatkozik. A Zsolnárok közül a hagyomány csak egy sorozatot (113—118, Hallel) szentelt a három zarándok-Ü.-nek. Annál több ihletet merített az Ü.-ek hangulatából a piut-költészet, amely rengeteg költeményben énekelte meg az Ü.-ek jelentőségét, anyagul felhasználva a Midrásokban följegyzett legendákat és hagyományokat, amelyek az egyes Ü.-ek tórai forrásához fűződnek. Ezek a piutok még ma is fontos részei az Ü.-i liturgiának. A piutoknak liturgiai célokra való adaptálása a fejlődésnek olyan állomásán történt, amely már nagyon messzire esett az áldozatos istentisztelettől. Az állam katasztrófái, a deportációk és exiliumok szenvedései megtisztították a zsidó elmét és ez vissza tudott térni a próféták szelleméhez, mikor próféták már nem voltak. A kultusz, amely sok évszázadon át papi monopólium volt, a nép egyetemes tulajdonává lett, az áldozás helyébe a szív áhítása s a papi funkció helyébe az imádkozás egyéni funkciója lépett. De az Ü.-ek nem vesztették el bibliai jelentőségüket és mind mai napig megmaradtak

eredeti beosztásukban is. Ez nemcsak a már említett három zarándok-Ü.-re áll, hanem a roshasónó és jomkippur Ü.-ére is, amelyeket szintén még a Biblia vezetett be. Minden ősi Ü. között a jom kippur esett a leggyökeresebb változás alá a tórai parancs következtében. Ez nép-Ü. és vigalmakkal járó leányvásár volt az ősi időkben. A tisztultabb erkölcsökbe fejlődött nép számára a Tóra a bűnbánat és engesztelés napjául avatta. A megszilárdult erkölcsi rend logikus követelménye gyanánt rendszeresítette Mózes a roshasónót is, amely bűnbánatos elmerüléssel kezdi meg méltóan az esztendő és a bűnbánatnak szentelt utána következő napokkal kapcsolódik szervesen a jom kippurba. Ezt a ciklust félelmetes napoknak (*jómin nóroim*) nevezik, jomkippur szombatok szombatjának (*sabbósz sabbószon*) is. Az Ü.-ek két főcsoportra oszthatók: olyanokra, amelyek vallási (roshasónó, jomkippur) és olyanok, amelyek történelmi tartalmúak (peszach, sovuósz, szukkósz). Ebben a két főcsoportban csupán a jomkippur esik a szombathoz hasonlóan teljes munkaszünet alá, a többi ünnepeken csak részleges munkaszünet van. Vannak még félünnepek is: peszach 3—6, szukkósz 3—7 napjai, további *ros chódes* (újhold) *chanukka*, *purim*, *chamisó ószor bisvát*, *lag baómer*. Ezek nem állnak még részleges munkatiltalom alatt sem. (A félünnepekhez számítják még a böjtöket is. Ezek a következők: *sivó ószor betamuz*, *tisó beóv*, *com Gedaljóhu*, *aszóro betévész*, *taanisz Eszter*. Ez általános böjtnapokon kívül absztinens napnak számít még: a *jom kippur kóton*, a *séni ckamisi veséni*, a *sovóvim*. A zsidó történelmi Ü.-ek jellegzetes vonása a demokratizmus. Nem egyes személyiségek utólréhetetlen nagyságát ünneplik, hogy a híveket csodálatra ragadják és éreztesék az áthidalhatatlan távolságot, amely a közönséges embert tőlük elválasztja, hanem az egyetemes nép élményeit idézik emlékezetbe, hogy ébren tartsák az azokban lüktető népenérgiát, amely tiszta, jó és Istenben bízó életre serkent. Az egyes Ü.-ek időpontjáról, tartalmáról és liturgiájáról l. a vonatkozó címszavakat.

F. M.

Unszane tókef, a roshasónó (újévi) liturgia egyik legmeghatóbb könyörgése, amelyben az Isten által kiszabott végzet tragikus megérzése lüktet és abban a fenséges gondolatban csendül ki, hogy csak az imádság, a jótékonyosság és a megtérés háríthatja el a balvégzetet. A könyörgés szerzőjéül *Amnont* a mainzi rabbit mondja a legenda. A mainzi érsek a keresztény hitre akarta téríteni a szentéletű rabbit és ezt egyszer annyira elfárasztotta a makacs ostromlás, hogy három napi meggondolást kért, valószínűleg azért, hogy elkerülje vagy kitolja a kínvallatást. Mikor a három nap lejárt, megtagadta a hitehagyást és arra kérte az érseket, hogy tépesse ki a nyelvést büntetésül, mert gyöngeségében meggondolási időt kért, ahelyett, hogy örömmel vállalta volna a vértanúságot. Az érsek azonban kegyetlenebb büntetéssel sújtotta és karját, lábcsarját tőből levágatta. Roshasónó napján a zsinagógába vitette magát és ekkor rögtönözte a megrázó könyörgést, amely az *U. szavakkal* kezdődik. Alighogy az imát a nyitott frigszekrény előtt be-

fejzte, meghalt. A legenda történelmi alapja nem bizonyítható és 1400-ig nem is ismerték. Az U. valószínűleg a legősibb imádságok közül való és sokkal régebben keletkezett, mint a legenda és sokkal korábban is, mint a legendában említett esemény.

U. P.

Unterberg Hugó, orvos, szül. Budapesten 1877 júl. 3. U. o. végezte tanulmányait, majd külföldi tanulmányútról visszatérve, 1916. egyetemi magántanár lett a sebészetből. Tanulmányai hazai és külföldi orvosi szakfolyóiratokban jelennek meg. Önállóan megjelent értekezései: *Praktischer Wert der functionellen Nieren-Untersuchungen* (1908); *Ujabb adatok a vesék működésének összehasonlítására* (1909); *Die operative Heilung der rebellischen Cystitischen* (1913); *Adatok a gonococcus biológiájához* (1915); *A fül-mirigy-túltengések* (1923) stb.

Unterführer. Násznagy, aki a völegényt kíséri az esküvői baldachin alá. A menyasszonyt kísérő asszony: *Unterführerin*.

Upor József, színházigazgató, szül. Budapesten 1877. 1914-ben megnyitotta az Apolló Kabarét és a Royal-Apollót. 1916-ban létesítette a Fásor-Kabarét, ahol először adták reinhardti rendezésben a Szép Helénát. 1927-ben fivérével, U. Jenővel megalapította az Új Színházat. Fia *U. Tibor*, az Új Színház díszlettervezője.

Urbach Henrik, rabbi, szül. Morafkán (Szilézia) 1872 szept. 29. 1894—90-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke, 1903. avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1905. pedig rabbivá. Előbb Dolna Tuzlán volt rabbi, 1909 óta zimonyifőrabbi. Műve: *Commentarius R. Mosis Maimuni in Mischnam ad tractatum Schabbath Cap. XIII—XVIII.* (Budapest 1893).

F. D.

Úr és szolgálta. A talmudi jogrendszer a törvény előtt való jogegyenlőség elvét alapvető fontosságúnak ismeri el, de az elv érvényesülésében mégis kételkedik, nem is annyira az urak erőszakossága, vagy a bírák elfogultsága, mint inkább az alacsonyrendűek felénksége miatt: Van-e szolgálta, aki gazdáját (felebbvalóját) törvény elé állítsa? (*Peszáchim* 118b).

F. M.

Uriás-levél. Uriás bibliai alak, Dávid király hadvezére; férje Batsébának, kit Dávid megszeretett. A király, hogy Batsébát elnyerhesse, Uriást elküldötte egy levéllel Jóábhhoz, a főhadvezérhez, melyben megparancsolta, hogy a levél átadóját, az ütközet legveszélyesebb pontjára küldje ki, hogy halála biztos legyen. Uriás tényleg elesett. Azért nevezik az efajta levelet, melyet az átadó saját hátrányára kézbesít, U.-nek.

Ürmény (*Urmen*, Cs.-Szl.), kisk. Nyitra vm. Az Ü.-i (orthodox) hitközség alapításának időpontja ismeretlen. Annyi bizonyos, hogy a hitközség nagyon régi lehet. Feljegyzések és okmányok ugyan nincsenek a hitközség multjára vonatkozólag, de a temetőben sok olyan régi sírkövet találtak, melyek alig kibetűzhető feliratuk szerint legalább 250 évesek. E sírfeliratok egyike árulja el, hogy a hitközség első rabbiját Smul Jehuda Oblathnak hívták s «szentéletű» férfiú volt. Templomát a hitközség 1869. néhai Rosenfeld Ignác adományából építtette. Van még a hitközségnek egy ugyancsak 1869. létesített egytan-

erős népiskolája és jesivája, amelyet azonban csak két növendék látogat. A hitközség tagjai között a Pollitzer Testvéreknek malma van, Klein Elemér pedig mintagazdaságot létesített. A hitközség 6000 éK-s évi költségvetéssel dolgozik, melyből 1000 éK-t fordít szociális és filantrópikus célokra. A hitközség anyakönyvi területéhez Berenc, Ivánka, Nagyfalva, CabajCápor és Salgó községek tartoznak. A hitközség lélekszáma 170, a családok száma 40, adót 28-an fizetnek. A tagok foglalkozás szerint túlnyomólag kereskedők, néhány iparos és gazdálkodó is van közöttük. A hitközség neves szülöttei: néhai Fraknoi (Frankl) Vilmos püspök (l. o.) és Kelemen Nándor budapesti szabadalmi bíró. A hitközségnek a világháborúban 7 tagja esett el. A hitközség mai vezetősége: Schwarz H. Leopold rabbi, Klopfer Izidor elnök, Vogel Adolf és Kohn Lázár ülnökök.

Úrvacsora (*Utolsó vacsora*) kifejezés az I. Korinthosziakhoz XI. 20.-ból származik s a keresztény rítusban eucharisztia néven ismeretes. A rítus Jézus halálának emlékére hozott áldozás, ill. a bor és kenyér összefüggése Jézus utolsó vacsorájával, melyet keresztrefeszítése (l. *Kereszténység és zsidóság*) előtt tanítványával együtt fogyasztott el. Jézusnak ezen utolsó vacsorája a szinoptikus evangéliumok (*Máté* 26. 26—29, *Márk* 14. 23—25, *Lukács* 22. 15, 18, 19) szerint niszán hó 14., azaz peszach estéjén volt, mielőtt a főpap elé vezették volna. János evangéliuma azonban nem tud az Ü.-ről s a keresztrefeszítést niszán hó 14-ére teszi, amikor a peszachi áldozati bárányt bemutatják. Ez az eltérés mutatja, hogy a «keresztrefeszített Krisztus» azonosítása «Isten bárányával, amely a világ bűnét elveszi» (*János evang.* I. 29; *Jezsája* 53. 7; *I. Péter* I. 19; *Apost. Cselek.* 32; *Jelen.* V. 6), lassanként Jézus és a peszach-bárány azonosítására vezetett (v. ö. I. *Korinth.* V. 7). Egyébként az Ü. a Mithra-kultuszban volt elterjedve s a Mithra-imádók misztikus szeretet-vacsoráinak volt a kenyér és bor a főkelléke, még pedig szintén a Mithra utolsó vacsorájára való emlékezés jegyében. Ezt vették át az őskeresztények, (Cumont bizonyítása). Innen származik az erőszakos interpolatio (I. *Korinth.* XI. 23—28, mely ellentmond a X. 4-nek), melyben a szöveg nyilvánvaló megszakításával az apostol kijelenti, hogy Jézustól tudja az eucharisztia létesítését. Ez bizonyos változásokkal egyforma a három szinoptikus Evangéliumban. Azonban az egész leírással összeegyeztethetetlen az a tény, hogy a *Didaché* IX. 1—4. az eucharisztia használatos formáját említi anélkül, hogy akár a keresztrefeszítést, akár az utolsó vacsorát említene. Ez valószínűvé teszi, hogy az Ü. alapja a régebbi esszénus közös vacsora s csupán később vonatkoztatták azt Jézusra. Jézus keresztrefeszítése előtti peszach-vacsorájának leírása oly körökből eredt, amelyekben a zsidó törvények és zsidó élet ismerete már homályos volt; innen származnak az ellentmondások. Másrészt nyilvánvaló, hogy a mise és az Ü. a peszachi, azaz a «széder este» szertartásából ered és azon alapszik. (V. ö. Prof. Kaufman Kohler, «Jew. Encycl.»; Bickell, «Messe und Pascha»; T. Cumont, «Die Mysterien des Mithra» (Leipzig 1903).

S. R.

Úszás. A magyar úszósport keretein belül jelentős sikereket ért el a zsidó ifjúság. Toldi Ödön mérnök 1906—14. angol és magyar bajnokságot nyert a mellúszásban és 200 yardon nyert világ-bajnokságát tíz évig tartotta. Dezsényi Gyula a 90-es évek elején Európa legjobb hosszútávú úszója volt; magyar és nemzetközi versenyeken sok győzelmet aratott. Donáth Leó szintén bajnok és 50 yardos Ú.-ban rekorder volt. Hajós Alfréd építész (l. o.) 1896. az első modern olimpiászon kettős úszóvilág-bajnokságot, fivére Hajós Henrik pedig 1906—911 között húsz magyar, néhány osztrák és cseh bajnokságot nyert. Munk József 1906—12 között és Szentgróth Lajos szintén bajnokságot szereztek. Elek Imre a 400 méteres mellúszásban világrekorder, Hendl Kornél többszörös magyar és angol bajnok volt. Baronyi Andor mell- és hátúszásban állított fel világrekordot. Hay Pál a gyorsúszás magyar és német bajnoka, Huszár Károly (Puffy) a búvárúszás bajnoka volt. A háború után tért hódított a nők úszósportja is. Kraszner Kató, Dénes Irén többszörös magyar bajnokok voltak. Molnár Ella részt vett a párisi olimpiászon. A magyar vízipóló legkiválóbb játékosai között is jelentős arányban vannak zsidók. Barta István 40 és Fazekas Tibor 32 alkalommal volt tagja a válogatott csapatnak. Válogatott játékosok még: Gáspár Ferenc, Liebner Ernő, Rudas Zoltán, Sándor István, Ádám Sándor, Kann Ferenc és Bródy György. Komjádi Béla a póló válogató kapitánya kétszer vezette Európa bajnokságra a magyar csapatot. Az úszósport-mozgalom legjelentősebb vezetői között Donáth György* az európai úszóliga főtitkára, Schibert Alfréd 1907—10 között az Úszószövetség titkára, Boros Ödön a szövetség főtitkára, Kraszner Ferenc, Kiss Zoltán (Újpest), Hay Pál (Szeged), Vértesi Sándor (Debrecen) szereztek kiemelkedő érdemeket. Bánó Jenő a legjobb magyar trénernek egyike.

F. P.

Utazók, I. Földrajz.

Utolsó próféták (*neviim acharonim*), azok a próféták, kiknek könyve hátrább került a kánonban, mint a történeti prófétáké. Lehet, hogy a héber kifejezés voltaképp azt jelenti, hogy az utolsó dolgokról szóló (eschatológikus), jövőbe tekintő próféták. Ide tartoznak: Ezsaiás (Jesája), Jeremiás, Ezékiel (Jechezkél) és a tizenkét (kisebb) próféta. Koruk kb. 270 esztendőre terjed.

Uzsora, (bibl. héber: *neseq*, a. m. harapás, későbbi héber: *ribbit*) így nevezi a közgazdaságtan a megengedettnél nagyobb kamatot. Minthogy azonban a régebbi korokban nem volt államilag szabályozott kamatláb s a kamatszédés általában a katolikus kánonjog értelmében elvileg tiltva volt, továbbá a kamatra vonatkozóan a világi és egyházi felfogás nem egyezett s a pénzgazdálkodás fejletlensége mellett mégis szükségessé vált a pénz előteremtése: ezeknél az okok-fogva az U.-t régebbi időkre vonatkozólag egyáltalában nem lehet mai mértékkel mérni, sőt gyakran megállapítani sem. A Biblia eredetileg megtiltja a kamatszédést. Ez a tilalom tehát fokozatosan vonatkozik az U.-ra is. Van azonban olyan bibliai kitétel, mely a más népeknek való kölcsönzést megengedi (*Exod.* 22. 24; *Levit.* 25.

36. 37; *Deuter.* 23. 20. 21). Ezékiel próféta szerint az U. szédés főbűn (18. 13. 17), a 15. Zsoltár pedig az igazságosan érző ember egyik tulajdonságának azt tartja, hogy nem ad kölcsönt U.-ra. A Talmud még tovább megy az elítélésben s Ezékiel versére támaszkodva, ezt tanítja: «Aki uzsorára kölcsönzött, kamatot szedett, annak nem szabad élnie, miután elkövette ezeket az aljasságokat» (*Bábá Mecia* 61b), továbbá: «meg kell halnia, vér tapad hozzá». Ebből kitűnik, hogy a talmudi felfogás szerintak a matra kölcsönző egy kategóriába kerül azzal, aki vért ont. Az exilium idejében Babiloniában, ahol magas kultúra volt az első tíz században, a zsidó törvényhozás 20% évi kamatot állapított meg s ez elterjedt az európai pénzgazdálkodásnál is, mert a babilonai Akadémiák döntéseit világszerte elfogadta a zsidóság a középkorban. A babiloni Talmud (*Bábá Bára* 60a) is ugyanilyen kamatról tesz említést, a Misna pedig még szigorítja a bibliai tilalmat és semmiféle kibúvóval nem engedi az U.-t, sőt a normális U.-t is eltiltja. Az U. és haszon közti különbséget a *Bábá Mecia* talmudtraktátus tárgyalja részletességgel. A középkorban Maimonides hatott oda óriási tekintélyével, hogy a talmudi és gáóni korszak szigora enyhüljön. Erre azért volt szükség, mert a zsidóság a megváltozott viszonyok közt kereskedésre, számos helyen kizárólagosan pénzkereskedésre volt utalva s ezen kívül azonban csupán néhány iparágat (aranyművesség) űzhetett. Maimonides megengedi a kamatot, de határok közé szorítja. Az árvák, szegények és az iskolák részére gyűjtött pénz lehetett bizonyos kamatra kikölcsönözni. Egyeseknek csupán végső szükség esetén engedélyezi Maimonides a kamatszédést. Az U. nagy jelentőségre azonban a nyugati államokban emelkedett. Kamatot és U.-t nem tudtak akkor megkülönböztetni. Az egyház rigorózus felfogása erkölcsi szempontból épen oly határozottsággal tiltja a kamatszédést s az azzal azonosított U.-t, mint a Misna. III. Sándor pápa exkommunikációval fenýíti meg az U.-sokat, de Aquinoi Tamás, a Maimonides műveit ismerő élelészű scholasztikus filozófus már engedélyezi a jogos kamatot. U., vagy kamatszédés miatt azonban az egyházi átkot csak rikán alkalmazták. Mindenesetre az egyházi tilalom sok helyen Európában azt eredményezte, hogy a zsidók voltak a legfőbb pénzváltók, kivéve Itáliában, ahol a lombardok tül-tettek rajtuk. A francia-, angol-, német- és magyarországi zsidóknál azonban legfőbb foglalkozási ág volt egyes iparágak mellett a pénzváltás, amelyet megengedett a világi és egyházi uralom számukra s amelyért sok helyen betelepítették a zsidókat, akik számos világi és egyházi fejedelem pénzkölcsönzői, bankárai lettek. Sokszor nagyon megbecsülték a zsidó bankárokat, akiket egyáltalán nem tekintettek U.-oknak, de máskor megkeresztelkedésre kényszerítették őket, csupán azért, mert ez esetben, mint keresztények már nem kérhették vissza a kamatra kölcsönzött pénzt. Számos olyan esetről tudunk, amikor ellenkezés esetén vérvádat vagy ostyamegszentségtelenítési vádat emeltek a zsidók ellen. Ilyen eset volt pl. a középkori Anglia híres zsidó bankárjáé, Abraham of Lincolné, de tipikusan ilyen a bazini zsidók mág-

lyárahurcolása is (l. *Bazini vérvád*). A spanyol zsidóság kiűzésénél is döntő szerepet játszott a tartozásoktól való szabadulás épen katolikus Ferdinánd részéről s ezzel kapcsolatosan a zsidók vagyonának elvétele, mint az magának Ludovicus à Paramon inkvizitornak művéből kitűnik. A középkori pápák egy része, a pénzgazdaság fejlődését meg nem értve, számos alkalommal eltiltotta a fejedelmeket a kamatszédés megengedésétől, de ez kivihetetlen volt. Legtipikusabb példát Anglia története nyújtja. Itt a XIII. sz. végén a zsidókat kiűzték U. címén, valójában azonban azért, hogy koholt vádak alapján vagyonukat elkobozhassák, ami meg is történt. A gazdasági élet fejlettsége szükségessé tette, hogy a pénzváltó zsidók helyét a náluk aránytalanul kevesebb rizikóval dolgozó, ellenben privilegizált lombardi pénzkereskedők foglalják el. Nem sokkal később azonban ezeket a közvélemény a pápa uzsorásainak nevezte s nyíltan hangoztatta, hogy sokkal irligalmatlanabbak, mint a zsidók voltak (v. ö. *Brodnitz*, «Wirtschaftsgeschichte Englands» I.). Főleg azt kell tekintetbe venni annak a megértésénél és megítélésénél, hogy a zsidók U.-sok voltak-e, hogy milyen kockázattal dolgoztak. A zsidónak fejadót kellett fizetnie, de ezenkívül helypénzt, a város elbagyása és másikkba költözése esetén úti-, vásári- és újabb fejadót, külön adót a tartományi fejedelmeknek, a városnak stb., úgy, hogy mai megállapítás szerint a nagyon soknak látszó esetleges 70% egyáltalában nem hozhatott különösebb hasznot a középkor jogtalan zsidójának. Épen ezért a legtöbb

modern gazdaságtörténész (Sombart, Brentano, Oppenheimer) nem tekintik U.-kamatnak a középkori zsidók által szedett kamatot, míg pl. Bücher, a legkiválóbb gazdaságtörténészek egyike, mégis U.-nak tekinti azt. Egyébként a kamat országoként és időnként változott. A francia zsidók kiűzetésük előtt Philippe Auguste alatt a XIII. sz.-ban évi 43%-ot szedhettek. Sziciliában II. Frigyes ugyanazon században 10%-ot engedélyez, Castiliában X. Alfonz pedig 25%-ot, de a cortes ezt redukálta. A zsidó olykor még behajtani sem tudta követelését, sőt maguk az uralkodók fosztották meg kihelyezett tőkéitől, mert felmentették a keresztény adósokat a zsidóktól kapott kölcsönök visszafizetése alól. Mégis a szóbeszéd és rágalom évszázadokon át U.-soknak bélyegezte a zsidókat, jóllehet mindenütt kimutatható, hogy ők csupán úttörői voltak a pénz- és hitelgazdálkodásnak az egész művelt világon s ahol azzal a keresztények foglalkoztak (pl. Hansa-városok, Lombardia stb.), ott ugyanilyen, vagy még magasabb kamatra adtak pénzt a keresztény bankárok, akiknek a jogrend nagyobb védelmet nyújtott s akiknek a kockázata aránytalanul kevesebb volt, mint a pénzkereskedésre ráutalt zsidók. (Az U. magyarországi vonatkozásait l. *Pénzüzlet*-nél.)

S. R.

Irodalom. Sombart, «Die Juden und das Wirtschaftsleben» (II. kiad.): u. a. «Der Kapitalismus» (II. kiad.); Endemann, «Die nationalökonomischen Grundsätze der kanonischen Rechtslehre» (1863); Ashley, «Introduction to the Economic History of England» (1888, 2 k.); Brodnitz, «Englische Wirtschaftsgeschichte» (1918); Scherer, «Rechtsverhältnisse der Juden»; Bücher, «Die Bevölkerung der Stadt Frankfurt im Mittelalter»; Schipper, «Anfänge d. Kapitalismus bei den abendländischen Juden» (1907.)

V

Vaáni szefilószi (*h.*). Magyarul: *En imádkozom*, a 69. Zsoltár 14. versének kezdete. E verset mondják a szombat délutáni, az ünnep előtti istentiszteleten Tóra kivétel előtt.

Vác, rend. tan. város, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. 19,395 lak. A váci (statusquo)hitközség 1841. alakult. A hitközség első elöljárói Hirschfeld Léb, Freund, Wolf Schneller Jakob és Deutsch Pinchosz voltak. Első rabbijául a hitközség Neumann Adolfot választotta, aki huzamosabb ideig fejtett ki eredményes működést. Templomot 1864. épített a hitközség tagjainak önkéntes adományaiból. A stílusos zsinagóga Alois Cacciari olasz építőmester tervei alapján épült. 1857-ben létesítette a hitközség két-tanerős elemi népiskoláját. Mikor a hitközség fejlődése erősebb iramot vett, szüksége mutatkozott egy polgári leányiskola alapításának. 1922-ben meg is nyílt saját modern épületében a polgári leányiskola, mely öt tanerős és kb. 60 növendék látogatja. A hitközség intézményei: a Chevra Kadisa, melynek jelenlegi vezetői Goldman Izidor és Zilzer Adolf, a Nő- és Leányegylet. Rövidesen Aggok háza is lesz a hitközségben, amelynek céljaira Szamek Manó és neje tettek nagyobb — 15,000 pengős — alapítványt. A hitközségnek rendezett levéltára és

egy többszáz kötetes könyvtára van. Többen létesítettek gazdasági és ipari vállalkozásokat. Oberländer József ügyvéd téglagyárat, Fenyő Ernő bútorgyárat, Löbl Ármán kötő- és szövőgyárat alapított. A szövőgyár igazgatója Stamberger Rezső, aki egyben a váci kereskedelmi egyesület elnöke is. A hitközség 44,677 pengős évi költségvetéssel dolgozik, melynek egy részét szociális és filantrópikus célokra fordítja. Anyakönyvi területéhez Alsó- és Felsőgöd, Szob és Sződ községek tartoznak. Lélekszáma 800, a családok száma 230, adót 208-an fizetnek. Foglalkozás szerint a hitközség tagjai túlnyomórészt kereskedők, iparosok és vállalkozók. A világháborúban résztvett tagjai közül 32-en haltak hősi halált. A hitközség mai vezetősége: Pollák Fülöp főrabbi, Blauner Miksa elnök, Révész Sándor alelnök és iskolaszéki elnök, Kohn Salamon pénztárnok, Körner Miksa ellenőr, Kohn József és Schweitzer Gábor templomgondnokok, Grosz Ármán, Neumann Adolf, Oberländer József, Stamberger Rezső és Szamek Manó elöljárók. A képviselőtestület tagjai: Balla Viktor, Fenyő Ernő, Geréb Ármán, Klein Sándor, Kohn Adolf, Kohn Béla, Mayer Lajos, ifj. Neumann Mór, Neuhaus Vilmos, Perlusz Ignác, Pressburger Károly, Ster-

ner Henrik, Sternfeld Jakab, Szamek Gyula, Szőnyi László, Weisz Miksa és Zilzer Dávid. A hitközség jegyzője Hollós Sámuel.

Az *orthodox* hitközség 1868. alakult. Első rabbija: Löwinger Mózes volt, aki 1877. halt meg Vácott. A hitközség 1882. saját erejéből templomot és iskolát építtetett. Van ezenkívül a hitközségnek nagyon látogatott Talmud Tórája és jesivája, melyeket 1885. Hirschfeld Mayer és Hirsch Márk alapítottak. A hitközség intézményei: a Chevra Kadisa, a Tomché Jesivosz és a Betegség-egylet. Az évi költségvetés 26,000 P, amelyből nagyobb összeget fordítanak szociális és filantrópikus célra. A lélekszáma 600, a családok száma 180, az adófizetők 140. Foglalkozás szerint: 4 nagykereskedő, 2 gazdálkodó, 6 tanító, 80 kereskedő, 40 iparos és 30 egyéb. A hitközség élén mindig kiváló rabbik állottak. Ezek: Silberstein Dávid (l. o.), Katzburg Dávid, aki *Tél Talpiosz* címen Biblia- és Talmud-magyarázó hetilapot szerkesztett és Winternitz Mózes, a jelenlegi szatmári rabbi. A hitközség mai vezetősége: Silberstein Jósua főrabbi, Löwinger I. Sándor elnök, Schmid Samu alelnök, Winkler Ignác pénztáros, Schick Bernát ellenőr, Hirschfeld Henrik iskolaszéki elnök és Leopold Hermann jegyző.

Vád. A bibliai és rabbinikus jogrendszer nem ismer közzévaldót s az államügyészi hivatal is idegen számára. A vádemelés magánemberek dolga volt, első sorban azoké, akik a büntett tanúi voltak. A tanuknak előbb meg kellett inteniök a tetten kapott bűnöst és figyelmeztetniök a rá váró büntetésre, ha a bűnt elköveti; mert a zsidó jog szerint nem főbenjáró büntettek csak ilyen előzetes intelem után büntethetők. Ezután benyújtották a vádat, amelyet tanuskodásukkal megerősítettek. Magánjogi eseteknél a károsultnak kellett panaszt tenni, illetve vádat emelni, hogy igényeit érvényesíthesse. Hogy minden egyes embernek a jogi érteke mennyire ki volt fejlődve, annak legjobb bizonyítéka, hogy a zsidó államélet ideje alatt sohasem volt szükség vádhatóság felállítására. A vallásos elképzelés szerint az embernek minden bűne, mint egy-egy vádló járult a legfőbb bíró Isten trónusa elé.

V. A.

Vadász, 1. Ede, hirlapíró, szül. Miskolcon 1842 szept. 5., megh. Budapesten 1926. Előbb orvostanhallgató volt Bécsben, majd elvégezte a pesti egyetem jogi fakultását és a N. Pester Journal munkatársa lett. 1869-ben az Orsz. Statisztikai Hivatalban, azután a belügyminiszteri sajtóirodában működött. 1870—73 közt a katonai reáliskola tanára, később 1880-ig fővárosi tanácsjegyző, majd a Pester Lloyd munkatársa lett. 1881-től kezdve a M. Jelzálog Hitelbanknál működött. Lefordította az eredeti versmértékben héberre a «Szózat»-ot. Önállóan megjelent könyve: *A pesti zsidó templom első ötven éve* (1909).

2. V. Elemér*, geológus, szül. Szekesfehérvárott 1885 márc. 1. A budapesti egyetemen tanult és u. o. volt tanársegéd és adjunktus 1919-ig. Szerkesztette a Földtani Intézet kiadványát, a *Geologica Hungarica* c. folyóiratot. Főbb művei: *Budapest-Rákos felső medít. faunája* (1906); *Fejlődésbeli elkülönítések a phylloc. családjában*

(1907); *A ribicei felső medít. korallpad faunájáról* (1907); *Alsó-Rákos alsó-liasz faunája* (1908); *A borsodi Bükk geológiájáról* (1909); *A Dunabalszparti idősebb röghegységekről* (1910); *Oslénytani adatok Belső-Azsiából* (1911); *Bakonyi triász-foraminiferák* (1906); *A déli Bakony Jura-rétegei* (1906); *A Mecsekhegység középnéokom kagylói* (1912); *Magyarország medít. tüskebőrűi* (1914); *A Mecsek északi pereméről* (1914); *A földtan-tanítás elmélete* (1915); *Die stratigr. Stellung des Dachsteinkalkes von Budapest* (1920); *A szén és petroleum multja és jövője* (1925).

S. R.

3. V. Jenő, közgazdász, szül. Polgárban 1882. A Gazdasági Akadémia elvégzése után néhány évig gyakorlati pályákon működött: 1910-ben a margittai gőzmalmot, 1919. a Margittai Ipari és Kereskedelmi r.-t.-ot, 1922. a Margittai Villanyos Vállalat r.-t.-ot alapította. Vezérgazgatója e vállalatoknak és elnöke a Kereskedelmi Csarnoknak. A zsidó közeletben is tevékenykedik és elnöke a Joint árvagondozó margittai körzetének.

D. S.

4. V. Lipót, államférfi, szül. Kisvárdán 1861 júl. 2., megh. Budapesten 1924 aug. 29. A budapesti egyetemen tanult s miután jogi doktorátust és ügyvédi oklevelet szerzett, szülővárosában nyitott ügyvédi irodát. Rövid idő alatt a megye legkeresettebb ügyvédje és úgy a városi, mint megyei közeletnek egyik vezető tényezője lett. Megalapította a szabolems megyei ipartestületet melynek elnöke volt. 1910—1918-ig országgyűlés képviselő volt s mint Tisza István személyes bizalmasa, nagy befolyáshoz jutott; a munkapártnak egyik legtekintélyesebb tagja volt, a parlamentben pedig, mint kitűnő politikai szónok, játszott fontos szerepet. Az 1915-iki hárszabályszigorító törvényt ő tervezte s ezt utána «Lex Vadász»-nak nevezik. 1913. igazságügyi államtitkár lett Lukács, majd Tisza István kabinetjében. Ebben az állásban is jelentékeny tevékenységet fejtett ki a sajtótörvény, a moratóriumról szóló törvények és a csődönkívüli kényszeregyezésről szóló rendeletek előkészítésében. Fontos munkát végzett a polgári törvénykönyvelőmunkálataiban is. A Tisza-kormány bukása után a politikai élettől visszavonult és újból ügyvédi irodát nyitott. Azóta pedig fokozottabb mértékben vett részt a felekezeti életben s az Izr. Magyar Irodalmi Társaság elnökségét töltötte be. Halála után jelentek meg *Beszédei* (1925), számos jogi tanulmánya pedig szakfolyóiratokban jelent meg.

S. R.

5. V. Miklós* festő és rajzoló, szül. Budapest, 1884 megh. Párisban 1927. Az Iparművészeti iskolában és Párisban tanult. Kiállított a Mücsarnokban, Nemzeti Szalonban, hol az állami alakrajzdió nyertese volt. Előbb az olajfestést is művelte, utóbb csak a graffkát. Halála előtt pár évvel Párisban telepedett le, majd Amerikába ment, hol előkelő arcképeivel hódított. Főleg illusztrációkat, aktualitásokat rajzolt az Est és több más külföldi lap számára. Könyvillusztrációkat is készített. Híresek páratlan könnyedségű arcképrajzai a születési és pénzarisztokrácia, a politikai, írói és művészi világból. Megkapók a harctéren készült rajzai. (*Zsidó menekültek imája*). Buda-

pest, Páris mondain világa, színházai, kabaréi, bárjai, budoárjai szolgáltatják vízfestékekkel könnyen színezett éles meglátású, sokszor humoros és szatirikus rajzainak tárgyát. A naturalista, részletező rajzból kiindulva végig hű maradt könnyű előadási módjához.

F. B.

Vadnai László, író, szül. Budapesten 1904 jún. 6. Egyike a legnépszerűbb kabarészerzőknek. 107 színrekerült egyfelvonásosa közül legnagyobb sikert arattak: *Ofensége szobája* és *Sarzsí*. Operettje: *Hol jártál az éjszaka?* (1929, Városi színház), vígjátéka: *Ez az én esetem* (ifj. Békefti Istvánnal együtt 1929, Belvárosi színház).

Vágbeszterce (*Povážská Bystrica*, Cs. Szl.), nagyk. Trencsén vm. 2746 lak. A V.-i (kongresszusi) hitközség megalakulásának időpontját homály fedi. Temetőjében találtak sírköveket, melyek legalább háromszáz évesek. 1823-tól kezdve állanak rendelkezésre hiteles adatok. Ekkor — mint egy megmaradt jegyzőkönyvből kitünik — Kohn Jakob Frankel volt a hitközség egyik elöljárója. A hitközség tagjai kezdetben magánházban tartottak istentiszteletet. Templomot csak 1896. építettek Popper Ármin báró támogatásával. Ezenkívül a hitközséghez tartozó Marikova községben van még egy imaház. A hitközség létesített még egy öt osztályos elemi iskolát. Intézményei: a Chevra Kadisa, melynek Büchler Dávid és Wilhelm József a vezetői és a Nőegylet, melynek élén Milch Márkné áll. Nagyobb ipari vállalatot Fuchs Jenő létesített, akinek villanytelepe, gőzfűrésze és malma sok munkást foglalkoztat. Mintagazdaságot egy nagyobb bérleten Scheibner Sándor vezet. A hitközség 45,000 ék-s évi költségvetéssel dolgozik, melynek egy részét szociális és filantrópikus célokra fordítja. Lélekszáma 375, a családok száma 99, adófizető 118. Foglalkozás szerint: 3 nagykereskedő, 1 gazdálkodó, 1 tanító, 15 kereskedő, 2 ügyvéd, 2 köztisztviselő, 1 munkás, 7 nagyiparos, 2 orvos, 4 magántisztviselő, 2 vállalkozó, 10 iparos, 1 mérnök, 5 magánzó és 14 egyéb. A hitközség tagjai közül 81 katona volt a világháborúban és 15 esett el. A mai vezetőség: Kolben Lipót elnök, Wilhelm Károly alelnök, Büchler Jakab pénztárnok, Waldapfel Manó templomgondnok, Munk Géza, Blüh Vilmos, Blüh Mór, Hoffman Sándor, Grünberger Ignác, Grün Lajos, Wilhelm Adolf, Neufeld Zsigmond és Waldapfel Gyula előljárásági tagok. A hitközség főkántora Ivanovszky Adolf.

Vágh-Weinmann, 1. *Mihály*, festő, szül. Budapesten 1899. 2. *V. Nándor* testvéröccse. Tanulmányait az Iparművészeti Iskolán kezdte. Tájéképeket és figurális tanulmányokat fest. A Műcsarnok 1920-iki tárlatán állított ki először (*Borús hangulat*). 1924-ben bátyjával gyűjteményes kiállítása volt az Alkotás-Művészházban (*Naplemente*; *Őszi vetés*, stb.)

F. B.

2. *V. Nándor*, festő, szül. Budapesten 1897. Tanulmányait az Iparművészeti Iskolában, a Képzőművészeti Főiskolán, majd Bécsben végezte. A Műcsarnok 1923-iki tárlatán szerepelt először tájképekkel (*November*; *Alkony*). Főleg tájképeket fest, melyekre Katona Nándor volt hatással. 1924-ben gyűjteményes kiállítást rendezett az Alkotás-Művészházban (*Őnarckép*; *Szobasarok*, stb.).

F. B.

Vági József, ügyvéd, szül. Budapesten 1892 aug. 2. A budapesti egyetemen szerzett ügyvédi oklevelet. Cikkei, melyek az egyes jogi ágak közötti összefüggéseket keresik, különböző szaklapokban jelentek meg. A *Polgári Jog* c. folyóirat főmunkatársa. Nagyobb tanulmányai: *Perjogunk jurisdictionalis szabályai*; *Állam és jövendőlem*; *Eljárás és per*. V. felesége *Ungár Margit*, az első magyar ügyvédnő, akinek a nő jogi helyzetéről írott több cikke jelent meg magyar és külföldi szaklapokban.

V. A.

Vágó, 1. *Béla*, színművész, szül. Nagyváradon 1871. A színiakadémia elvégzése után 1898. lépett színpadra. 1903 óta a Király Színház tagja s egyik legnépszerűbb művésze.

2. *V. Béla**, kommunista politikus, szül. Kecskeméten 1891. Mint diák került a munkásmozgalomba és ezért az egyetemről kizárták. Előbb Debrecenben volt párttitkár, majd a Pincérek Szakszervezeténél. Szélsőséges elvei miatt a Szociáldemokratapártból kizárták. A proletárdiktatúra alatt belügyi népbiztoshelyettes, majd hadseregfőparancsnok lett. Kun Bélával menekült Bécsbe és onnan Oroszországba.

T. Zs.

3. *V. Dezső*, szobrász, iparművész és éremművész, szül. Budapesten 1882. Az Iparművészeti Iskolán és Párisban tanult. Zománeművészettel is foglalkozott, különösen a domborművű zománccal, melynek speciális készítési módjára szabadalmat is nyert. 1902-ben Párisba ment, hol iparművészeti tervezéssel és mintázással foglalkozott. Sikerrel vett részt pályázatokon Budapesten, Párisban és Londonban (a The Studio könyvtáblapályázatán I. díjat nyert 1906.). 1906—7-ben Budapest főváros Ferenc József alapítványának iparművészeti díját nyerte el. Plaketteket állított ki a párisi Szalonban (1907). Főleg öntött plaketteket készített (*Bánóczi József*; *Alexander Bernát*).

F. B.

4. *V. I. József*, építész, szül. Nagyváradon 1877. 6. *V. László* építész és 1. *V. Béla* színművész fivére. Tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, hol 1900. építész, 1916. mérnöki oklevelet nyert. Hosszabb külföldi (Francia- és Olaszország) tanulmányút után 1899. a párisi világkiállítás magyar osztályának építési vezetője lett. Már mint másodéves műegyetemi hallgató díjat nyert a budapesti zsinagóga tervpályázatán. 1911-ig bátyjával, Lászlóval együtt tervezte épületeit, azután Lechner Ödön társaságában dolgozott. Korábbi alkotásai az ú. n. magyaros szecesszió-stílusban épültek (a Sándor-téri Gutenberg Otthon 1906; a Dohány-utcai Árkád Bazár 1909; Nemzeti Szalon kapuja 1911). A modern, gyakorlati célokat megvalósító építkezési stílus termékei: az Alföldi Takarékpénztár (1911); a Városligeti Színház (1911); a Schiffer-palota (1912); a Lipótvárosi Kaszinó Vilma királyné-úti nyári helyisége (1912) Budapesten; az Országos Csenedőrségi Iskola Nagyváradon (1913); a Magyar Unió Klub épülete (1913); a budapesti Grünwald-palota (1915). 1919-ben Svájcba, majd Olaszországba költözött. 1928-ban a Népszövetségi palotára kiírt pályázaton a kilenc I. díj egyikét nyerte pályatervével és más két külföldi pályázóval megbízatást kapott az építésre. A Magyar

Mérnök és Építész Egyletben ezüst (1900), majd aranyérmét (1901), az 1911-iki római nemzetközi művészeti kiállításon pedig ezüstérmét nyert. F. B.

5. V. II. *József* közgazdasági író, szül. Budapesten 1877 jan. 21. Egyetemi tanulmányait elvégezvén, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamáránál volt tisztviselő, majd titkár 1920-ig. Ekkor nyugalomba vonult és azóta a Pester Lloyd közgazdasági rovatvezetője. Egyik alapítója és vezetője a Magyar Vámpolitikai Központnak, melynek öt kötetes Emlékiratát ő szerkesztette. Munkatársa volt a Közgazdasági Lexikonnak és kiadta az élelmiszerek hamisításáról szóló magyar törvények és rendeletek gyűjteményét. Szerkeszti *Das Ungarische Wirtschaftsjahr* címmel az évi közgazdasági összefoglalásokat. A genfi Bureau de travail kiadványának is munkatársa.

6. V. *László*, építész, szül. Nagyváradon 1875. A felső építő ipariskolán tanult Budapesten. 1897-ben ő építette a Kossuth Lajos-utcai Késmárky és Illés áruházat, majd még sok más épületet V. 4. *József* testvéröccsével (l. o.) kitől 1911. külön vált. Különösen a színházépítés terén tűnt ki. 1899-ben a Magyar Mérnök és Építész Egylet nagy aranyérmét nyerte el. F. B.

7. V. *Sándor*, festő, szül. Mezőlaborcon 1887. Tanulmányait Budapesten a Képzőművészeti Főiskolán és a müncheni akadémián végezte. A Műcsarnok 1910-iki kiállításán szerepelt először egy arcképével. 1921 tavaszán Amerikába (Cleveland, Ohio) ment, hol egy virágesendélete és egy arcképe díjat nyert. Számos arcképe van clevelandi középületekben és bankokban. Kiállításokon szerepelt Clevelandban, New Yorkban, Washingtonban, Philadelphióban. A clevelandi Bohn Huntington festőiskolában az arcképfestészet tanára. A Nemzeti Szalonban 1928. kisebb gyűjteményes kiállítása volt: *Radvánszky Albert báró* arcképe; *Anyá és gyermeke*, stb. Amerikában Sandor Vayos néven jegyzi festményeit. F. B.

Vágújhely (*Nové Mesto nad Vahom* Cs.-Szl.) nagyk. Nyitra vm. 5879 lak., ebből 1553 zsidó. Egy 1600 körül megírt héber forrás, a *Széfer Semosz* említi már V.-et, mint zsidók lakta helyiséget és egy 1677 dec. 10. V.-en tartott megyei kongregáció alkalmával készített összeírás szerint a V.-i zsidó «teloniator» (vámsszedő) a többi zsidókkal együtt 3 arany forintot fizetett megyei adó fejében. Csekély számuk tetemesen növekedett 1689-ig, amikor Thököli portyázó csapatai által fekdult Magyarbródból 11 menekülő zsidó Pongrácz Ferenc báró, beckói várúrtól, szerződés alapján engedélyt kapott, hogy a dominiumához tartozó V.-en letelepedhessen. Pongrácz példáját követték más V.-i nemések is, ú. m. báró Révai Sándor, gróf Eszterházy Péter, Gillányi, Bossányi stb., kik mind megengedték, hogy telkeiken zsidók lakhassanak. 1736-ban már 80 zsidó család lakott a helységben, kik gyapjú-, posztó-, bőr-, méz- és pálinka be- és kivittelél is iparral foglalkoztak. Ezek a zsidók a városkát rövidesen Magyarország északnyugati részének kereskedelmi gócpontjává tették. 1784-ben II. József rendelete nyomán zsidó nemzeti iskolát alapítottak, melyből a következő század 50-es éveiben Weisze József rabbi igazgatósága alatt a híres V.-i főlelmi- és a 60-as évek-

ben alreál- és még később egy teljes 8 osztályú reáliskola fejlődött, amely 1918-ig az egyetlen zsidó középiskola volt Magyarországon. Rabbik: Hamburger Mózes 1754—65; Neufeld Jakab (Horn Ede volt államtitkárnak őse) 1766—86; Emmerich Benjámín 1787—93; Kuffeuplan József 1794—804; Wiener Ábrahám 1805—807; Deutsch Dávid 1811—30; Strasser Lázár 1834—49; Weisz József 1855—97; Schlesinger Fülöp 1904-től. M. B. A hitközség most statusquo alapon működik. Fennállása óta három templomot létesített. A vallásos élet elmélyítését szolgálja a hitközség Talmud Tórája, melyet szépszámmal látogatnak a növendékek. Az államsegélyen fenntartott főreáliskolának és leánypolgári iskolának 1919-től megszűnt a felekezeti jellege, mert a hitközség nem tudta viselni az iskolák fenntartásának költségeit. Ma is működik azonban az 1846. létesült hat osztályos népiskola, amely három tanerős és mintegy száz növendéke van. A hitközség keretében működő intézmények: a Chevra Kadisa, elnöke Kommesz Bernát; a Bauersdorf-féle Aggokháza, vezetője Tauber Hugó; a Nőegylet, amelynek Tauber Berta az elnöknője és a Nér Sel Sábosz egylet Kurz József vezetése alatt. Jótékony egyletei: a Rabbi Weisse Egyesület, vezetője Fuchs Hugó, mely a szegény gyermekeket ruházza fel, a Ross Salamon vezetése alatt álló Szandok Egyesület, mely gyermekágyas segélyeket oszt ki és a Menochim Avélim egylet, melynek Friedmann Salamon az elnöke. A hitközség több tagja fontos szerepet játszik a város társadalmi, de főleg gazdasági életében. Neubauer Sándor évtizedekig volt városbíró, Herzog Jakab Károly európai híru gabonakereskedelmi vállalatot irányít, Tauber Hugó egy hatalmas malátagyár főnöke, a Reisz Adolf és flai cég acélsodrony gyára, Löwinger Gyula pálinka nagyfőzdeje, Wiszter Lipót szesz-főzdeje és bútorgyára nagyszámú munkást foglalkoztatnak. Nagyobb mintagazdaságot Horvát Oszkár és Herzog Jakab Károly vezetnek. A hitközség levéltárában értékes kéziratok, jegyzőkönyvek és becses okmányok vannak, melyek még feldolgozásra várnak. A hitközség Mészáros Gyula igazgató szerkesztésében kiadott egy jubileumi albumot, mely a V.-i zsr. reáliskola történetével foglalkozik. A hitközség multjának egyes részleteit feldolgozták Reviczky Bertalan csejtei esperes-plébános *A boldogságos szűz Máriáról címzett vágújhelyi prépostság története* és Etey Gyula *a Vágújhely története és a szomszédos városok c. munkáiban*. A hitközség 175,000 ék. évi költségvetéssel dolgozik, melyből 100,000 ék.-t fordít szociális és filantrópikus célokra. Anyakönyvi területéhez Csejte, Podola, Koritnó, Vagyóc, Botfalu, Lobonya, Ó-Tura, Kosztolna, Szent-Kereszt, Brmóc, Mosóc, Hradek, Modró és Lehota községek tartoznak. Lélekszáma 1500, a családok száma 250 (csak V.-en), adófizető 290. Foglalkozás szerint a hitközség tagjai túlnyomórészt kereskedők, iparosok, vállalkozók és a lateiner osztályhoz tartozók. A hitközség több szülötte kulturális téren hírnévre tett szert. Ezek: Horn Ede (l. o.) az első zsidó államtitkár, Deutsch Dávid európai híru talmudtudós, Weisse Sámson berlini főrabbi, Gomperz Lyon, a híres Gomperz-család őse, Sonnen-

feld Zsigmond író, a báró Hirsch-féle alapítvány igazgatója Párisban és Bodor Zsigmond (I. o.) lapszerkesztő. A hitközségnek a világháborúban résztvett tagjai közül 26 elesett. A mai vezetőség: Weisz József főrabbi, Löwinger Gyula elnök, Fuchs Jakab és Mészáros Gyula alelnökök, Süss Samu pénztárnok, Spetzer Gyula iskolaszéki elnök, Rozs Salamon, Haas Lipót, Sonnenfeld Lajos és Schwetzer Sándor előjárók, Widder Ábrahám főkántor és Friedmann Salamon titkár.

Vágvölgyi Lajos. rabbi, szül. Illaván (Trencsén vm.) 1877 ápr. 29. 1893—904-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1903-ban avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1905. pedig rabbivá. Előbb a csurgói hitközség választotta meg rabbijának, 1906 óta aradi főrabbi. Az erdélyi hitélet egyik legismertebb vezéralakja. Kiváló szónok és jelentékeny irodalmi munkássággal is szolgálja a zsidó érdekeket. Tudományos cikkeit a tárgykör alapos ismerete jellemzi. Főműve: *R. Mosis Maimuni Commentarius in Mischnam ad tract. Sabbath.* (Budapest 1903). F. D.

Vájakhél, hetiszakasz, mely *Mózes II.* könyve 35. fejezetének elejétől a 38. fejezet 20. részéig terjed. Rövid tartalma: a frigsátor elkészítése és felállítása. A hetiszakaszhoz tartozó prófétai rész a *Királyok* első könyve 7. fejezetének 40. versétől az 50. versig terjed. A tórai és prófétai rész között az az összefüggés, hogy mindkettő a Szentély építéséről szól. Néha a naptári beosztás folytán a következő hetiszakasszal olvastatik együtt (V. Pekudé). F. D.

Vájchál (h.). Magy. *Könyörgött.* A *Mózes II.* könyve 32. fejezete 11. versének kezdőszava. Ezzel kezdik meg a böjti Tóraolvasást.

Vájchi, hetiszakasz, mely *Mózes I.* könyve 47. fejezetének 28. versétől a könyv végéig terjed. Tartalma: Jákob utolsó évei, Jákob áldása és halála, Jákob temetése, József halála. A hetiszakaszhoz tartozó prófétai rész *Királyok I.* könyve 2. fejezetének elejétől a 12. versig terjed. A tórai és prófétai rész között az az összefüggés, hogy a Tórában Jákob, a prófétánál Dávid haláláról van szó. F. D.

Vájécé, hetiszakasz, *Mózes I.* könyve 28. fejezetének 11. versétől a 32. fejezet 3. verséig terjedő részt foglalja magában. Rövid tartalma: Jákob álma és fogadalma, Jákob Lábánnál, Jákob és Lában újabb megállapodása, Jákob visszaindul hazájába. A hetiszakaszhoz tartozó prófétai rész *Hósea* Könyve 12. fejezetének 13. versétől a könyv végéig terjed. A tórai és prófétai szakasz között az az összefüggés, hogy a prófétánál is Jákobról, a szülői házat elhagyóról van szó. F. D.

Vájélech, hetiszakasz, mely *Mózes V.* könyve 31. fejezetének elejétől a fejezet végéig terjed. Rövid tartalma: Mózes búcsúja Izraeltól, Mózes átadja a leirt Tórát a levitáknak és intézkedik annak felolvasásáról. A hetiszakaszhoz tartozó prófétai rész *Hósea* Könyve 14. fejezetének 2. versétől a könyv végéig terjed. A tórai és prófétai szakasz között nincsen összefüggés; csak hogy a liturgiai berendezkedés folytán e hetiszakasz mindig a megtérés szombatján ros-hasono és jom kippur között olvastatik fel; így lett e megtérésre felhívó beszéd a kijelölt prófétai szakasz.

Néha a naptári beosztás folytán a megelőző hetiszakasszal olvastatik együtt. F. D.

Vájéro, hetiszakasz, mely *Mózes I.* könyve 18. fejezetének elejétől a 22. fejezet végéig terjedő részt foglalja magában. Rövid tartalma: Ábrahám vendégszeretete; Ábrahám könyörög a bünösökért, Szodoma és Gomora pusztulása, Izsák születése, Ábrahám szövetsége Ábimelechkel, Ábrahám engedelmissége, Náchor utódai. A hetiszakaszhoz tartozó prófétai rész a *Királyok II.* könyve 4. fejezetének elejétől ugyanezen fejezet 37. verséig terjed. A tórai és prófétai szakasz között az az összefüggés, hogy a sunémi asszonynak is, mint Sárának, a megjósolt esztendő fordulóra születik fia. F. D.

Vájesev, hetiszakasz, mely *Mózes I.* könyve 37. fejezetének elejétől a 40. fejezet végéig terjedő részt foglalja magában. Rövid tartalma: József álmai, József Pötifár házában. A hetiszakaszhoz tartozó prófétai rész *Ámósz* könyve 2. fejezetének 6. versétől a 3. fejezet 8. verséig terjed. A tórai és prófétai rész között az az összefüggés, hogy a próféta ezt a kifejezést használja: «eladják pénzért a jámbort» s ezt József-re is lehet vonatkoztatni. F. D.

Vajda, 1. Béla, rabbi, szül. Hódmezővásárhelyen 1861 nov. 24., megh. Losoncon 1927. 1878—88-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke, közben egy évig a berlini Lehranstalt für die Wissenschaft des Judentums hallgatója volt. 1887-ben avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1888. pedig rabbivá. 1889-ben abonyi, 1902. losonci főrabbi lett. Művei: *A mózesi törvények észszerű megokolásának története* (1887); *Nágara Izráel* (1886); *A zsidók története Abonyban és vidékén* (1896); *Dávid pajzsa történetéről* (1900); *Jókai és a zsidóság* (1904); *Ad res gestas temporis talmudici* (1905); *A zsidók és hazájuk* (1910); *Die Symbolen des Judentums* (1918); *Rabindranath Tagore eszméi* (1922). Cikkei a Magyar Zsidó Szemlében, az Imit Évkönyveiben, az Egyenlőségben, a Mult és Jövőben jelentek meg. F. D.

2. V. Ernő, író, szül. 1886. Előbb vidéken, később Budapesten volt ujságíró. Sokáig volt a Világ c. napilap belső munkatársa. Kezdetben verseket és elbeszéléseket írt, de első igazi sikerét Budapesten és külföldön kitünően megírt, fordulatossá és ötletes szindarabjaival avatta. Legnagyobb sikerei voltak: *Bobby* (komédia, 1914); *A váratlan vendég* (Magyar Színház, 1917); *A szerelem vására* (Sidney Garrick álnéven, Vigszínház, 1919); *A valóperes hölgy* (Magyar Színház, 1923); *Déliabáb* (Vigszínház, 1925); *Farsangi lakodalom* (Poldini zenéjével, M. kir. Operaház, 1925). Később kizárólag filmregények írásával foglalkozott. Kiment Amerikába, ahol ma a legkeresettebb filmírók egyike lett. Első filmjét Pola Negri játszotta. Legnagyobb sikert *A szerelem vására* átdolgozásával aratta. Legújabb filmjei a magyar tárgyú *Szerenád* és *Ráchel*, a híres francia színész nője élete. R. I.

3. V. Gyula*, tanár, szül. Kaposvárott 1868. A budapesti egyetemen tanult. Sokáig Szabadkán volt áll. felsőbb leányisk. igazgató. 1920-ban ugyanilyen minőségben Szombathelyre nevezték

ki. Sok irodalomtörténeti tankönyvet írt. Művei *Collin Mátyás élete és költői művei*; *Petőfi S. költeményei*; *Ünnepi versek*; *Szónoki művek*. S. R.

4. **V. József**, hírlapíró, szül. Szabadkán 1874 jún. 25. Jogi tanulmányai végeztével szülővárosában újságíró lett, megalapította és szerkesztette a Hétfői Lapot és a Függetlenséget. A háború befejezése óta a fővárosban dolgozik, főleg a Világnak és Az Est lapoknak, valamint több közgazdasági szemlének.

5. **V. Zsigmond***, festő, szül. Bukarestben 1859. 1878-ban hazajött Budapestre és beiratkozott a mintarajziskolába. Később még Rómában, Velencében és Párisban tanult. Főleg freskói révén vált ismertté, de életképeket és tájképeket is festett (*Dunapart*). A századfordulón kedvelt arcképfestő is volt (Tisza Kálmán, Augusztia főhercegnő). Az 1896. millenáris tárlaton egy történeti képével vett részt (*Szilágyi Erzsébet*). Főmunkái az új Országház falfestményei (*I. Ferenc József 1867-iki koronázása és Az 1848-iki országgyűlés megnyitása.*) A hún mondakör freskóival 1898-ban a Lotz díjat nyerte el. 1906-ban a párisi szalonban kiállított képei alapján pedig az Union des beaux arts et des lettres tagjává választotta. Egyéb nagyobb freskói vannak még a királyi várpalotában, a terézvárosi templomban, a Széchényi fürdőben, a Lipótvárosi Kaszinóban stb. Számos könyvillusztrációt is készített. F. B.

Vajdaság. L. *Jugoszlávia zsidósága.*

Vajigas, hetiszakasz, mely *Mózes I.* könyve 44. fejezete 18. versétől a 47. fejezet 27. verséig terjedő részt foglalja magában. Rövid Tartalma: Júda sikra száll Benjáminért; József megismereti magát testvéreivel; Jákob családjával Egyiptomba megy; Jákob és fiai Fáraónál; József igazgatása. A hetiszakaszhoz tartozó prófétai rész *Ezekiel Könyve* 37. fejezetének 15. versétől a fejezet végéig terjed. A Tórai és prófétai rész között az az összefüggés, hogy a prófétai részben, mint a tóraiban, Judáról és Józsefről külön esik szó. F. D.

Vajikró (*Széfer*), *Mózes* harmadik könyve. L. *Papok Könyve.*

Vajikró, hetiszakasz, mely *Mózes III.* könyvének elejétől az 5. fejezet végéig terjedő részt foglalja magában. Rövid tartalma: Áldozatok. A hetiszakaszhoz tartozó prófétai rész *Jesája Könyve* 43. fejezetének 21. versétől a 44. fejezet 23. verséig terjed. A tórai és prófétai rész között az az összefüggés, hogy mindkettő bűnöknek megbocsátásáról szól. F. D.

Vajislach, hetiszakasz, mely *Mózes I.* könyve 32. fejezetének 4. versétől a 36. fejezet végéig terjedő részt foglalja magában. Rövid tartalma: Jákob és Ézsau találkozása, Jákob Bész-Elben. A hetiszakaszhoz tartozó prófétai rész *Óbadja Könyve* A tórai és prófétai rész között az az összefüggés, hogy a próféta Edomról szól, aki tudvalevőleg Ézsauinak leszármazottja. F. D.

Vakság. A V.-ot a régi népek a megalázottság legalacsonyabb fokának tartották s a szemek kiszúrását csupán a legnagyobb ellenséggel szemben gyakorolták. Így tettek pl. a filiszteusok Sámsonnal s a babiloni király Cedékiával. A V. egyenértelmű volt a társadalomból való kitzsi-

tottsággal, mert csak amint koldus tengethette életét. A vakokról való humánus gondoskodás első nyomait a Bibliában találjuk: «Ne rakj akadályt a vak elé» (19. 14); «Átkozott legyen, aki a vakot vándorolni hagyja az országúton» (*Deuter. 27. 17*). A Talmud a vakot, a leprást, a gyermektelent és a szegényt a halottal egyformának tartja és fokozott mértékben terjeszti ki a V.-ra az emberszeretet köteleseit. (*Nedárim* 64b). R. Juda ha-Nászi (a fejedelem) kitüntető szívellyességgel bánt a vakokkal és példáját követték más tudósok is. (*Chaggiga* 5). R. Hosaja vak tanítót fogadott fel fia mellé és azzal étkezett naponként. A vakok külön áldást mondtak a vendégszeretért, melynek formáját a jeruzsálemi Talmud közli (*Peá* 8. fejj. vége). A vak tudósokat a Talmud «világossággal bővelkedő férfiak»-nak nevezi. Eredetileg a vakokat némely vallásos kötelezettség alól felmentették; a 18 benedikció elmondása közben nem kellett nekik a jeruzsálemi Templom irányába fordulniok, hanem egyenesen az ég felé (*Beráchos* 29a). R. Juda elengedte a vakoknak a «semá» előtti áldást: «Áldott legyen az Örökkévaló, aki a fényt formálta és a sötétséget teremtette», mert rájuk ebből nem származott áldás. Vak papnak nem volt szabad az oltáron áldoznia (*Levit. 21. 17*) s még a félszemű is fel volt mentve a Jeruzsálembe való zarándoklás alól. Ha vak ember véletlenül gyilkosságot követett el, asylumvárosba menekült, mert rá a száműzetés nem terjedt ki, miután R. Juda ha-Nászi a bibliai verset: «nem látta őt» (*Num. 35. 23*; *Makkót* 9b) alkalmazta a vakokra. Maimonides hasonlóképen dönt. A Misna nem engedi a vakoknak a bírói működést, de vak tanut elfogad. Egy kivételt említ a Talmud, amikor közmegegyezésre vak ember volt a bíró (*Szanhedrin* 34b). A *Sulchan-Aruch* a teljesen vakot eltiltja a bírói gyakorlatól, de a félszeműnek engedélyezi azt (*Chósen Mispot* 7, 2). Több rezponzum-szerző megengedi az egész vaknak is a bírói gyakorlatot. Lampronti Isaac két Velencében működő vak bíróról tesz említést s ő is engedélyezi világtalau bírónak a működését, mert — úgymond — a bíró már csak precedensekre hivatkozik s nem hoz új döntéseket (*Páchád Jicchok*). A Talmud utáni korban élt vak zsidó tudósok közül nevezetesek voltak: R. Juda pumbaditai gáon, a *Halachosz Gedólosz* szerzője, Isaac Sagi Nahor b. Dávid, a «kabbala atyja», a XII. sz.-ban, R. Abraham Juda Zafig, az *Éné Avróhom* (Amsterdam 1784) szerzője. Az újabb korban R. Joseph b. Azriel ha-Levi Schnitzler, aki Ezékiel leírása nyomán a nagyzsinagóga tervrajzát rekonstruálta, továbbá Munk Salamon, párisi egyetemi tanár, Neubauer Adolf (l. o.), oxfordi egyetemi tanár, Joseph Derembourg, párisi egyet. tanár, mindhárom világhírű orientalista, továbbá Abraham M. Lunetz, a jeruzsálemi Tudományos Almanach szerkesztője. A V. statisztikája a modern korban a zsidóságra vonatkozóan igen kedvezőtlen eredményt mutat. Bajkországbán pl. a XIX. sz. végén a zsidó vakok arányszáma kétszer nagyobb volt a protestánsokénál, de már a negyvenes években is a zsidók arányszáma kirívóan nagy volt. Poroszországban Cohn breslauer szemészprofesszor adatai szerint

a zsidó vakok arányszáma szintén nagyobb 3°/_o-kal, mint akár a protestánsoké, akár a katolikusoké. Ellenben a született vakoknál a zsidók arányszáma 25°/_o-kal volt kisebb, aminek oka a gonorrhoea csekélyebb elterjedésében van. A szerzett szembetegségek közül a trachoma, főképp azonban a glaukoma igen gyakori a zsidóknál s ezek a betegségek gyakran vezetnek V.-ra. Örökség útján szerzett V. is gyakori. s. R.

Irodalom. Eisenstein és Fischberg (Jew. Encycl. 1904): A. Geiger, Der Blinde in dem biblischen und rabbinischen Schrifttume (Breslau 1875); Ad. Rosenzweig, Das Auge in Bibel und Talmud (Berlin 1892); Zangwill, They that walk in Darkness: Cohn (az Eulenburg-féle Real-Encyclopedie d. gesamt. Heilkunde III-ban); Georg Mayr, Die Verbreitung der Blindheit, der Taubstummen, des Blödsinns u. Irrsinns in Bayern.

Választott nép. A Bibliának Izráel népére alkalmazott kifejezése, mely a hivatottság nemzeti öntudatából fakadt. Az egyiptomi rabszolgaságból való szabadulás emléke ébresztette és az évezredek megpróbáltatásai még felfokozták ezt a gondolatot, de anélkül, hogy ezzel a többi népeket sértette vagy lekicsinyelte volna. A V. eszméje azt a gondolatot tükrözteti vissza, hogy Isten az Ő igazságának hirdetésére és teljesítésére választotta ki a zsidó népet. A választottság eszméjének hite nem fejez ki magasabb igényt, sem elbizakodottságot vagy épen más népek lenézését (l. *Kiválasztás*), hanem csupán több kötelességet jelent a zsidóság számára annál a szövetségnél fogva (l. *Szövetség*), melyet Isten kötött Izráel népével a Sinai-kinyilatkoztatás alkalmával s amelynek tartalma az, hogy istenfélelmet és emberszeretetet gyakoroljon, példaadással tanítson, hogy ennél fogva, mint «papok népe», szent életet éljen s ha szükséges, életét is feláldozza az isteni igazságért. A Talmud szerint is Isten azért választotta a zsidó népet, mert minden nép között a legkisebb és a leglenézettebb volt és a kinyilatkoztatás helyéül azért választotta a Sinai hegyet, mert ez is kicsiny és jelentéktelen a többi mellett. Ebben a speciális értelemben nevezetik Izráel népe Isten népének. A próféták és a zsidóság nagy szellemei, a vallás kiválasztott népévé nevelték Izráelt és ez sokkal nagyobb mértékben érezte ezt át, mint ahogyan a görögök érezték, hogy ők a művészet és filozófia, a rómaiak pedig a jog és polgárosodás népei. A zsidó nép, ellentétben más népekkel, már pályája kezdetén tudatosan az általános vallásos gondolat papja és tanítójaként lépett fel s ehhez képest egész története, minden tragikus komolyságával ennek a magasztos célnak és kötelességnek szolgálatában állott. Ez a nézet kifejezésre jut a Bibliában és az egész rabbinikus irodalomban, ahol Izráel, mint V. szerepel (*Genesis* 18. 1, *Nehémia* 9. 7). Hogy Izráel választottsága az isteni parancsok teljesítésétől függ, az a Sinai-kinyilatkoztatás szövegéből is kitűnik: «Ezért, ha hallgatni fogsz szavaimra és megtartod frigyemet, akkor különös kincs leszesz Nekem a többi népek között; mert az egész föld az Enyém, ti pedig papok birodalma és szent nép lesztek Nekem». A választottság tehát nem kitüntetés, amely elbizakodottságra jogosít, hanem misszió, amely súlyos kötelességekkel jár. A próféták közül különösen *Amosz* hangoztatja a választottságot s az azzal járó kötelezettségeket (3. 2), továbbá *Mó-*

zes V. könyvének 7. 7—8, 14. 2 és 24. 18—19. versei. Mint V., Izráel «Isten örökségének» is neveztetik (*Deuteronom.* 4. 20, 9. 26, 29. 32. 9; *Zsolt.* 32. 12; *Kir.* I. 8. 53; *Jeremia* 19. 16). } s. R.

Valerius Dávid*, orvos, a sárospataki akadémia bölcsészeti tanára, élt 1600—700 között. Olaszországban nevelkedett. A salamancai egyetemen végezte orvosi tanulmányait, azután meglátogatott még néhány spanyolországi, francia és olasz egyetemet, míg végre 1630 körül Gyulafehérvárra is eljutott. Itt megismerkedett az I. Rákóczy György bőkezűségéből nagyon virágzó főiskolán működő Altstedt, Bisterfeld és Fischer tanárokkal, kikkel sűrűn érintkezett és rábeszélésük folytán áttért a keresztény vallásra. Valószínűleg ezen tanárok ajánlása folytán kinevezte őt I. Rákóczy Gy. a sárospataki akadémiához a bölcsészet rendkívüli tanárának. M. B.

Váli Béla*, író, szül. Szabadkán 1858., meg., Budapesten 1896. A budapesti tudományegyetem bölcsészeti karán végezte tanulmányait, majd középiskolai tanár lett, de később beosztották a kultuszminisztériumba. A magyar színészet történetét több értékes adalékkal gyarapította. Idevágó két főműve: *A magyar színészet története* (1887, a Kisfaludy-Társaság jutalommal tüntette ki); *Az aradi színészet története* (1889). Sziklay Jánossal sajtó alá rendezte Vas Gereben összes műveit. Eredeti forráskutatás alapján megírta *Vas Gereben*; *Kuthy Lajos* és *Kossuth Lajos* életrajzát. Sz. G.

Vallás, az a szubjektív hiten felépített és hagyományozás útján köztudattá vált eszmekör, mely a földöntúli lét titkaira érzelmi és akaratí tények kíséretében vonatkozik. Csak megközelítő meghatározás ez és nem tart számot föltétlen elfogadásra. De a V.-t teljesen kimerítő meghatározás nincs is. Sokan kísérelték meg, de mindannyian a kérdésnek csak néhány, őket jobban megkapó vonatkozását vették figyelembe. Az angol Hobbes pl. a láthatatlan hatalmaktól (természeti erők) való félelemben, Shaftesbury viszont a mindenségben megnyilvánuló fenség és szépség lelkes csodálatában látja a V. lényegét. Kant szerint a V. nem egyéb, mint a kötelességnek isteni törvényként való felismerése. De tény, hogy az erkölcsi képességnek ereje és a kedélyvilágnak harmóniája nélkül senki sem jut el a V. értéklésének magaslatára. A kereszténység a hitet teszi a V. központjává és azt alaperénynek minősíti, sőt Tertullian addig megy ebben, hogy ép a lehetlenségben való hitet tartja érdemnek (credo quia absurdum). A héber nyelv ellenben *emunó* és *jiró* szavakkal fejezi ki a V. fogalmát. *Emunó* ragaszkodást, kitartást hűséget, állhatatosságot, *jiró* pedig eredetileg félelmet, de a nyelvhasználatban inkább tiszteletet, fenségérzetet, csodálatot jelent s így mindkettőben az érzelmi elem jut túlsúlyra az értelmi fölé. «Hát nem reménység-e a te félelmed?» (jiró) (*Jób* 3). Jeremiás prófétát annyi csalódás éri, hogy Isten ellen fakad ki: «Rászedtél, Isten, és én rászedtettem magam . . . a Te igéd által gúny tárgyává lettem . . . Gondoltam már: nem említek többé és nem szólok Nevedben»; de nyomban felülkerekedik benne a hit: «egyszerre csak mintha tűz égetné szívemet

és esontjaimba hatolna» (20, 7—9). Jób is szentül meg van róla győződve, hogy emberfölötti szenvedése igazságtalanul éri Isten részéről és minél türesebbnek találja a barátok fölényes istenigazolását, annál mélyebben ágyazza bele magát a reménybe, hogy Isten őt fogja igazolni s a barátok inkvizitórius bünszimatolásával szemben legalább is becsületét védi meg. «Föld, föld, el ne takard (bosszulatlanul) véremet és jajveszékésem ne jusson nyugvópontra, hisz tanum a magasságban és védöm az égben van.» «Tudom, hogy él Megváltóm (pártfogóm) és végső esetben a sírhalmom fölött áll mellém.» És a hitnek e felvillanására örömsóhaj tör ki belőle: «Szívem meg akar szakadni.» Jób tehát csak Isten igazságosságában, egyik attributumában kételkedik és e kételybe is inkább «vigasztaló» barátainak szófízmái kergetik, de magában Isten létezésében való kételkedésre egy pillanattig sem ragadtatja el magát. Sokkal magasabbra kapaszkodik a kételyek légüres szféráiba Kóhelet, aki látja, hogy hitvány rabszolgák paripákon nyargalnak, míg fejedelmek mezítláb lézengenek, könnyeznek az elnyomottak és nincs senkisé, aki vigasztalja őket. De még magában a természetben sem lát semmi értelmet, sem eszmét, sem célt, minden csak hiúság és szelkergetés. Mindazonáltal még ezt a fatalista, túlnyomóan kesernyés, materialista töprenkedőt sem lehet hitetlennek mondani. Tagadja a zsoltárköltő is, hogy az alvilágban volna még Istenre való gondolás és hálaadás, de nincs tudatában annak, hogy e felfogásával ellenkezésbe jutna valamelyes szentesített hitrendszerrel és nem merül fel senkiben az a gondolat, hogy V. és tudás két egymást már nem fedő kör, minél fogva a V. még mindig Istenismeret, vagyis «Isten útjainak ismerete». Tudás, hit, erkölcs: egy s ugyanaz. Az elgörögösödés (hellenizmus) idejében észlelik csak a nagy úrt, mely a zsidó öröklött V. és a gondolkodás szabad szárnyalását követő görög bölcsélet vagy tudomány között tátong. A mélyen gondolkodó éshívó Philo számára életkérdéssé válik, hogy eligazodjék e kettő között, illetve, hogy a kettőt összeegyeztesse. Ezt a Biblia *allegorikus* értelmezésének módszerével éri el. Alig van plátói eszme, melyet ne látna többszörösen bibliai igékbe burkolva. Másképp állott a hit problémájával szemben az ifjú kereszténység. Noha ez is bőven kiaknázta az allegorizálás lehetőségeit, mégsem sikerült a hit és tudomány között hidat vernie és ezért teljes határozottsággal kimondotta Tertullianus a merész elvet: «credo quia absurdum» «hiszem, mivel lehetetlen», vagyis abban áll ép a külön hitnek érdeme, hogy a tudomány előtt a lehetlent is lehetőnek tartja. Ettől fogva kettévált a hit és tudomány útja a kereszténységben és soha talán nem is találkoznak többé, ha a reformáció nem veszi át a reneszánsztól az egyéni érvényesülést, az egyéni szabadság és gondolkodás elvét és nem fejleszti ki az Írás szabad magyarázatának elvét, mely a zsidóságban sohasem szünetelt. Ily módon a bibliai tanokat, a hittételeket is úgy lehetett hajlítani, hogy a tudományos és bölcsészeti tanításokkal ellenkezésbe ne jussanak. Hasonló krizi-

sek már ezt megelőzően a zsidóságban is fenyegették a V.-t. A más V.-ok részéről ért nyomás, térítés, hitviták nyomán felmerült annak a szükségérzete, hogy körül kell sáncolni a zsidó V.-t is, viszont lehetőleg tág teret kell nyújtani a V.-gyakorlat nehézségeire való tekintettel a hitbeli elhelyezkedésnek is. Ennek a kétirányú meggondolásnak gyümölcse a hittételek (*ikkórim*), melyeket Majmuni (l. o.) 13-ban állapított meg (l. *Selós eszré ikkorim*) és melyek dogmákká ugyan nem szentesültek, sőt támadás tárgyai voltak egyes filozófusok részéről, de mégis polgárjogot nyertek a zsidó imakönyvben, ahol vázlatosan prózában (*Ani mámin*) és költői formában (*Jigdal*) lettek a mindennapi memoralizálás tárgyai. E tételek polémikus éle mutatja, hogy nem tisztán zsidó hit talaján nőttek, hanem a V.-ok ütközőpontjain. Tartalmazták Isten egységének, egyedül imádandóságának (szentek kizárásával), Isten testetlenségének (szenvetésnek, halálának kizárásával), a Tóra örök érvényének (új szövetség kizárásával), folytonos magyarázatának (a hagyománynak belevonásával), Mózes prófétai feltülmulhatatlanságának (újabb próféták által), a túlvilági jutalomnak és büntetésnek, a feltámadásnak tanát. A V.-i gondolatok *dogmává kristályosodásától* a zsidóságot megkímélte az írásmagyarázat szabadsága, illetve a nemzetközi, központi hatóság hiánya. Vannak ugyan ma is védői annak a felfogásnak, hogy a zsidóság is olyan eszmekör, amely bizonyos tanok, dogmák (mint pl. Isten létezése, a Tóra isteni eredete) tengelye körül kering; ezek között legilletékesebben és nagy hatással a magyar Löw Lipót, szegedi főrabbi tárgyalta meg ezt a kérdést. Jellemző vonása a zsidó vallásnak, hogy nem spekulatív gondolkodás gyümölcse, hanem erkölcsi követelés, az igazságos világrend után való sóvárgás szülöttje ómaga, tengelye pedig az istenhit. L. még *Judaizmus, Theologia, Ethika és Hitágazatok*. F. M.

Vallási szertartás, hagyományokon alapuló, az egész felekezet körében divó formák neve, a vallási tanítások külső megnyilatkozása. Hasonlatos a vallásos élet az emberhez, mely a (konkrét) testből és a (absztrakt) lélekből áll. A tanítások és eszmék a lelki (absztrakt), a testtartások és formák a testi (konkrét) résznek felelnek meg. S amint az ember lényénél a lélek egyedül nem látható és észlelhető, csak a testtel együtt, úgy a vallásnál is a tanítások sem tudnak más módon kifejezésre jutni és átszármazni más nemzedékek életébe, mint szertartások és formák útján. És ahogy az ember testét élővé csak a lélekkel való egyesülése teszi, úgy a vallásnál is a szertartások és formák, ha azok a tanítások tudatával nem egyesülnek, értéktelen cselekedetekké válnak. Ama ellenvetésre, hogy az eszmék szertartások nélkül fenségesebbeknek tetszhetnek, két dolgot említhetünk fel. Részben — és ezt a történelem bizonyítja — külső formák nélkül a belső lényeg meg nem őrizhető, át nem adható és elvész. Másrészt pedig a szertartások alkalmazása és gyakorlása nagyban elősegíti a történeti tudat kifejlesztését a multhoz való kötöttséget, s a mult kötelező voltának érzetét. Min-

denki, aki egy-egy szertartást — s mind úgyszólván kivétel nélkül felette régi — végez, érzi magát a multhoz tartozónak, annak hagyományait magára nézve kötelezőknek ismeri el. F. D.

Vallásosság. A lelki életnek azt az irányát, amely a vallás után igazodik és tartalmát is abból meríti, V.-nak mondjuk. A legtöbb élő nyelv sokféle árnyalattal színezi ezt a fogalmat a fokozatok megkülönböztetésére, de az erre való szóképződményeit kizáróan úgy alkotja, hogy azokkal csak a hitéletbe való elmerülés kisebb-nagyobb fokát fejezi ki, anélkül, hogy csak sejtetné is az általános moralitással való kapcsolatot. Jellemző kivétel a magyarországi zsidók jiddis nyelve, amely ott, ahol még használják, a tökéletes V. kifejezésére az «ehrlich» (becsületes) szót használja. «Ehrlicher Jüd» annyit jelent, hogy nagyon vallásos zsidó, tehát olyan zsidó, aki nemcsak a hitélet obszervanciáira ügyel szigorúan, hanem a polgári erkölcsre is.

Vallásszedelgők. 1438. táján Iszerlein Izrael bécsújhelyi rabbinak felhívták a figyelmét egy hitehagyott zsidóra, aki kitérését eltitkolta és Budán házasságot kötött egy zsidó nővel, anélkül, hogy kellő módon visszatért volna a zsidó vallásra. Ez az ember két ízben keresztkelgett meg az akkor garázdálkodó V. szokása szerint, akik megkeresztkeltek, majd visszatértek, végül újra megkeresztkeltek. Ilyen esetről egy félszázaddal később írt tudósítás is megemlékezik és felemlíti egy Salamon zsidónak a fiát, aki megkeresztkelgett, aztán visszatért, majd megint felvette a keresztséget és végül Sopronban újra visszatért a zsidó hitre. Ez a fiatal vallásszedelő sok bajt zúdított a soproni zsidókra, mert azt állította, hogy a zsidók beszélték rá a keresztény hit elhagyására. 1503-ban aztán emiatt a soproni zsidókat mind börtönbe vetették és csak II. Ulászló egyenes felszólítására engedték őket szabadon. Az ilyen esetek azt bizonyítják, hogy az egyház ebben az időben is ép úgy, mint régebben (l. *Hit-térítés*), erősen buzgólkodott hívek szerzésében, sőt a megkeresztkelődőket anyagi jutalmakban is részesítette, amit a V. többször is igénybe vettek különböző helyeken megismételt hitváltoztatásaik folyamán. U. L.

Válólevél (get) azon okmány, melynek átadásával, illetve elfogadásával történik a zsidó házasságnak rituális felbontása. Arameusnyelven írt szövegét a hagyomány a legaprólékosabb részletekig egyszer és mindenkorra megállapította. A V.-et a férj meghagyásából egy szakavatott író (l. *Szófért*) írja, a férj által kiküldött két tanu pedig aláírja, mire az előbbi vagy személyesen, vagy erre felhatalmazott küldönc (*Seliách*) útján a nőnek, illetve a nő felhatalmazott képviselőjének kézbesíti e szavakkal: «Ime ez a te valóleveled, fogadd e valóleveledet és általa légy elválva tőlem mostantól fogva ésszabad minden más férflúra nézve.» A valólevél írását és átadása módját törvények határozzák meg. Lúdtollal írják 12 sorba (ennyi a get szó számértéke). Átadása hármassal rabbitanács (*besz din*) előtt történik. A valólevél magyar fordítása így hangzik: «A hét... napján... hónap... napján, az... évben a világ teremtése után, melyet mi... városában, mely a...

folyó mellett fekszik, számítunk. Én... fia... nak, aki vagyok ma... a... folyó mellett fekvő helységben, lelkem akaratából kényszer nélkül, elengedlek, felszabadítalak és elválasztalak téged, feleséget... leányát, aki van ma...-ban, mely a... folyó mellett fekszik, ki feleséget voltál kezdettől fogva, most elengedlek, felszabadítalak és elválasztalak téged, hogy légy szabad és uralkodó lelken, menvén és eljegyeztetvén magad bármely férflúval, kit óhajtasz s senki sem uralkodik rajtad e naptól kezdve örökké. Te légy szabad minden ember számára. Ez pedig legyen részedre tőlem elválasztásod könyve, felszabadításod levele és elengedésed valólevele Mózes és Izrael törvénye szerint... fia... nak, tanu;... fia... nak, tanu.» F. D.

Vámbéry Ármin*, orientalista és etnográfus, szül. Dunaszerdahelyen 1832 márc. 19., megh. Budapesten 1913 szept. 15. Tizenkétéves koráig csak Talmudot tanult és szabóinas volt, de később elvégezte magánúton a gimnáziumot és leckeadásból tartotta fenn magát. 1846-ban ment Pozsonyba, majd Bécsben és Pesten folytatta tovább tanulmányait, egyszersmind maga is állandóan tanított óriási nélkülözések közt. Már korán kezdett érdeklődni a keleti és különösen a magyarral rokonnak tartott török-tatár nyelvek iránt. 1854-ben Eötvös József báró segítségével Konstantinápolyba utazhatott, ahol rövidesen Fuad pasa magántitkára lett. Ekkor már jelentékeny irodalmi működést fejtett ki és a M. Tud. Akadémia is tagjává választotta. Visszatértkor, 1861. az Akadémia ezer forinttal jutalmazta munkásságát s V. ezzel a pénzzel még u. a. évben neki vágott az ismeretlen Kelet felkutatásának, dervisnek öltözve. Így tette meg híres felfedező útját karavánok között, sokszor egyedül egész Kisázsian, Arménian, Perzsián, Khiván és Bokharán át Afganisztánba. Útja 1864-ig tartott és szenzációs eredményekkel járt, mert ő volt az első szakképzett európai, aki felvételezte az ott észlelt kulturális jelenségeket, a nyelvet és idiomákat, a vallási és népszokásokat, de nem kevésbé a politikai megnyilvánulásokat is, jóllehet jegyzeteket a helyszínen mindig csak éjjel, a legnagyobb titokban készíthetett. Visszatérte után 1864–1905-ig, nyugalomba vonulásáig a budapesti egyetemen a keleti nyelvek nyilvános rendes tanára volt s e minőségben nemzedékeket vezetett be és képezett ki az orientáliákban. A Magy. Tud. Akadémia, melynek előbb levelező tagja volt, rendes, majd igazgatósági tagjává választotta meg, számos keleti és nyugateurópai akadémia pedig tagjának. Különösen Angliában volt és van nevének máig nagy varázsa, mert V. merész utazásaival, idejében történt megállapításaiival és angol nyelvű publicisztikai közleményeivel az angol államnak tett nagy szolgálatot, amiért a legnagyobb kitüntetésekkel halmozták el s többször az uralkodó windsori kastélyának vendége volt. V. tudományos kutatásainak érdekében elhagyta a zsidó vallást, de fajiságát sohasem tagadta meg, sőt a cionista mozgalomnak nálunk legkorábban híve volt és nyíltan cionistának vallotta magát. Rendkívül nagyszámú tudományos és publicisztikai munkáiból legfontosab-

bak azok a tanulmányok, amelyek 1860-tól kezdve a legtöbb magyar tudományos folyóiratban és külföldi lapban jelentek meg. Önállóan megjelent könyvei: *Deutsch-türkisches Taschenwörterbuch* (Constantinopel 1858); *Abuska. Csagatáj-török szógyűjtemény* (1861); *Középázsiai utazás* (1865, németül 1863, angolul 1864, franciául 1878); *Vándorlásaim és élményeim Perzsiában* (1867, németül 1867); *Vázlatok Középásziából. Újabb adalékok az Oxus-melléki országok népiismereti, társadalmi és politikai viszonyaihoz* (1868, németül és angolul 1868); *Csagataische Sprachstudien* (1868); *A keleti török nyelvről* (1868); *A magyar és török-tatár nyelvekbeni szóegyeztetések* (1869); *Indiai tündérmesék* (eredetileg angolul, ford. Jónás J. 1870 és 1881); *Uigurische Sprachmonumente und das Kudaktu-Bilik* (1870); *Oroszország hatalmi állása Ázsiában* (1871, németül 1871); *Bokharatörténete a legrégibb időktől a jelenkorig ismert és ismeretlen keleti kútjók után* (2 köt. 1873, németül 1872); *Central-Asia and the Anglo-Russian Frontier Question* 1874, németül és franciául (1873); *Der Islam im XIX.-ten Jahrhundert. Eine kulturgeschichtliche Studie* (1875); *Keleti életképek* (1876, németül 1876); *A török-tatár nyelvek etymológiai szótára* (1877, németül 1878); *La Turquie est-elle susceptible de reformes?* (1878); *La Turquie d'aujourd'hui et avante quarante ans* (1878); *A török-tatár nép primitív kultúrájában az égitestek* (1879, németül 1879); *A legújabb népvándorlási mozgalmak Keleten* (1881); *A hunnók és avarok nemzetisége* (1881); *A magyarok eredete* (németül 1881); *A csuvasokról* (1883); *A török faj etnológiai és etnográfiai tekintetben* (1885); *The coming struggle for India* (németül, franciául, svédül és hollandul is 1885); *Die Scheibaniade. Ein özbekisches Heldengedicht* (1885); *Hungary in ancient, mediaeval and modern times, with collaboration of Louis Heilprin* (1887, spanyolul 1891); *A magyarság keletkezése és gyarapodása* (1895); *The travls and adventures of the turkish admiral Sidi Ali Reis in India, Afganistan, Central-Asia and Persia during the Years 1853—56* (1899); *Noten zu den alttürkischen Inschriften der Mongolei* (1899); *Alt-osmanische Sprachstudien* (1901); *Eblia Cselebi's Sziahetnamo* (1901); *Le péril jaune. Etude sociale* (1904, németül 1904); *Nyugat kulturája Keleten* (1906, németül és angolul 1906); *Vámbéry utazása Ázsiában* (több kiad., népszerű munka); *Jussuf und Achmed* (1911); *A magyarság bölcsőjénél* (1914). Önéletrajzát színesen ő írta meg két ízben. Előbb csupán angolul írta *V., his life and adventures written by himself* (1885), majd részletesebben *Küzdéseim* (1904, angolul 1904) címmel. V. fia, V. Ruzstem ügyvéd, volt egyetemi tanár, kiváló büntetőjogász és szociológus, a Jogtudományi Közöny és a Századunk tudományos folyóiratok szerkesztője, nem a zsidó vallásban született 1872. Számos, önállóan megjelent jogtudományi munka szerzője.

S. R.
Vándor Iván*, író (Váradi Ilona írói álneve), szül. Debrecenben 1886 máj. 23. Több nagy napilap munkatársa volt s főleg a Budapesti Hírlapba

irt elbeszéléseket. Regényeit színes nyelvezet és kitűnő megfigyelés jellemzik. Önállóan megjelent kötetei: *Köd kisasszony*; *Acs Éva*; *Balassa Bálint szerelmei*; *Az arany madár*; *Petröczy Kata*; *Az apostol*; *A megváltó ismeretlen*.

Váradi Odön, író, szül. Nagyváradon 1874 jún. 28. Ügyvédi vizsgája után Nagyváradon irodalmi és közgazdasági működést fejtett ki. Több könyvet írt, a legjelentősebb *Vig karcolatok* c. jelent meg. 1918-ban résztvett a nagyváradi cionista szövetség alapításában, amelynek társelnöke, majd elnöke lett.

Sz. I.

Varannai I. Aurél, az Omke titkára, szül. Budapesten 1900. A budapesti egyetemen jogi, a párisi Sorbonne-on esztétikai tanulmányokat végzett. 1922 óta az Omke (Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés) titkára. Közgazdasági munkatársa az Ujságnak, itt és különböző magyar, német és francia lapokban jelennek meg főleg vámpolitikai vonatkozású cikkei. Francia irodalommal foglalkozó tanulmányait francia folyóiratokba, a Hétbe és a Nyugatba írta.

2. **V. István**, ügyvéd, szül. Budapesten 1895 ápr. 26. A budapesti egyetemen szerzett ügyvédi oklevelet. Mint egyetemi hallgató megnyerte a Senger-féle pályadíjat *A veszélyviselés a bérletnél* c. munkájával. Egyik szerkesztője a *Polgári Jog* c. folyóiratnak és munkatársa számos magyar és külföldi jogtudományi szaklapnak. Az Ügyvédek Reformszövetségének elnöke, az Országos Ügyvédszövetség központi titkára. Nagyobb munkái: *Az 1926. év magánjogi és hiteljogi gyakorlata* (Beck Salamonnal (l. o.) együtt); *Az 1927. év magánjogi és hiteljogi gyakorlata* (Huppert Leo és Glückstahl Andorral (l. o.) együtt); *Kamatproblémák* (A miskolci jogakadémia kiadása).

V. A.

Vári Rezső, ügyvéd, szül. 1884. Hosszú ideig hírlapíró volt. 1914 óta az Országos Magyar Mozgóképipari Egyesület ügyésze. Önálló jogi munkái: *Részvénytársaságok ügykezelése*; *Forgalmi adó útmutató*; *Fényüzési forgalmi adó útmutató és magyarázata*; *A magyar kinematográfiai jogszabályok*.

Varga Jenő*, író. Munkából küzdötte föl magát tanárnak. Igen képzett közgazdász és marxista. Cikkei a Huszadik Században és a Szocializmusban jelentek meg. Ez utóbbit szerkesztette is. A proletárdiktatura alatt népbiztos volt. Jelenleg Berlinben él, ahol kommunista szellemű irodalmi munkásságot fejt ki. Megjelent több nagyobb tanulmánya s agitációs füzetek. T. Zs.

Várkonyi, I. Béla, zongoraművész, szül. Budapesten 1878 júl. 5. Tanulmányait Budapesten végezte. 1907-ben a Zeneakadémia zongoraszakos tanára lett. 1924-ben megvált állásától és Amerikába ment. Jelenleg New-Yorkban egy nagy konzervatórium vezető-tanára. Érdekes zongoradarabokat és dalokat komponált.

K. K.

2. **V. Mihály**, flunszínész, szül. Kisvárdán 1891. A színiakadémia elvégzése után a Kolozsvári Nemzeti Színházban működött. 1913-ban elszereződött a budapesti Phönix-filmgyárhoz. 1923-ban ment ki Amerikába, ahol népszerű filmszínész. Legjelentősebb alakításai: *A volgai hajós*; *Királyok királya*.

R. I.

Várnai, 1. Dániel, hírlapíró és szocialista politikus, szül. Miskolcon 1881. Előbb nyomdász volt, később a Nepszava szerkesztőségébe lépett és 1907 óta a lap munkatársa és helyettes szerkesztője. Szerkesztette a Szocializmus c. folyóiratot is. 1922-ben szociáldemokrata programmal nemzetgyűlési, 1926. országgyűlési képviselőnek választották. A parlamentben kitűnt tartalmas beszédével. Számos értekezése, tanulmánya jelent meg. Sokat fordított oroszról (Tolsztoj Turgenyev, Gogoly, Andrejev). Több regényt is elbeszélést írt. Önálló alakban megjelent munkái: *Hajnali énekek*; *Sorsunk, életünk*; *Háború*; *Láz*. T. zs.

2. V. István, hírlapíró, szül. Budapesten 1890. Az Est, a Budapesti Napló, Pesti Napló és A Nap szerkesztőségeiben dolgozott. 1915-ben Korda Sándor társaságában megindította a Pesti Mozi c. hetilapot, majd egyedül a Ma Este c. színházi folyóiratot. Jelenleg A Hét c. hetilap szerkesztőtulajdonosa. Önálló művei: *Egérfogó* (operett); *Mesék a mozigépről* (elbeszélések). R. I.

3. V. Zseni, költő, Peterdi Andor költő (l. o.) felesége, szül. Nagyvácszonyban 1881 máj. 5. A *Katonafiamnak* c. könyvével tűnt fel 1914. s a kiritika egybehangzó elismeréssel fogadta. Költészetében az emberiség, az elnyomott tömegek élniakarása és az élet szépségei után való sóvárgása csendül fel és ez különösen érvényre jut az *Eljön egyszer az óra* c. szavaló kórusában, mely az első magyar nyelvű kórusköltmény. V. egyszermind meseíró is. Művei: *Katonafiamnak* (1914); *Gracehusok anyja* (1916); *Anyaszív* (1917); *Örömök kertje* (mesék, 1917); *Vörös tavasz* (1919); *Mesélő erdő* (mesék, 1920); *A fájdalom könyve* (1921); *Furulyaszó* (gyermekversek, 1923); *Im, itt az írás* (1927).

Városbírák hatásköre. Nagy Lajos alatt kaptak először hatalomra a városok a zsidókkal szemben, és különféle helyi törvényekkel szorongatták őket. Mikor huszonhárom esztendővel Nagy Lajos halála után Zsigmond került a trónra, a városokat mindjárt kedvezményekben részesítette, hogy cserében anyagi támogatást kaphasson tőlük és segítséget is az elhatalmasodott főurakkal szemben. Az 1405-i budai országgyűlésen más egyéb kedvezményeken kívül a törvénykezési és büntető jogot is megadta a városnak. A zsidók magánjogi és büntető eljárása is a városok, illetve a városbírák önálló hatáskörébe került. A felebezési fórum a tárnokmester volt. Ez az igazságszolgáltatás igen lassú menetű, gyakran részrehajló és értéktelen volt. Noha a zsidók 1397. megszerezték másolatban a székesfehérvári káptalan levéltárából IV. Béla elveszettnek hitt kiváltságlevelét (l. *Székesfehérvári Salamon*) és bár nyilvánvaló volt, hogy az mindnyájukat megilleti, mégis csak az vehette hasznát, aki felmutathatta. A zsidók ekkor még mindössze csak egy hiteles másolattal rendelkeztek, úgy hogy az országgyűlést követő esztendőben, 1406., két fehérvári zsidó, a Budáról való Saul és a Pestről való Saul keresztül vitte, hogy a maguk, valamint a többi zsidók biztonsága érdekében a székesfehérvári káptalan újabb hiteles másolatot készíttessen. Egy negyedszázaddal később, 1431. egy Farkas nevű soproni zsidó több

másolatot készíttetett, amit a király pecsétjével ellátott. E másolatok közül az egyik a budai levéltárba került. Így a szabadságlevelé értelmében a zsidók ismét közvetlenül a király főhatalma alá kerültek. Zsigmond alatt most már egyre javult a zsidók helyzete. Zsigmondot Albert követte a trónon és uralkodása alatt a régi kiváltságok védelmet nyújtottak minden jogtalanság ellen, csak épen a király önkénye ellen nem. A következő idők váltakozó helyzeteket teremtettek; Mátyás uralkodása elején a királyi városokban lakó zsidók már megint a városi és polgári hatóságoknak voltak alávetve. Noha Mátyás minden igyekezetével azon volt, hogy a városok ne éljenek vissza a rájuk ruházott hatalommal, a zsidók sérelmei csak nem szűntek meg, mert-hogy felsőfokon a tárnok ítélkezett és itt nehezen tudták védeni a zsidók a maguk jogait, mivel az udvarnál nem volt semmiféle képviselőjük. Ily körülmények között a zsidók kérelmére állította fel Mátyás a zsidó prefekturát Budán és így a zsidók érdekeinek védelmét ezentúl ez a hivatal látta el. *L. Zsidó prefektúra*. U. I.

Varró István*, író és tanár, szül. Nagykánizsán 1878. Tanulmányai befejezése után hírlapíró lett, majd 1906. szolgálatába lépett a budapesti kereskedelmi és iparkamarának, amelynek jelenleg titkára. A műgyetem közgazdasági kárának tanársegéde, a világhereskedelmi, utóbb közgazdasági főiskola tanára volt. A Századunk c. társadalomtudományi folyóirat társszerkesztője. Napilapokba és folyóiratokba szociológiai, közgazdasági, etnográfiai és bibliográfiai tanulmányokat írt. Önálló művei: *Durchführung der Arbeiterschutzgesetze in Ungarn* (1908); *A budapesti iparkamara útmutatója* (1910); *Magyar élelmiszer-törvények* (1913); *Új Görögország* (1913); *A világirodalom anekdotáinak* (1923). Lefordította Schopenhauer és Nietzsche több munkáját. Sz. G.

Varróné-Picker Margit, zongoraművésznő és zenepedagógus, szül. Bareson 1881. A Zeneakadémián tanult majd a Zeneművészeti Főiskolának zongoratanára volt. Önálló műve: *Zongoratanítás és zenei nevelés*; *A kezdő tanítás metódikája*. Sz. G.

Varságh János*, költő, szül. Budapesten 1875. Tanulmányainak befejezése után hivatalnok lett, most a Magyar Nemzeti Bank tisztviselője. Versei jórészt az Új Idők és a Vasárnapi Újság c. hetilapokban jelentek meg. Verseskötetei: *Ibolyák*; *Egy pár szál virág*; *Szélcsend*. Lefordította Nansen Péter *Menthe testvérek és Mária* c. regényeit, valamint Mulford Prentice amerikai optimista filozófusnak *A győzedelmes élet* és *A kicsinyes élet* c. esszégyűjteményét. Sz. G.

Varsányi, 1. Gyula, költő, szül. Nógrádvarsányban 1863., megh. Budapesten 1908. Eleinte kereskedelmi pályán volt, de csakhamar irodalommal kezdett foglalkozni. A mulandóság és a halál költője volt, aki olykor lázadó, olykor rezignált filozófáját mélyzengésű dalokba öntötte. Több biblikus és egyéb zsidótárgyú szép verse is van. Önálló kötetei: *Költemények* (1885); *Mulandóság* (1893); *Vallomások* (1899); *Uria* c. ótestamentomi tragédiája (1890) és *Kún László* c. magyar

történeti drámája (1905) akadémiai pályadíjat nyert. *Rózsabokor* c. vígjátékot is írt. sz. G.

2. V. Irén, színésznő, szül. Győrött 1879. A Vígszínház tagja, annak alapítása óta és neve szorosán összeforrott a színház legnagyobb sikereivel. Jellegzetesen finom játéka a legnagyobb színésznők rangsorába emeli. Bródy Sándor, Molnár Ferenc, Lengyel Menyhért és Herczeg Ferenc darabjaiban, úgyszintén angol és francia drámákban játszik nagy sikerrel.

Vas Bernát, orvostanár, bakteriológus, szül. Budapesten 1864 szept. 27. A budapesti és több külföldi egyetemen tanult. Az orvosi diploma megszerzése után 1893. a Poliklinika laboratóriumának, 1904. a főváros bakteriológiai intézetének igazgatójává neveztek ki. 1899 óta a bakteriológia magántanára az egyetemen, 1915. rk. egyetemi tanár, később egészségügyi főtanácsos lett. Számos hazai és külföldi tudományos folyóirat munkatársa. Fontosabb művei: *Laboratóriumi útmutató* (1894); *Cholera vizsgálatok* (1894); *Anyagcsere-vizsgálatok leukemiásokon* (1904); *Antipyreticumok befolyása az anyagcsere* (a Balassa-díjjal kitüntetve); *Bacteriologische Wassercontroll* (1909); *Nachweis von Echinococcus mittels Complementverfahrens* (1911); *Kreatininstudien* (1917); *Paul'sche Variolereaction* (1918); *Über Bacillenträger* (1924); *Össze-hasznoltó syphilisreakciók* (a Népszövetség részére a Népjóléti minisztérium megbízásából); *Scharlachtreptococcus in der Luft* (1926).

Vásárhelyi Domokos, közigazgatási bíró, szül. Hódmezővásárhelyen 1859. előkelő földbirtokos családból. Középkorait u. o., az egyetemen Budapesten végezte és miután jogi doktori és ügyvédi okleveleket szerzett, Komáromban telepedett le és nyitott ügyvédi irodát. Rövid idő múltán u. o. városi főügyész, a komáromi hitközség és a községkerület elnöke lett. 1910. Budapestre került, mint a Közigazgatási Bíróság tagja.

Vasárnap. A szombatot követő nap, amikor a hetivásárokat tartották az ősi magyarok ép úgy, mint a többi népek, amelyek a kereszténységet elfogadták. A középkorban aztán a legtöbb keresztény állam, hogy a V. megünneplését semmi se zavarja, a hetivásárt szombatra tette át. Egyes feltevések szerint Magyarországon Gejza fejedelem rendelte el ezt a változtatást 993 után történt megkereszteltetése idején, mások szerint csak I. Béla (1061–1063). Bizonyosra vehető, hogy a hetivásároknak szombatra való áttétele nem a zsidók ellen irányult, hanem csupán a kereszténység érdekeit szolgálta. Mindazonáltal az új rendelet a zsidóknak jelentős anyagi és erkölcsi hátrányokat okozott. A hetivásárokat sok magyar községben ma is szombaton tartják, ami ellen hitvédelmi okokból a magyarországi orthodoxia tartós küzdelmet folytat. U. I.

Vasfi Mór, publicista és orvos, szül. Galgócon 1818., megh. New-Yorkban a század végén. Eredetileg Eislernek hívták és fiatal korában Talmudot tanult, majd a pesti egyetemen orvostudományt. A forradalom kitörésekor újságró lett s 1849. az *Opposition* c. lapot szerkesztette, de a császári seregek bevonulásakor menekülnie kellett s ő Temesvárra ment honvédorvosnak. A

fegyverletétel után Prágába, majd Lipcsébe ment és a Grenzbottenbe írt cikksorozatát a magyar úgyról. Kertbenyvel közösen adta ki *Hangok a múltból* c. népdalgyűjteményt (Leipzig 1852). és Berzsenyi, Petőfi, Czuczor, Arany, Lévai és Gyulai válogatott költeményeit *Ungarische Nationallieder* c. alatt. Ugyanezek Lipcsében adta ki *Die ungarische Flüchtlinge* c. politikai irat fordítását is (Von Imrefi; übersetzt, mit mehreren Aktenstücken vermehrt u. bis auf die Zeit fortgesetzt von Vasfi). 1851-ben Párisba, 1853. pedig Amerikába ment és New-Yorkba telepedett le, ahol hamarosan igen keresett és jóhírű orvos lett.

Vasvár nagyk. Vas vm. 4263 lak. A XVII. sz. végén már egész bizonyosan laktak V.-n zsidók, de temetkezniük itt nem volt szabad, hanem halottaikat az innen 12 km.-nyire eső Nemeskolta faluba kellett vinniük. A nemeskoltai kis zsidó temető sírköveiből megállapítható, hogy ez a tilalom néhány évtizedig állott fenn. V. 50 évvel ezelőtt három közvetlenül egymás mellé épült faluból állott Ezek: Szentmihályfalva, V. és Zsidófalva. A zsidóknak csak ez utóbbi faluban volt szabad letelepedniük. Mikor a három falu egyesült, az utóbbi falu Zsidófalva-utca néven olvadt bele V.-ba. Régi okmányok feljegyzik, hogy elsőnek a Rágendorfer és Rosenberger családok telepedtek meg V.-n. Még két érdekes történelmi dokumentum van a hitközség tulajdonában: egy okmány, mely szerint 1815. a hitközség temetőhelyet vásárolt Fesztich gróftól. Nyilvánvaló tehát, hogy ebben az időben szűnhetett meg V.-on a zsidók temetkezési tilalma. A másik dokumentum, egy 1860-ból való bronzplakett annak emlékére, hogy Ferenc József császári pátéssal megengedte a zsidóknak, hogy ingatlant vásároljanak. A hitközség a tagok áldozatkészségéből 1865. építette fel a templomát. Chevra Kadisája 1815. létesült, jelenlegi elnöke Hacker Dávid. 1860-ban nyílt meg az egytanerős népiskolája, melyben mindjárt kezdetben magyar nyelven folyt az oktatás. Nőegylete, melynek élén most Rosenberg Bernátné áll, 1886. alakult. A hitközség tagjai élénk részt vesznek V. társadalmi és gazdasági életében. Gottlieb Lipót a villamosági részvénytársaság, Rágendorfer Samu a téglagyár és takarékpénztár igazgatója, Dénes Mór több társadalmi és közigazdasági egyesület ügyésze és Schwarz Miklósnak gőzmalma van, azonkívül 400 hold földön gazdálkodik. Boskovits Aladár 650, Winkler Mór 400 és Gottlieb Lipót 104 hold saját földet művelnek, míg Gottlieb Adolf 1000 hold földet bérel. A hitközségnek 8000 pengő a költségvetése, amiből szociális és filantrópikus célokra jelentős összeget költ. Anyakönyvi területéhez a V. járás 36 községe tartozik. Lélekszáma 217, családok száma 69, adófizetőké 63. (E kimutatás csak az anyahitközségre vonatkozik). A kerületben még 50 család lakik kb. 250 lélekszámmal. Foglalkozás szerint: 2 gazdálkodó, 1 tanító, 38 kereskedő, 3 ügyvéd, 1 köztisztviselő, 2 orvos, 5 iparos, 7 magánzó és 10 egyéb. A hitközség 48 tagja vett részt a világháborúban s közülök 19-en estek el. A kongresszusi hitközség mai vezetősége: Gottlieb Lipót elnök, Fleiner Jakab alelnök, Rechnitzer Jenő pénztáros, Pártos Károly tanító-jegyző, ifj. Auerbach Albert, Bass

József, Farkas Mór, Dénes Mór, Rothausner Béla és Schwarc Miklos előjárók.

Vátódienu (h.). Magy.: *Tudattad velünk.* Kezdeté és neve annak az imaszakasznak, melyet a zarándokünnep esti imába toldanak, ha az szombat kimenetelére esik.

Vav, a héber alfabétum hatodik betűje. Hangzó értéke: *v* (néha az *u* hang hordozója pontozott formájában), tehát ajakhang. Számértéke: hat. Neve szöveget jelent, alakja is ennek felel meg.

Vayos Sándor, festő, l. *Vágó Sándor.*

Vázsonyi, l. *Jenő*, közigazdász, mérnök, szül. Csabrendeken 1864 júl. 24. Testvérbátyja V. Vilmosnak. Budapesten végezte tanulmányait s a gépészmérnöki oklevél elnyerése után a Máv. szolgálatába állott. 1906-ban a Vasúti és Hajózási Főfelügyelőséghez ment főfelügyelői minőségben, 1914. visszatért a Máv.-hoz, s ennek 1918. elnöke lett. Ezt megelőzően udvari tanácsossá nevezte ki a király. A proletárdiktatura alatt távoznia kellett Máv.-elnöki állásából s attól kezdve élénk publicisztikai tevékenységet fejt ki. Fiatalabb korában szerkesztette a *Mozdonyvezetők Lapját*, a *Mozdonyvezetők Naptárát*, a *Gépkezelők Lapját*, a *Balesetbiztosítást* és a *Munkásvédelem c. szaklapokat*, «Verus» álnéven pedig *Száz epigramm* címen verseket is írt. Egyéb munkái: *Óvórendszabályok műhelyi munkások számára*; *Munkaegészségügyi múzeum alapítása*; *Balesetelhárítás*; *A baleset veszedelemről*; *A cséplőgépető életbiztosága*; *A mérnök munkásvédelmi hivatása.*

2. **V. Vilmos**, államférfiú, v. igazságügyminiszter, v. b. t. t., szül. Sümegen 1868 márc. 22., megh. Wien-Badenben 1926 máj. 29. Régi magyar-zsidó családból származott, melyben a tudományok ápolása atyáról fiúra szállt. V. atyja tanító volt s szintén járatos a zsidó tudományokban. Gyermekkorában került V. a fővárosba, ahol összes iskoláit s az egyetemet is végezte. Már egyetemi hallgató korában belekapcsolódott a politikai mozgalmakba s rendkívüli tehetségével kimagaslott társai közül. Megszervezte az ifjúság körében az első demokrata pártot, melynek ő lett vezére. A véderőmozgalmakban az ifjúság vezére volt és küzdött a magyar álláspont mellett. Majd részt vett a fővárosi népmozgalmakban s kezdeményezte a párbajellenes propagandát. 1891-ben az összes fővárosi társaskörök megbízásából megszerkesztette a képviselőházhoz intézett memorandumot. A jogi doktorátus és ügyvéd diploma megszerzése után, 1894. megalapította a Demokrata-Kört, melynek haláláig elnöke volt. 1894-ben beválasztották a fővárosi képviselőtestületbe is. Ezzel egyidejűleg nagyarányú publicisztikai tevékenységet fejtett ki a recepció érdekében. 1901-ben választották meg a főváros VI. kerületében, melynek azóta haláláig képviselője maradt demokrata programmal. Első képviselőisége alatt a vasutasok fizetésrendezésének szószólója volt s ő vezette 1904. a kormány és a sztrájkolókat közötti tárgyalásokat. Híres beszédeiben már ez időben követelte az általános választói jog szükségességét. Nagy része volt a koalíciós kormány létrejöttében, miután a Fajérváry-kormány megbuktatásában vezető szerepe volt.

1905-ben Hieronymi miniszterrel szemben választották meg. A Lukács-Désy-pörben Désy Zoltán védője volt és olyan ítéletet provokált, melynek következményeképpen a miniszterelnöknek le kellett mondania. Tisza István miniszterelnöksége alatt a választói jog kiterjesztése mellett harcolt. Tisza lemondása után az Esterházy-kormány igazságügyminisztere, majd a Wekerle-kormány választójogi minisztere lett. Élete egyik legnagyobb munkáját ekkor fejtette ki a választójogi reform tervezetével, amelyet 1918. törvényerőre emeltek. Minthogy a választójogot kiterjesztő politikája ellenkezett a miniszterelnökével, önként lemondott s IV. Károly király valószínűleg belső titkos tanácsosi méltósággal tüntette ki nagy érdemeiért. Ő volt az első zsidóvallású férfiú a monarchiában, aki e méltóságot elérte. A forradalmak kitörésekor félrevonult s emigrált. Előbb Münchenben, majd a Genfi-tó partján várta be a forradalmak lezajlását. Megrongált egészséggel tért vissza, de részt vett az ország újjáépítésében és újra szervezte a Demokrata Pártot is. A nemzetgyűlés akkori hangulata tehetetlenségre kárhoztatta és ezért újból a főváros szolgálatába állította nagy képességeit. V.-nak a főváros világvárossá való fejlesztésében jelentékeny része volt már a háború előtt is. Az ő kezdeményezéseire létesítette a főváros legszebb intézményeit. Ő készítette elő a demokrata programot, kezdeményezte a részvénytársaságok kezében levő üzemeknek a városi kezelésbe való átvételét, a kizlakásépítő mozgalmat s általában a nyugateurópai várospolitikát és a Nagy-Budapest eszméjét. A forradalmak után az ellenforradalmi törekvések ellen is éles harcot indított s e célból először is a városi képviselőtestület átalakítását sürgette. Utolsó nagyobb szereplése a frankhamisítási bűnpör által előidézett ellenzéki mozgalom megszervezése volt. Mint a frankbizottság tagja a képviselőházban, elkészítette az ellenzék kisebbségi véleményét. Utolsó heteit Badenben töltötte, ahol régi szívbaja és az 1926 tavaszán ellene elkövetett durva merénylettel járó izgalmak következményei vitték korai sírba. Temetése óriási részvét mellett folyt le a Városháza épületéből; sírja és emlékköve a Kerepesi temetőben van. V. irodalmilag kora ifjúsága óta működött. Éveken át vezércikkírója volt a Pesti Hirlapnak és számos nagy cikke jelent meg más napilapokban. Szerkesztette egyideig az Új Század folyóiratot és a Polgár c. politikai napilapot, amely később hetilappá alakult át; közben cikkeket írt az Egyenlőségnek és a jogi szaklapoknak. Beszédeit az Országgyűlési Napló-örökítette meg. Önálló művei: *Az önkormányzat*; *A választási elv a külföldi közigazgatásban*; *A szavazás decentralizációja*; *A királyi placetum a magyar alkotmányban* stb. c. alkotmányjogi essayk. Halála után nagyobb szónoklatai és cikkei Csergő Hugó és Balassa József rendezésében *Vázsonyi Vilmos munkái* címen 2 kötetben jelentek meg.

S. R.
Veani beröv chaszdechó (h.). Magy.: *Én pedig a Te kegyelmed bőségeiben bízván, [bemelegyek a Te házádba és könyörgök a Te szent templomodban a Te félelmedben]* (Zsoltárok 5,

8). A használatban levő imakönyvek bevezető verse. A tradíció alapján ezt a verset kétszer kell elmondani; első ízben, mikor mennek, másodszor, mikor már beléptek a templomba. A gáonok korából származó hagyományos magyarázat azzal indokolja a vers megismétlését, mert a vers tíz szóból áll és így alkalmas a minjanhoz szükséges tíz ember összeszámlálásához (*Hapardesz. Sabb. 99*).

Védlevél. A középkori törvénytelen állapotok idején kiadott királyi irat, amely védelmet nyújtott egyeseknek a városi és egyéb hatóságokkal szemben. A személyi és vagyoni jogbiztonságnak ezt az egyénekenkénti alkalmazását csupán kiváltságos, előkelő és gazdag személyek nyerhették el. A zsidók közül ilyen védlevelet kapott Mendel Jakab (l. o.) zsidó prefektus és családja, mikor a budai zsidóüldözések idején 1505., (l. *Budai zavarások*) Pozsonyba menekült. Ilyen védlevelet kaptak továbbá Fekete József, Kis Salamon és a Tatáról való Szarvas és József zsidók. Ezek részére 1518. Szalkay László váci püspök és királyi kancellár állította ki a védlevelet, melyben tudatja az ország minden hatóságával, hogy a nevezett zsidókat a király és ő maga különös oltalmukba fogadták és ezért felszólítják az illetékes tényezőket, hogy emberségesen bánjanak velük és minden erőszak és elnyomás ellen védelmezzék meg őket. U. I.

Védpénz. Bizonyos királyi védelemért fizették a középkori zsidók a koronának. A német jogelven alapult és IV. Béla alatt törvényesített kamaraszolgassággal összefüggő intézmény volt (l. *Kamaraszolgák; IV. Béla Zsidótörvénye*). Mivel a zsidóság közvetlenül a király főhatalma alá tartozott, ezt a jövedelmet sem országos jövedelemnek, hanem a királyi magánkincstár jövedelmének tekintették. U. I.

Vedres Márk, szobrász; szül. Ungvárott 1870. Eredetileg a drezdai műegyetemen építésznok készült. Azután három évig Lilleben, majd Münchenben Hollósy Simon iskolájában és Biermann szobrásznál tanult. Innen Párisba ment a Julien-akadémiára. Első munkái a Párisban mintázott *Káin* szobra, mellyel 1899. a Műcsarnok Rudies-díját nyerte el és a Budapesten készült *Adám és Éva* és a *Kaszaverő* még a naturalizmus fölfogását mutatják. 1902-ben Firenzébe költözött, hol az olasz reneszansz és részben az antik szobrászat hatása alatt fejlődött kis bronzainak és síremlékeinek egyéni stílusa. Ezek egyszerű mozdulatokban novellisztikus tartalom és heves emóciók nélkül állítják elénk az emberi alakot. Ilyenek: *Éneklő fiú; Táncosnő* stb. A zárt egységet feltüntető kompozíciói: *Fürdőből kilépő nő; Fátörzsre támaszkodó leány*-akt. Klasszikus hatásokra vezethető vissza Šarbó Leó síremléke a fáradt vándor alakjával. Budapesten tartózkodásának utolsó éveiben a Magyar Művészeti Műhely vezetője volt. A *Táncosnő* Milanóban aranyérmel, *Adám és Éva* Bécsben kis aranyérmel nyert. 1922-ben a Helikon művészeti szalonban utolsó nyolc évének alkotásaiból gyűjteményes kiállítása volt. 1925-ben ismét Firenzébe költözött. F. B.

Vegetarianizmus. Az a teória, amely az embernek létfontartására elegendőnek tartja a

a növénytáplálékot és azt hirdeti, hogy tartózkodni kell minden állati terméktől, valamint annak preparátumaitól is. A V.-t már az ókori zsidók ismerték. Egyik talmudszerző elképzelése szerint Adám vegetáriánus volt s meg volt neki tiltva a húsevés. Az állatnak a Bibliában (*Genesis* 1. 28.) hangoztatott birtokba vételét az egyik talmudszerző kizárólag a munkába való bevonására vonatkoztat a (*Szanhedrin* 59b) s csupán az özönvíz után engedtetett meg az emberiségnek az állat elfogyasztása (*Gen.* 9. 3.). Mózes legjobb igyekezetével sem tudta visszatartani a nép vágyakozását a «húsos fazék» után (*Exod.* 16. 3.), jóllehet élénk nyoma van a Bibliában annak, hogy le akarta szoktatni a húselvezetről a zsidóságot s az állatvilágot lehetőség szerint meg akarta kímélni. Mózes csekélyszámú állatra korlátozta a húselvézést, szigorúan meghatározva a fogyasztásból kizárt tisztátlanok kategóriáját (*Levit.* 11. 1—47) és levágási módját is, mely elkábítja az állatot és vérét a főéren át kifolytira engedi (*Deuter.* 12. 21). Dániel próféta is elítéli a húsevést s ő és társai nem fogyasztották azt (*Dániel* I. 5—16). A próféták ideális világában maga az állat se fogyaszt húst, «az oroszán az ökörrrel együtt szénát eszik» (*Jesáj* 11. 7.) Abarbanel Isaac (XV. sz. vége, castilliai kincstárnok, majd Nápolyban élt bibliakommentátor) szerint az állatok vadságát húsfogyasztásuk okozza. A Talmud bölcsei a húsevést főképp ökonomikus szempontból bírálták el, de akárhányan elítélik azt. R. Juda ben Ilai pl. ezt tanítja: «Ülj az árnyékban és növényt egyél, ne pedig libát és csirkét, még ha szíved vágyakozik is utána» (*Pesz.* 114a). Egységes állásfoglalást látunk a Talmudban a *Deuter.* 14. 26.-ra vonatkozóan: «A Tóra az erkölcsi viselkedésből ad leckét, amikor azt tanítja, hogy az ember ne egyék húst mindaddig, amíg egészen különös vágyat nem érez az után s ez esetben is csupán alkalomszerint és elvétve szabad azt ennie». Viszont R. Jochanan egy tisztán vegetáriánus tudóssal szemben azzal érvel, hogy a legtáplálóbb élelmiszerre kell a pénzt elkölteni (*Chullin* 84a). Szombaton és ünnepnapokon főképen halat és más húsneműt fogyasztottak s erre, úgy látszik, súlyt helyeztek, de jellemző, hogy a szellemi foglalkozáshoz kötötték azt és «am ha-arec»-eknek, tudatlanoknak egyenesen megtiltották (*Peszachim* 49b). A modern V.-t legelőször J. B. Levinsohn vitatta meg s híve annak; minden húst «teréfo»-nak tekint a V.-t a hosszú élet főkellékéül fogja fel s miként az ókoriak, úgy ő is azt vallja, hogy a *Genesis* első tíz nemzedéke vegetáriánus volt. A zsidóság morálját és intellektusát főképen a csekély húsfogyasztásra vezeti vissza. Kaminer orvos viszont azon az állásponton van, hogy a csekélyebb húsfogyasztás az oka a szegénysorsú kelet európai zsidók közt elterjedt néhány betegségnek (*Széder Kapparosz,* Warschau 1878). S. R.

Vegyes házasság. Nem-zsidókkal való házasságkötés. A V.-ra vonatkozó tilalmi intézkedés Mózes államalkotására megy vissza. Mózes V. 3. hangsúlyozza: «Nem szabad házasságot kötnöd velük (t. i. a kanaánita pogány népekkel), leányod nem szabad nekik adnod, sem azok leányait fíladnak elvenniök». Ez az intézkedés

éppen úgy, mint az összes későbbi hasonló intézkedések és középkori törvények és zsinati határozatok, arra mutat, hogy minden időben megvoltak a V.-ok a zsidók és a környező népek közt. Magának Mózesnek a házassága is bizonyítja ezt. A Szentírás a bálványimádás ellen való védekezésből tiltja el a V.-ot, «mert ők flaid rábírák, hogy tőlem elforduljanak és idegen isteneket imádjának». A Biblia szerint már a patriarkák óvták utódaikat a más törzsekből való házasságtól s a V.-ot tiltó törvényeket Ábrahámra vezeti vissza (*Genesis* 24. 3, 26. 34, 27. 46, 28. 8, 34. 14.) Mégis sűrűn előfordult az az első Templom lerombolása előtt s a Mózesből előrelátott bálványimádásba való visszaesés be is következett, amiért a próféták is kárhoztatják a V.-kat. Ezért a babiloni fogságból való visszajövetelkor már nem csupán a kanaáni népekre, hanem valamennyi népre terjesztették ki a tilalmat, de a proselita, aki önként kívánt Izrael közösségébe lépni, az felvételre talált és a vele kötött házasság nem esett kifogás alá. A hit közösségének vállalása nélkül azonban a V. tilalom alá esett az ősi zsidóságban: Maimonides *Jad Chazakaja*, majd a *Sulchan-Áruchnak* házasságjogi része, az *Ében Há-Ezer* is eltiltják azt. A középkori Európában Constantinus császár alatt hozták meg az első tiltó törvényeket a V. ellen. Majdnem minden államban hoztak ily irányú tilalmakat, ami azt bizonyítja, hogy évszázadokon át megvoltak a V.-ok. És még ezután is olyan szoros barátságban éltek zsidók és keresztények és a V.-ok olyan gyakoriak voltak, hogy többször kellett megújítani a 339-ből való a Constantinus-féle törvényt az európai államokban. Az 1077-i szabolcsi zsinat szintén eltiltotta a V.-at, de ebben a törvényben nem a zsidók elleni animozitás tükröződik vissza, hanem csupán az az általános egyházi felfogás, amely a kereszténység érdekeinek védelme miatt kívánta a zsidókkal való házasságok betiltását. Az 1279-i budai zsinat is a keresztények érdekében hoz szigorú s akkor már egész Európában meglevő határozatot a V.-ok ellen. Az újkor kezdetén a V.-ok csaknem megszűnnek s még concubinátusban sem élhetett zsidó és keresztény, mert a kánonjog szerint tűzhalál-büntetés várt a concubinátusban élő zsidóra; ilyen ítéletet azonban Magyarországon egyet sem hoztak. A kánonjog mégis mindjobban érvényesült és meg is szüntette a V.-ot, mely csupán a ghettokapunak leomlása, majd az emancipáció megtörténte után vált ismét lehetségessé. Összefoglaló statisztika erről sem Magyarországra, sem más államra vonatkozólag nincs a kilencvenes évek óta, de pl. Németországban a XIX. sz. nagyobb részére vonatkozóan van ilyen s ez azt bizonyítja, hogy a V.-ok által okozott asszimiláció a zsidóságra nézve nagyobb veszteséggel járt, mint a középs és újkori üldözések együttvéve. A V. kérdés már a XIX. sz. negyvenes éveiben foglalkoztatta a felvilágosult német rabbikat, akik közül Holdheim, a híres reform-rabbi a V.-ok mellett volt át nem térés esetén is, de a hírneves Abraham Geiger határozottan ellene volt az 1860-i lipcei rabbikongresszuson. Magyarországon nagy fel-tűnést keltett a kilencvenes években, nem sok-

kal a polgári házasság érvénybe léptetése után. Rosenberg Sándor (l. o.) aradi főrabbi állásfoglalása. Ő ugyanis zsidó szertartás szerint áldott meg egy V.-ot, melyet azonban a rabbik nagyobb része elítélt, jóllehet semmiféle határozatot ellene nem hozott. Több ily egyházi esketés zsidó részről nem történt. Sulchan-Áruch, a zsidók kodifikált kánonjoga, a bibliai álláspont tekintetbevételével oldotta meg ezt a kérdést és nem engedi meg a V.-ot. L. *Polgári házasság*. S. R.

Irodalom. K. Kohler (Jew. Encycl.) H. Fassel, Das mo-saisch-talmudische Civilrecht (1852); Fränkel, Das jüdische Ehe-recht (1890); Miezner, The Jewish Law of Marriage and Divorce; Löw Lipót, Gesammelte Schriften III. (1893).

Vehaszíénu (h.). *Hozd nekünk* (ünnepeid áldását). A zarándok ünnepek (pészach, sovuosz, szukkosz) reggeli téflillójában a 4. áldás utolsó bekezdésének kezdő szava.

Veigelsberg *Leó*, publicista, szül. Nagybaldogasszonyban 1846 jan. 18., megh. Budapesten 1907 okt. 31. A bécsi egyetemen az orvosi fakultást hallgatta, majd tanító lett Kecskeméten, ahonnan politikai és esztétikai dolgozatokat írt külföldi lapokba, így a prágai Politikba, amelybe a kiegyezés után írt politikai tudósításai feléje irányították a figyelmet. Ezután éveken át volt Horn Ede Neuer Freier Lloydjának és a Neues Pester Journalnak főmunkatársa, 1872-től kezdve pedig a Pester Lloyd helyettes főszerkesztője, majd főszerkesztője és vezércikkírója. Utóbbiak, melyek sohasem névvel, hanem csupán csillaggal voltak jelezve, európai súlyú és nevű újságíróvá tették. V. a Budapesti Újságírók Egyesületének alelnöke volt. Fia: *Ignotus Hugó* (l. o.).

Velámálsinim (h.). Magyarul: *a rágalmazóknak* A teffló egyik áldásának kezdete és neve. Az ima valószínűleg az elszaporodó hit-tagadás nyomasztó hatása alatt került be az imarendbe. F. D.

Vendégszeretet. A «ger», a jövevény, vagy idegen már a Biblia korában a zsidó családhoz tartozott, amely befogadta. Elnyomása és kihasználása a mózesi törvénykönyvbe ütközött. (*Leviticus* 19. 3) s ép úgy állt az emberszeretet törvénye alatt, mint a fajtestvér (*Deuter.* 16. 14 és *Levit.* 19. 34). A pészachot kivéve, minden ünnepi lakomán a család asztalánál ült, ha pedig a circumcisiónak alávetette magát, a pészachot is együtt ünnepelhette a régi héberekkal. A szegények közt felosztott tizedből az idegen is részesült. (*Deut.* 14. 19). «Egy törvény és egy rendelet legyen te és az idegen részére (*Exod.* 12. 49), mert te is idegen voltál Egyiptom országában». A Biblia nyomatékosan mondja, hogy Isten szereti az idegent (*Deuter.* 10. 18) és különös védelem alatt áll (*Zsolt.* 146. 9). Azonban a Bibliának nem csupán törvényhozó része gondoskodott az idegenről, hanem az elbeszélő rész is, amely szívhez szóló példázatokban buzdít a V.-re. Így pl. azt olvassuk, hogy Ábrahám patriárka három idegent őrzött házában s végtelenül nyájas volt velük szemben (*Genesis* 18. 1—8), a bűnös Lót pedig inkább kockáztatta életét és leányai becsületét, semhogy a V. törvényeit megszegje (*u. o.* 29. 1—8); Lában szívesen fogadja Eliézert, sok évvel azután Jákobot is (*u. o.* 29. 13. és 26. 31), amikor azok mint ide-

genek jöttek hozzá. Jethró korholta leányait, amiért nem hívták meg Mózeszt (*Exod.* II. 20); Rachábot megjutalmazták, mert Jósua kémeinek szállást adott (*Jós.* II.); Gideon megbüntette azokat, akik megszegték a V. szokásait (*u. o.* 8. 5, 8). A V.-tel való visszaélés a primitív korban egyszer szörnyű polgárháborúra és nyers öldöklésre vezetett s az egész Benjámintörzs kiirtását eredményezte (*Bírák* 19., 20.). Ezekből a példákból is kitűnik, hogy a zsidók mennyire fontosnak tartották már a legősibb időkben is a V.-et. Az idegenek elébe kellett menni az úton és nem illett a nevét megkérdezni, sem pedig egyéb viszonyait, amíg meg nem tisztálkodott és éhségét, szomszúságát nem csillapította. A Talmud sok bölcese többre becsüli a V.-et, mint a Sechina elfogadását, mások a tanházak látogatásánál is fontosabbnak tartják, míg ismét mások a hat főerény közé sorolják, azok közé, amelyek a földi és túlvilági boldogságot biztosítják. (*Sabbat* 127a). Különösen a tudósok iránti V.-et tartják fontos kötelességnek a talmudszerző rabbik, a tudósok megvendégelése őseredetű, egyenlő volt a templomi áldozással (*Berachót* 10b, 63b, *Kiddusin* 76b, *Genes. Rab.* 58. 12). «Legyen házad tágasan nyitva, a szegény pedig háztartásod tagja legyen», ez a régi zsidó moralisták előírása (*Abót* 1. 5). Rab Huna szigorúan ügyelt arra, hogyha hazulról eltávozott, ajtait nyitva hagyja, mondván: «Mindenkinek, aki éhes, menjen be és egyék» (*Taanit* 20b). Némely talmudszerző szerint a szabad térségen álló házakat négy kapuval kell építeni, hogy az idegenek betérhessenek (*Ab de-R. Nát.* 8.). Úgyszintén érdemnek tekintették, hogy ha valaki ebéd után asztalánál maradt, megvárta az elkésett idegent és megvendégelte azt. Jeruzsálemben zászlót aggattak a kapukra s ezzel jelezték az idegeneknek az ebéd kezdetét s hogy szívesen látják őket. (*Bába Báthra* 93b). A vendéglátó kötelessége volt jó kedvűnek mutatkozni az étkezés alatt, hogy vendége otthonosan és kényelmesen érezze magát nála (*Derech Erec Zuta* 9.); lehetőleg a gazdának kellett kiszolgálni a vendéget, a vendég által is kimutassa szívélinességét (*Kiddusin* 32b). A gyermekeket az idegenekkel szemben nyájjasságra és udvariasságra tanították. Jeruzsálemben minden eledelt egyszerre helyeztek az asztalra, hogy az idegen abból ehessen, amit legjobban szeret. Étkezés elején a házigazda törte fel a kenyeret és mondta el az áldást, étkezés után a vendég az imában speciális áldást mondott a vendéglátóra (*Berachót* 46a, *Maimonides Jad, hachazaka, Berachót* VII. 2; *Orach Chajim* 201. 1). A parazitákat azonban, akik visszaéltek a V.-tel s tola-kodóan meghívták magukat, a Talmud elítélte még akkor is, ha tudós volt az illető (*Peszachim* 49a). A középkorban, különösen a keresztes hadjáratok után még jobban elmélyült a V. a zsidók között. Számos hitközségnél ma is intézményesítve van az ú. n. «hachnósosz oréhim», mely a vándorok elszállásolásáról gondoskodik. S. R.

Irodalom. Nowack, Hebräische Archäologie I. (Leipzig 1894); Julius H. Greenstone (Jew. Encycl. 1904); Suwalsky, Hajjé ha-Jehudi (L—LIII. Warschau 1893); Hamburger, Realencyclopädie für Bibel und Talmud; Abrahams, Jewish Life in the Middle Ages (Philadelphia 1896).

Zsidó Lexikon.

Venetianer, 1. Lajos, rabbi, történetíró, szül. Kecskeméten (Pest vm.) 1867 máj. 19., megh. Újpesten 1922 nov. 25. 1881—91-ig volt a budapesti rabbiképző növendéke, közben egy évig a breslauer Rabbiner-Seminar hallgatója. 1890-ben avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1892. pedig rabbivá. A kolozsvári tudományegyetemen magyar és német nyelvből középiskolai tanári oklevelet szerzett, tanította is e tárgyakat a csurgói gimnáziumban ottani lelkészkedése alatt. 1893-ban került Csurgóra, 1896. Lugosra, 1897. Újpest választotta meg főrabbiának. Az Országos Rabbiegyesületnek alelnöke, a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet vezérőlbizottságának 1910 óta tagja, az intézet óraadó teológiai tanára volt. Az alsó tanfolyamon rendszeresen zsidó vallástant, bibliát és zsidó történetet adott elő, a felső tanfolyamon pedig az izraelita hitfelekezet magyar jogviszonyait és a hitoktatás módszertanát, Goldziher Ignác halála óta pedig a vallásbölcsészeti irodalmat ismertette. A zsidó tudományok szorgalmas és termékeny munkása volt és történetírói munkásságával jelentős érdemeket szerzett. Különösen értékesek a múlt század második felére vonatkozó zsidó tárgyú történelmi kutatásai. Főműve: *A Magyar zsidóság története* (1922).

2. **V. (Velentszei) Sándor***, református lelkész, szül. Faddon 1853 jún. 17., megh. Újsóvén (Bács vm.) 1902 febr. 27. Testvérbátyja volt Venetianer Lajos újpesti főrabbinak. A bécsi egyetemen filológiai és filozófiai tanulmányokkal foglalkozott. 1873-ban konvertált és református papi pályára lépett, 1876. Debrecenben lelkészi oklevelet nyert. 1889-től Újsóvén lelkészkedett. A reformátusok kitűnő tudósak, és kiváló egyházi szónokoknak tartották. Munkái: *Zum Zeugnis* (1886); *Unser Frohnleichnamfest* (1886); *Apostolische Gesinnung* (1886); *Die ev. ref. Kirche zu Triest* (1887); *In Kischineu* (1887); *Lehrbuch zum Unterricht in Religion und Kirchengeschichte für Schul- und Katachumenen der deutschen reformierten Gemeinden in Ungarn* (1897); *Az új Öszövetség* (1900).

Vér. A régi hébereknél a V. és az élet azonos fogalmak voltak. Szentnek is tartották a V.-t, és élvezetét a legszigorúbban eltiltották. (*Genes.* 9. 4; *Levit.* 3. 17). Bűnnek minősítették a V. élvezetét a próféták korában is. (I. *Sám.* 14. 32 és köv.; *Ezék.* 33. 25; *Judith* 11. 12). A kereszténység apostolai még a bibliai tilalmak alapján tiltják el a különböző népeket a vértől (*Apost. Csel.* 15. 29; 15. 20; 21. 25). A Kórán szintén a mózesi törvényekből vette a vérről vonatkozó tilalmat (*Sura* 5. 4). A rabbi a talmudi korban és később még fokozták a tilalmat (I. *Étkezési törvények és Beszéd*), úgy, hogy a hajszáleréket sem volt szabad elfogyasztani. A Talmud felismerte a vér egészségtelen jellegét is: «Mind a bajok feje vagyok én, a vér» (*Bába Báthra* 58b) s azt, hogy a betegségek terjesztője. S. R.

Irodalom. Prof. Hermann Strack (Jew. Enc.) u. a., Das Blut im Glauben und Aberglauben der Menschheit, mit besonderer Berücksichtigung der Volksmedizin und des jüdischen Blutritus (München 1900); Bähr, Symbolik des mosaischen Kultus II. (Heidelberg 1839); Löw Lipót, Gesammelte Schriften III. (1893).

Vér. 1. *Andor*, költő és hírlapíró, szül. Sátoraljaiújhelyen 1897. A Keleti Akadémia elvégzése után újságírói pályára lépett. Bejárta Palesztinát, Törökországot és Egyiptomot. Utazásairól színes leveleket írt több napilapnak és a közel-Kelet mesés hangulata több költeményében visszatükröződik. Versei a Nyugatban, Népszavában és a zsidó sajtóban jelentek meg, utóbb pedig összegyűjtve két kötetben: *A diadalmas élet himnusza* (1922); *Tisztaság* (1926). Őszinte, mélyérzésű lírikus, akinek verseit nagy formakésztség, bátor hang és gazdag képzelet jellemzi. 1925—28-ig a Miskolcon megjelenő Reggeli Hírlapnál fejtett ki publicisztikai tevékenységet. E lexikon munkatársa.

2. *V. Mátyás* (*Wertheimer Manó* írói neve), jogi és szépirodalmi író, szül. Debrecenben 1875. A budapesti tudományegyetemen doktori és ügyvédi oklevelet szerzett. Jelenleg Budapesten ügyvédi gyakorlatot folytat. Több tanulmánya jelent meg a büntető jog köréből. Idevágó könyve: *A büntett alapoka* (1903). A napilapokban és szépirodalmi folyóiratokban sok esztétikai és kritikai cikke, valamint novellája jelent meg. 1924—25. Szilágyi Gézával együtt szerkesztette a Szivárvány c. kritikái és szépirodalmi hetilapot. Szépirodalmi munkáiban elsősorban a lélekrajz mélységére és finomságára, valamint a stílus csiszoltságára törekszik. Szépirodalmi művei: *Pasztellek*; *A sárga ház titka*; *Az árnyék*. A magyar esszéirodalomban számot tesz *Anatole France* c. értékes élet- és korrajzi tanulmánya. *A kastély gazdát cserél* c. egyfelvonásosa Forgács Rózsi Kamaraszínházában került színre. Sz. G.

Verbó (*Vrbóvé* Cs.-Szl.) nagy. Nyitra vm. Már egy 1522. évből származó okirat megemlíti egy Jacobus de Werbau nevű zsidót és csak a XVIII. sz. elejéről származó ismeretes források szólnak ismét V.-i zsidókról, kik nagyobb részét az Ausztriából 1670. kiűzött és 1683. a kurucok által feldúlt Magyar-Bródból menekülő zsidók közül ott telepedtek meg. A XVIII. sz. első negyedében halottaikat még Magyar-Bródba szállították, ahová akkor még mint hitközségi tagok tartoztak. Az 1736. tartott országos összeírás szerint már 35 zsidó család lakott itt és ezek önálló községet alkottak; 1770. már 70 és 1848. már száznál több zsidó családot írtak össze. Főképpen gabona-, gyapjú-, nyers és kikészített bőrkereskedéssel, pálinka-főzéssel és kimérésével foglalkoztak. 1919-ben a hitközség által fenntartott zsidó elemi és polgári iskola megszűnt. Rabbijai voltak: Moses Zuckermann 1774—90 körül, Josef Cevi Halévi, Jakab Altenkunstadt (r. Koppel Charif) a *Chidduse Jávec* szerzője, Benjamin Löw, a *Saré Tóra* szerzője, Samu el Sommer, Ch. H. Mannheim, Jakab Reich, majd fia, Reich Koppel (l. o.). Majdnem egy egész századon át nagy jesivák virágoztak V.-n. Az orthodox hitközség 1914-ig a II. községerülethez tartozott. Anyakönyvi területe kiterjed Rakovic, Bori, Strázsa, Sipkó, Trebete, Csejte, Prasnik, Krakován és Osztró községekre. Az anyahitközség 164 családban 670 lelket és 125 adófizetőt számlál. Ezek között: 60 kereskedő, 22 iparos, 22 gazdálkodó és földbirtokos, 1 ügyvéd, 1 orvos, 4 köztisztviselő, 4 magántisztviselő, 8 vállalkozó, 14 magánzó. Közadakozásból él 28. Évi költségvetése

66,268 éK. Összesen 16 alapítványt kezel: Reisz Vilmos szegények támogatására 1894. létesített 50,000 éK. értékű alapítványát és más 15 alapítványt összesen 20,500 éK. értékben. Templomát a tagok támogatásával 1882—83. építette Kittler és Grätzel pozsonyi műépítészek tervei szerint. A Chevra Kadisa 1754 óta működik. 1758-ban létesítették a Gemilusz Chaszodim együletet, 1859. a Nőegyletet, ugyanebben az évben az elemi iskolát (2 tanító, 38 tanuló) és 1917. az Aggokházát. A világháborúban 117 tagja vett részt és 12 elesett. A hitközség 1731-ből és 1738-ból származó héber jegyzőkönyveket őriz archívumában, amelyekből megállapítható, hogy ebben az időben már volt hitközségi szervezet. Az alapítókról csak annyit tudunk, hogy Morvaországból, főleg Magyar-Bródból (Ungarisch-Brod) származtak. A kurucok átvonulása alkalmával Magyar-Bródban lemészárolt zsidó családfokeket még ma is felsorolják itt a Hazkara keretében. Az 1731-ből ismert előjárói: Hakohen Mordechaj, Hakohen Ábrahám Sámuel, Magia Izsák és Dávid ben Selomo (Melamed). Ez az utóbbi Bródból származott oda és lehet, hogy ő és a jegyzőkönyvek aláírói alapították a hitközséget. A legújabb időben való fejlődésének legértékesebb produktuma az iskolai internátus, amelyet Reich Sámuel a jelenlegi főrabbi alapított és az ő vezetése alatt országos hírre emelkedett. A hitközség élén állnak: Löw Márk elnök, Schönfeld Márk, Justh Mór al-elnökök, Mohr Miksa pénztáros, Grünhut Mór, Reisz Salamon, Stern Emil, Wiesner Leopold előjárók; Weisz Zsigmond alrabbi, Schwarz Ábrahám titkár. A főkantor Duft Hermann. A Chevra Kadisát Löwinger M. D. vezeti négy gondnok támogatásával. A Gemilasz Chaszodim elnöke Mohr Miksa, a Nőegylet Körper B. és Kugel R., az Aggokházáé Herzog Mór és Hoffer.

Verebes Ernő, filmszínész, szül. New Yorkban 1902 dec. 6. 11 éves korában magyar szüleiével visszatért az óhazába. 1920-ban a Király Színház tagja, később Berlinbe ment filmszínésznek és azóta a német fővárosban él.

Verő, 1. György*, író és zeneszerző, szül. Igalon 1857. A pécsi jogakadémián jogot hallgatott. 1880-ban a színi pályára lépett és vidéki színtársulatoknál működött 1883—1887-ig a budapesti Népszínház főrendezője volt. 1892 óta csak irodalmi és zeneszerzői tevékenységet folytat. *1000 év c. látványos színműve* 1896. majdnem kétszázszor került színre a Népszínházban. További színdarabjai: *Hadak útja*; *Menyecskék*; *Kain*; *A Nép*; *Ellenség*; *Leánymézők*; *Göre Gábor Budapesten*. Legsikeresebb operettjei, amelyeknek zenéjét is ő írta: *A szultán*; *Virágcsata*; *Kleopátra*; *Doktorkisasszonyok*; *Leányka*; *Falusi Madonna*. V. írta a bécsi Theater an der Wienben 1896. előadott *Der Löwenjäger* c. operett zenéjét is. A székesfőváros megbízásából megírta *A Népszínház Budapest színi életében* c. nagy munkáját 1925.

2. *V. Leó*, irodalomtörténész és tanár, szül. 1885., megh. Párisban 1925., valószínűleg bűnténynek esett áldozatul. Egyetemi tanulmányait a budapesti és több külföldi egyetem bölcsészeti karán végezte, ahol doktorátust nyert. Budapes-

ten középiskolai tanár volt. Önálló munkája: *A beteg Henrik a mondában és a költészetben*. Szakfolyóiratokban számos tanulmánya jelent meg a germán és román filológia, meg irodalomtörténet köréből. Kitűnő gyorsíró-pedagógus is volt.

Verpelét, nagyk. Heves vm. 3930 lak. Az 1918-as forradalom alkalmával a hitközség levéltárát és templomát teljesen kifosztották, a kegyzsereket széthordták, úgy hogy a hitközség multjára nézve pontos adatok nem állnak rendelkezésre. A templom több mint kétszáz éves és egy, a temetőben talált héber feliratú sírkő 1628. évből származik. Mindebből arra lehet következtetni, hogy háromszáz év előtt már hitközségi élet volt V.-en. A hitközség nagynevű rabbijai közül Verpelét Józsva (1820 körül), Tannenbaum Wolf, majd annak unokája Tannenbaum Mózes, utána veje Fischl Salamon (megh. 1918.), majd Pollák József követték egymást a rabbiszékben. A forradalom következtében a község tagjainak nagyrésze szétszéledt. Sokan Budapestre, Miskolcra, Egerbe költöztek. Jelenleg 200-ra tehető a község lélekszáma és ebből 26 adófizető tartja fenn a hitközség intézményeit. A Chevra Kadisa a hadikölcsonbe fektetett minden vagyonát elvesztette. A Nőegylet és a nyilvános joggal felruházott elemi iskola 1918 után megszűnt. Pollák József rabbi vezeti a jőnevű jesivát, amelynek 25 növendéke van. A hitközség elöljárósága: Deutsch Manó elnök, Schnitzler Jenő pénztárnok, Fried Emánuel gondnok-ellenőr.

Vérrokonság. A Biblia csak az apai részről való V.-ot ismerte el, az anyai részről való V. nem számít. A legközelebbi vérrokonnak az apát jelöli meg az őshéber felfogás, utána az egy apától való testvér (fivér) következik, majd az apa fivére és az unokatestvér. Ugyanílyen sorrendben tagozódik a további V. A bibliai jogrendszer a következő esetekben veszi figyelembe a V.-ot: 1. A rokon eladott földbirtokának megváltása esetén (*góél*); 2. a rabszolgasorból való kiváltás esetén, ha az illető önként rabszolgának adta el magát; 3. a gyermektelenül elhalt idősebb testvér özvegyének házassága és 4. a nemi érintkezés esetén, amely halálos bűnnek számít a zsidó jogban. A rabbinikus korszakban már csak a vérfertőzés esett súlyos megítélés alá és hogy becsületlennek minősítsék a vérrokonok nemi érintkezését, a vérrokonok között való házasságot érvénytelennek és az abból származó gyermeket fattyúnak (*manzér*) deklarálták.

Vértanúk, 1. Mártírok és Memorkönyvek.

Vértés, 1. Marcell, festő és grafikus, szül. 1895. Az összeomlás idején maró satirájú plakátjaival keltett feltűnést. 1920 után Bécsben, utóbb Párisban telepedett le. Az utóbbi helyen a mondain életből vett vízfestményeivel, litográfiáival, rézkarcaival és mindenekfölött szellemes plakátjaival lett népszerű. Különbőféle grafikai albumjai között a legismertebbek: *La Journal de Madame*; *Maisons*; *Dancing*. Az Ernst Múzeumban 1925. kisebb gyűjteményt állított ki grafikai munkáiból.

2. **V. József***, tanár, író, szül. Törökszentmiklóson 1881 márc. 24. Az egyetemet Buda-

pesten végezte, majd az idegbeteg gyermekek középfokú tanintézetének tanára és vezetője volt Budán 1920-ig. Számos magyar és német nyelven írt gyermekpszichológiai tanulmányán kívül fontosabb művei: *Versegly Ferenc emlékezete*; *Illésiász*. Humoros éposz; *A gyermeknyelv hangtanáról*.

3. **V. Öszkár**, orvostanár, szül. Budapesten 1875 nov. 23. A tübingeni egyetemen volt tanárségéd, majd magántanárrá habilitáltak a kolozsvári egyetemen. Jelenleg osztályvezető főorvos a marosvásárhelyi szanatóriumban. Több munkája jelent meg, legjelentékenyebb: *Az eklampsia, mint anaphylaxiás megbetegedés*. Előadásokat tartott Stüttgartban és Breslauban.

Sz. I.
Vervád. A V.-babona eredete a diaszpóra kezdetéig nyúlik vissza. Josephusnak, a Titus császárral Rómába ment görög-zsidó történetírónak Apion elleni iratából (*Contra Apion.*) kitűnik, hogy a vád a szétszóródás kezdetén már megvolt. Apion, az alexandriai antisemita író ugyanis azt állította, hogy a zsidók évenként egy felhizlalt görög gyermeket templomaikban feláldoznak s annak belső részeit megízlelik. Ez ellen tiltakozott Josephus, aki maga is kohanita (papi) törzsből való volt. Később ezzel a váddal néhol a kezdődő kereszténységet üldözik ártatlanul. Majd hosszú évszázadokra elcsendesedett a V. Még a középkor első felének antisemita írói, a tudós Agobard IX. sz.-beli lyoni püspök s követői, sőt a kereszteshadjárak kezdetén élt Clairvauxi Bernát sem említik a szörnyű vádat. A középkor második felében az első V.-at Angliában emelik. 1144-ben Norwichben azzal vádolták meg a zsidókat, hogy megölték egy keresztény gyermeket rituális céljaikra. Pert nem indítottak e V. nyomán, le sem tartóztattak senkit sem, de a szörnyű V.-at a köztudatba dobták és ez később az egész közép- és újkor folyamán időnként újból és újból felbukkant. A norwichi V.-at a kutatók szerint egy kitért zsidó, a cambridgei Theobald koholta, hogy érdemeket szerezzen. Azt hazudta, hogy a zsidók évenként kisorsolnak maguk közt egy hitközséget, amely tartozik egy keresztény gyermeket rituális célból megölni s hogy 1144. a sorsolás Norwichra esett. 1168-ban Gloucesterben, 1181. Bury St. Edemundban, 1192. Winchesterben hasonló rágalommal támadták meg a zsidóságot, de pört egy városban sem indítottak. A következő században Németország területén súlyosabb következményekkel jelentkezett a V. babonája. 1235-ben Fuldában öt gyermeket megölték a rablók, mire a kereszties lovagok sok zsidót lemészároltak és sokat letartóztattak. A kínvallatást (tortura) is első ízben itt alkalmazták V.-pernél. A művelt és felvilágosodott Hohenstaufeni II. Frigyes el akarta nyomni a szörnyű babonát s előkelő konvertita tudósokat hívott össze birodalma minden részéből, hogy a V.-ról véleményt mondjanak. Ezek kifejtették, hogy a V. merő koholmány, mert a zsidó ritus szerint még az állatvér élvezete is el van tiltva szigorúan s azonkívül a zsidót éppúgy kötelezi a humanitás, mint a keresztényt. E véleményre II. Frigyes (XIII. sz.) dekrétumot bocsátott ki, melyben a V.-at valótlannak nyilvánította. Azonban a

megméltelyezett néphitet kiírtani ő sem tudta és a XIII—XVI. sz. a V.-nak legsötétebb korszakává süllyedt. Franciaországban 1247. jelentkezik Vaucluseben egészen tipikus módon, mint rituális gyilkosságvád és torturával vallatják ki az ártatlanul letartóztatott zsidókat. A babona legrégebb leírója, Thomas de Cantimpré is e századból való adatait, saját állítása szerint Nicholas Donin de La Rochelle tudós konvertitától hallotta, ugyanattól, aki 1240. nyilvános disputát folytatott Jechiel főrabbiával és rengeteg Talmud-példányt máglyára vettetett. 1255-ben Lincoln (Anglia) volt a V. színhelye és itt a lefolyt per után 18 gyanúsítottat végeztek ki. A V. egyéb műhelyei: Pforzheim (Baden) 1267., tárgyalás nélkül, kilencével és atrocitásokkal; 1286. Oberwesel a hétéves Werner-gyermek eltűnése miatt; 1462. Rinn (Innsbruck mellett); 1475. Trient perrel és torturával; 1490. a La Guardia castiliai kisközség részint zsidó, részint marannus lakói ellen Torquemada emeltetett V.-at, amely minden ismert V. között a legvégzetesebb volt. A formálisan lejátszatott per során irtózatot és számos cselfogást alkalmaztak és elevenen elégetésre szóló ítéleteket hoztak. Végzetesebb V.-ak voltak még: 1529., 1536. Nagyszombatban (l. *Nagyszombati vérvád*); Bazinban (l. *Bazini vérvád*); 1840. Damaskuszban, 1891. Corfuban, 1899. Polnában (Csehország), 1764. Orkutában (l. *Orkutai vérvád*), 1791. Tasnádon és 1891. Nagyszokolon. Az 1882-iki tiszaezlári V.-at, annak perét és irodalmát l. *Tiszaezlári vérvád*. (L. *Ostyamegszentségtelenítés, Kútmérgezés*.) A V. irodalmának legkiválóbb termékei: H. *Strack* (berlini protestáns hebraista, egyetemi tanár), *Das Blut im Glauben und Aberglauben der Menschheit mit besonderer Berücksichtigung der Volksmedizin und jüdischer Blutrítés* (8. kiad. 1900); *Christliche Zeugnisse gegen die Blutbeschuldigung der Juden* (Berlin 1882), az utóbbi a tiszaezlári per alkalmából a legkiválóbb keresztény teológusoktól előadott szakvéleményeket tartalmazza; D. *Chwolson* (konvertita, hírneves orosz orientalista), *Blutanklage* (1901); A. *Berliner* (berlini orth. rabbiszemináriumi tanár), *Das Gutachten Ganganellis*; Paul *Nathan*, *Der Prozess von Tiszaezlar* (1883).

S. R.

Vészt. A *hizlalt* (tömött) *liba bögye*, amelyet higiénikus vizsgálat alá vetnek, annak a megállapítása végett, hogy szabad-e a rituálisan levágott állat húsát elfogyasztani, vagy sem? Ha a V.-en akárcsak egy tühegynyi lyukat találnak, akkor a liba teréfó, tehát használhatatlan, mert okvetlenül elhullott volna és az elhullt állat húsát tilalom alá esik. Ha forradást találnak a V.-en, akkor az, aki a vizsgálatot teljesíti, körömmel lehámozza és az állatnak kóserrá, vagy teréfóvá való kinyilvánítása attól függ, hogy marad-e lyuk a lekapart heg nyomán, vagy sem. A V. rituális megvizsgálását saálónak (sajle) nevezik.

F. M.

Veszelei Károly, költő, szül. Veszprémben 1867., megh. Dombóváron 1892. Gyógyíthatatlan tüdőbaja öngyilkosságba kergette. A múlt század 90-es éveinek egyik legfinomabb hangú lírikusa volt. Verskötetei: *Hervadás regéi: Fel a szívek-*

kel! Hátrahagyott verseit *Melódiák* címmel gyűjtötték össze 1903.

Vészi, 1. Gyula, egyetemi orvostanár, biológus, V. József (l. o.) lapszerkesztő fia, szül. Budapesten 1888., megh. u. o. 1918. nov. 1. Középiskoláit és az egyetemet Budapesten és Németországban végezte s miután orvosdoktori oklevelet szerzett, alig 24 éves korában az élettan magántanára lett a bonni egyetemen, 1918. pedig ugyancsak az élettan nyilvános rendes tanárának nevezték ki a debreceni egyetemen, de még u. e. évben az influenza-járvány következtében meghalt. Számos, nagyértékű és új nyomokon haladó biológiai szaktanulmánya jelent meg külföldi tudományos folyóiratokban. Harmincnál több olyan közleménye jelent meg, amellyel újszerűségük miatt a világ minden részén foglalkoztak tudományos körökben s amelyeknek alapelvei azóta átmentek a biológia tudományába. A híres és elterjedt *Deutsches Medizinisches Handelslexikon* egész biológiai részét is V. írta meg.

2. **V. József**, publicista, szül. Aradon 1858. nov. 6. A budapesti és lipcei egyetemeken tanult s már ezidőben magyar és német nyelvű lapok munkatársa volt. 1894-ben a Pesti Naplót szerkesztette, 1896. pedig megalapította és szerkesztette a Budapesti Naplót. 1899—1905 között országgyűlési képviselő volt, 1905. a miniszterelnökségi sajtóiroda főnökének és min. tanácsosnak nevezték ki. 1906-ban Berlinben szerkesztette a *Jungungarn* c. folyóiratot, 1911. a *Budapester Pester* alapította és szerkesztette. 1913-ban a *Pester Lloyd* szerkesztője, majd főszerkesztője lett. V. udvari tanácsos és egyidőben elnöke volt a Budapesti Újságírók Egyesületének. Két nyelven egyaránt kitűnően ír. Magyarország egyik legkitűnőbb publicistája s a külföld közvéleménye csaknem kizáróan az ő higgadt, tárgyilagos és mélyszántású vezércikkeiből szerzi a magyarországi viszonyok ismeretét. Régebben belletrisztikával is foglalkozott és verseket is írt. Szépirodalmi művei: *A bánat dalaiból* (1879); *Traviata* (versek, 1881); *Mese a boldog munkásról* (1900); *Hiénák Jókai sírján* (1904). Katona Bánk Bánját Berlinben az ő mintaszerű műfordításában mutatták be. V. az Imit világi vezetője és minden magyar-zsidó ügy buzgó előharcosa. 1928-ban ünnepelte az egész magyar sajtó V. 50 esztendő ujságírói jubileumát. Ugyanekkor nevezték ki a magyar felsőház tagjává a sajtóban kifejtett nagyértékű munkásságáért és az országnak tett szolgálatainak elismeréseképpen.

3. **V. Margit***, írónő, V. József (l. o.) leánya, szül. Budapesten 1885. ápr. 27. Festőművész pályára készült és Biharí (l. o.) tanítványa volt. Képeit külföldi tárlatokon is kiállították. Később újságíró lett és a *Pester Lloyd*-ba írott tárcáival, valamint az *Estbe* írt uti riportjaival tűnt fel. Német napilapokba is dolgozik. Tárcái és riportjai színesek és eredetiek. A világháborúban haditudósító volt. Első férjétől, Molnár Ferenctől való elválása után az olasz báró Mantica felesége lett s állandóan Rómában él. Önállóan megjelent művei: *Az égő Európa* (1915) és *Ejféli mese* (1923), az előbbi háborús feljegyzések, az utóbbi elbeszélés-gyűjtemény.

Veszprém, rend. tan. város Veszprém vm. 15,856 lak. A hitközség megalakulásának időpontjára nézve biztos adatok nem állnak rendelkezésre. Az országos levéltárban található okmányok szerint 1736. három család, — Weisz, Rothauser és Manovill családok — összesen 16 lélek lakott V.-ben a püspök fundusán s az ő fennhatósága alatt. Egy 1799-ből származó kimutatás szerint abban az időben a Chevra Kadisa 117 teljes jogú tagot számlált, természetesen a környéken lakó hitközségi tagokkal együtt. Nagyon régi temploma volt ezidőben a hitközségnek, ez azonban már szűknek bizonyult és 1799. telket béreltek templom és iskola céljaira, mint azt a megyei levéltárban található német nyelvű szerződés bizonyítja, melyet a hitközség és gróf Zichy Ferenc kötött Kálózson. E bérelt telket a hitközség 1839. megvásárolta gróf Zichy Domokostól 12,000 forintért. Az új templom csak 1865. épült fel, míg a kéttanerős elemi iskolát már 1805. megnyitotta a hitközség. A legrégebb kulturális alapítás a Talmud-Tóra, mely 1780 körül nyílt meg és több mint másfél százada ápolja a vallásos érzést a hitközség ifjúsága lelkében. A hitközség tagjainak száma 1838. már meghaladta a százat, mint azt egy Kuncz József püspöki kormányzó által kiállított okmány tanúsítja. Ettől az időtől kezdve rohamosan fejlődik a hitközség úgy, hogy már az 1870-es években elérte a 300-as lét számot. A hitközség történetének szomorú fejezete az 1893-iki nagy tűzvész, mely többek között az öttanerős iskolát és a paplakot is elpusztította. Három év múlva ezeket újra felépíttette a hitközség. A hitközség első rabbija — akiről feljegyzés van — Pillitz Chananel, 1740 körül született Morvaországban és hosszú és érdemes működés után 1806. halt meg V.-ben. Az utódjai Pillitz Joél, Fuchs Árje, Flesch József, Hochmuth Ábrahám, Kiss Arnold (l. o.) és végül Hoffer Ármín; valamennyien odaadónan tevékenykedtek a hitélet fejlesztése körül. A hitközség 1869 után kongresszusi jelleget nyert. Intézményei: a Chevra Kadisa, melynek elnöke Paskesz Mór, a Szegényegylet, mely Abelesz Jenő vezetése alatt működik, a Hirschfeld Béláné elnöklete alatt álló Nőegylet, a Krajcár-egylet melynek Deutsch G. Sándorné az elnöknője. A hitközség sok hírneves embert adott az országnak, akiknek tudományos és művészeti munkássága közismert: Simonyi Zsigmond (l. o.), Bánóczy József (l. o.), Szomaházy István (l. o.), Auer Lipót hegedűművész, volt cári udvari karmester és Róth (Rónai) Kálmán Londonban élő hegedűművész a hitközség területéről származnak. A hitközség évi 32,000 pengős költségvetéssel dolgozik és 3760 pengőt költ szociális és filantrópikus célokra. Anyakönyvi területéhez Szentgál, Szentkirályszabadja, Vörösbény, Városlód, Csehbánya, Rátót, Hajmáská, Pepskeszi, Litér községek tartoznak. Lélekszáma 1200, a családok száma 301 az adófizetőké 304. Foglalkozás szerint: 5 nagykereskedő, 6 szabadpályán levő, 4 tanító, 191, 1 kereskedő, 11 ügyvéd, 7 orvos, 7 magántisztviselő, 19 iparos, 2 mérnök, 8 magánzó és 25 egyéb. A világháborúban részt vett hitközségi tagok közül 23-an haltak hősi halált. A hitközség mai vezetősége: Hoffer Ármín főrabbi,

Spitzer Mór elnök, Hirschfeld Béla alelnök, Nagy Jakab, Rapoch Sándor, tanácsosok, Fischer Miklós ügyész, Barta Fülöp templomgondnok, Rosenberg Zoltán pénztárnok, Vég Izidor ellenőr és Varga Samu titkár.

Veszprémi Vilmos*, tanár, szül. Veszprém-ben 1855. Középkiskolai tanári oklevelet szerzett, azután több vidéki reáliskolában, majd a budapesti állami István-úti főgimnáziumban lett tanár. Művei: *Hajnis és kora*; *Eszményeink és az ifjúság nevelése*; *A magyar helyestrás szabályai*.

Vezeklés, zsidó módjai: a magábaszállás, a bőjt, az ima — és főleg az adakozás. Ezeket az obszervanciákat írják elő a visszatérő renegát számára is. A vezeklőt *bal-tesuvá*-nak mondja a héber és jiddis nyelvhasználat és ha őszinte a vezeklése, nagy becsületben áll.

Vézósz habróchó, hetiszakasz, amely *Mózes 5. könyve* 33. fejezetének elejétől a könyv végéig terjedő részt foglalja magában. Rövid tartalma: Mózes búcsúáldása, Mózes halála. A hetiszakaszhoz tartozó prófétai rész *Jósua könyve* 1. fejezetének elejétől a fejezet végéig terjed. A törái és prófétai rész között az az összefüggés, hogy ez utóbbi az előbbinek tartalmi folytatása, ott Mózes haláláról, itt utódjának, Jósuanak fellépéséről van szó. Nem külön szombaton, hanem szimchasz-tórákor olvassák fel e szakaszt. F. B.

Vida Jenő, vezérigazgató, szül. Budapesten 1872., szegénysorsú családból. Kereskedőnek készült s elvégezvén a budapesti kereskedelmi akadémiát, mint gyakornok kezéte pályáját a Grünwald és társa szeszgyárnál, melynek megbízásából gyakran járt Keleten, piacot teremteni a magyar szeszgyártásnak. 1897-ben a Magyar Általános Kőszénbányához került, mint intéző. Rövidesen cégvezető, majd igazgató lett, 1914. pedig vezérigazgató. A háború alatt az Országos Szénbizottság és Központi Árvizsgáló Bizottság tagja volt. Igazgatósági tagja a Gyosznak, az Országos Iparegyestletnek, a budapesti Kereskedelmi és Iparkamarának és elnöke a Cementgyárak Orsz. Szövetségének. Komárom és Esztergom vm. törvényhatósági bizottsági tagja. A hitközségi életben is élénk részt vesz. Elnöke a budapesti Zsidó Fiúarvahnak. Gazdasági főtanácsos. 1928-ban a magyar felsőház tagjává nevezték ki.

Vidduj (h). Magyarul: *bűnbevallás*. Formájában, lényegében és célzatában más, mint a gyónás. A zsidó felfogás őszinte megbánást követel és ezért rendszeresítette a nyilvános bűnbevallást, amely a bűn megisméklésétől inkább tartóztatja a bűnözőt, mint a fulbesúgott gyónás, amely titokban marad. Azt az előnyt, hogy a titkos gyónás feloldja a bűnöző szégyenérzetét és megkönnyíti a bűnbevallást, feltűmúlja az a valószínűség, hogy aki nyilvánosan vallja be bűneit, már csak szégyenérzetből is tartózkodni fog a visszaeséstől. A zsidó felfogás egyébként számolt az állszeméremmel is és azzal könnyítette meg a bűnbevallást, hogy kollektív formát állapított meg számára (*Vétkeztünk* stb.). A liturgiában nagyon jelentékeny a V. szerepe; mindig a teflo, illetőleg szlichósz imával van összefüggésben. Terjedelmét és használatát tekintve kettős bűnbevallást külön-

böztetünk meg, kicsit és nagyot. A kicsiny a héber alfabetum sorrendjében tartalmazza a «vétkezni» jelentő igék szinonim csoportját múlt idejű, többesszám első személy alakban: így *ósámnu, bogadnu* . . . vétkezünk, hűtlenkedtünk . . . stb. A nagy V.-t köznyelven a kezdőszóról *alchét*-nek nevezik. Megszerkesztett szövege körülbelül ez: «Bocsáss meg néktünk . . . a vétékért, melyet elköveltünk e'lened.» «kényszerítve vagy szándékosan» . . . «szívtünk makacssága által» . . . «tudtunk nélkül» . . . «hiú beszéddel» és így tovább. Minden elgondolható bűnről esik itt említés, még pedig alfabetikus sorrendben. Házasság, fertőztetés, illetlen beszéd, alattomoság, ámtítás, színeli bűnbánat, feslett életmód, szülők és tanítók megvetése, erőszakoskodás, Isten nevének megszenteltetés, balga beszéd, megvesztegetés, tagadás és hazudozás, rágalmazás, gúnyolás, adás-vevés, evés-ivás, uzsora, kevélység, kacérkodás, elbizakodás, szemtelenkedés, törvényszegés, hamis ítélezés, a felebarát üldözése, irigykedés, könyelműsködés, rágalmazás, hamis esküvés, gyűlölködés, hűtlenség. Az alfabetum mindégycik betűje kétszer fordul elő. A nagy V.-t mindig az áldozatokról való megemlékezés fejezi be ilyen megszóvegezésben: Bocsáss meg néktünk . . . a vétkekért, melyekért be kellene mutatni (égő, vágó . . .) áldozatot, vagy melyekért (halál, bot, . . .) büntetést érdemelnénk. Kis V.-t mondanak egyszer mindazon esetekben, mikor az év folyamán szelichoszt mondanak, sok ritusban minden tachanun után. A jom kippur kótónban a kis V. háromszor fordul elő. Mind a kis, mind pedig a nagy V.-t mondják a jom kippur előnapja délutáni, valamennyi jom kippuri tefilóban az utolsó áldás után, a befejezés előtt. Jom kippurkor a tefiló ismétlésekor is. A neilo tefilóban csupán a kis V. fordul elő. A bűn (*ché*t) vagy az igék említésénél az imádkozók jobb kezükkel mellüket verik. A V.-t állva, meghajtottan kell elmondani. A jegyepár a chupó (l. o.) előtt a jom kippur előnapjára megszabott délutáni imát mondja, tehát V.-t is mond. Elmondatják a V.-t a haldoklóval is, ha még eszméletnél van. F. D.

Vincze Zsigmond, zeneszerző, szül. Zomboron 1875. Belovits, Waldhauer és Aggházy voltak a tanárai. Hirnevét a *Tilos a csók* c. operettjével alapozta meg. Ezt sok európai színpad hozta színre. Operája: *Az erősebb*. Operettjei az említetten kívül: *A limonádé ezredes*; *Léni néni*; *A cigánygrófné*; *A hamburgi menyasszony*; *A gárdista*; *Aranyhattyú*. K. K.

Vidor, I. *Emil*, építész, szül. Budapesten 1867. Építészeti tanulmányait a budapesti, müncheni és charlottenburgi műegyetemeken végezte. 1894 óta működik önállóan Budapesten, ahol számos bérpalotát, úrilakot és gyárépületet tervezett. F. B.

2. **V. Marcel**, költő, szül. Ungváron 1876 ápr. 21. Jogi tanulmányai elvégzése után szülővárosában a Határszéli Ujságot szerkesztette, majd a fővárosban a Hét segédszerkesztője volt, 1921. pedig a Magyar-Holland Szemle és a Hongaarsch-Hollandsche Revue szerkesztője lett. Írt több színdarabot, melyeket vidéki színpadokon előadtak. *Az éjszaka*; *Mária*; *Akarat*; *A szobrász*; *Apa-*

csok. Verses kötetei: *Forró éjszakák*; *Egy asszony*; *Szürkület felé*; *Az Arno partján*; *Liliumkehely*; *A csukott szírmű rózsza*; *A holt küszöb dalol*; *Keletről jöttem*; *Oszi szerelem evangéliuma* és *Muzsikál az élet*.

3. **V. Zsigmond**, szemészorvos, szül. Nagy-Kállóban 1835 okt. 7., megh. Budapesten 1908 márc. 1. A pesti egyetemen tanult és Hirschler Ignáccal (l. o.) együtt a magyar szemészet úttörője volt. 1868-ban a szegény gyermekkórház, 1871-től kezdve a Zsidó Kórház szemészfőorvosa volt 1902-ig. A Bach-korszakban megszervezte a magyar sakközőkat s a tilalom ellenére magánlakásán adott nekik helyiséget. Nagyarányú tudományos működést fejtett ki mint oftalmológus és ily irányú tanulmányainak jegyzékét Szinnyei Repertoriuma III. kötete sorolja fel. Ezeken kívül magyarra átdolgozta a Stellwag-féle *Gyakorlati szemészet tankönyvét* 1868.

Világháború. Az Orsz. Statisztikai Hivatal 1922-ben 10,000-re becsülte a V.-ban elesett zsidó katonák számát, ami a zsidóság számarányához képest 1·1%-nak felelne meg, szemben a keresztény lakosság veszteségével, amely 2·8%-ot tett ki a Hivatal számításai szerint. Ez a számarány a háború előtti Magyarországra vonatkozik és bizonyára ép oly kevéssé pontos, mint az a kimutatás, amelyet a Magyar Statisztikai Szemle készített a mai Magyarország zsidó hősi halottairól. Ez adatok szerint az összes elesett, vagy sebesültük következtében meghalt katonák száma 155,799 (41·13%), a zsidó vallásuaké 5116 (21·77%); az összes sebesültek száma 352,292 (92·93%), a zsidó vallásuaké 15,339 (65·28%); az összes rokkantak száma 74,860 (19·75%), a zsidó vallásuaké 3770 (16·04%). Ez adatok szerint úgy halottakban mint sebesültekben és rokkantakban viszonylag a zsidóság vesztesége volt a legkisebb az összes felekezetek között és az antiszemizmus ki is aknázza ezt a zsidóság ellen. Pedig sem ez, sem más eddig készített kimutatás nem tarthat igényt a teljességre, mert a legilletékesebb fórum, maga a hadsereg nem a felekezeti hovatartozás alapján lajstromozta el a veszteségeit. Hasznos korrektívumot remélhetett a magyarországi zsidóság a Magyar Zsidó Hadiarchívum bizottságától, amely a háborus adatok zsidó vonatkozásainak feldolgozására vállalkozott Polnay Jenő v. miniszter és Hevesi Simon főrabbi vezetése alatt, de ez a munka abbamaradt és így a zsidóság még mindig nélkülözi a hiteles kimutatást: védekezése ennélfogva csak hiányos, vagy részleges kimutatásokra támaszkodhatik, olykor pedig a publikált statisztikákban mutatkozó hézagok és tévedések nyújtanak közvetett bizonyítékot a vádaskodások elhárítására. Így pl. senki sem fogadhatja el véglegesnek azt a kimutatást, amely 5116 zsidó hősi halotról számol el (a megkisebbedett Magyarország területéről) mikor csupán Budapest hősi halottai közül több mint 4000 zsidó volt és csak Rákoskeresztúron is 2000 hősi halott pihen. Ha az 5116-ban megállapított szám igaz lenne, akkor az egész ország területéről összesen csak 1116 zsidó katona esett volna el a háborúban, ami azzal a ténnyel szemben, hogy Szeged 116, Miskolc 176, Pécs 92, a kis Balassagyarmat 46 és a

még kisebb Baja 35 zsidó hősi halottat lajstromozott el, annyira magán hordja a valószínűtlenség bélyegét, hogy még a zsidóellenes propaganda sem állíthatja elfogadhatónak ezt a kimutatást. Nem több ezer község, de néhány tucat örökített meg 1116 zsidó hősi halottat. E lexikon nem vállalhata az egyetemes magyar zsidóság feladatát, módjában sem állhatott, hogy teljes statisztikát adjon a V. zsidó résztvevőiről; ebben a cikkben tehát csak arra szorítkozik, hogy ismertesse a zsidóság általános szerepét, dokumentált adatokkal bizonyítsa a zsidó katonák magatartását és megvilágítsa a zsidókkal kapcsolatos gazdasági vonatkozásokat a V.-ban.

A háború kitörése. A V. első napjaiban Schnitzler Ármin komáromi főrabbi, az Országos Rabbiegyesület elnöke körlevelet intézett a rabbikar tagjaihoz és felszólította őket, hogy rendeznek ünnepélyes istentiszteleteket és imádkozzanak a győzelemért. Az Orthodox Központi Iroda elnöke, Frankl Adolf hasonló szellemű körlevelet küldött az orthodox hitközségeknek azzal a felszólítással, hogy a rabbik és az előljárók a király és a haza védelmében hősiességre és kitartásra buzdítsák a bevonuló híveket, az otthonmaradtak pedig áldozatkészséggel és tettekkel szolgálják és segítsék elő a hadképeséget. Magyarország minden zsidó templomában a győzelemért imádkoztak. A pesti templomokban Hevesi Simon, Fischer Gyula, Adler Illés, Reich Koppel, Budán Kiss Arnold és Edelstein Bertalan főrabbi buzdították híveiket kötelességeik teljesítésére. A rabbik Maimonides szellemében fogták fel a saját kötelességeiket és azt tanították, amit a zsidóságnak ez a legnagyobb kodifikátora tanított a háború etikájáról: «Aki belép a harcosok sorába, bizék abban, aki Izráel reménye és segítője a bajban és töltse el lelkét az a tudat, hogy az emberiség javáért harcol. Szánja rá egész életét, ne ismerjen sem félelmet, sem bátortalanságot, ne lágyuljon el gondolván övéire, hanem törölje őket inkább erre az időre szíve táblájáról. Egyáltalán ne gondoljon semmire sem, hanem egyedül és kizárólag a háborúra.» Ezzel az útravalóval vonultak be a zsidó katonák és hogy nem szégyenítették meg az öröklött zsidó szellemet, azt számos esetben a hadsereg legfőbb vezetősége igazolta.

A zsidó katonák. A zsidók ellen irányuló agitáció már a háború alatt megindult. Politikai okokból igyekeztek kiesinyelni a zsidó katonák bátorságát, sőt azzal a váddal illették a zsidóságot, hogy kibujik a kötelezettsége alól. A király, a főhercegek és a leghíresebb hadvezérek siettek ekkor a zsidóság becsületének megvédelmezésére. Károly király még trónörökös korában így nyilatkozott a csernovitzi hitközség küldöttsége előtt: «A zsidó lakosság igen hazafias. Mi ezt neki sohasem fogjuk elfelejteni.» 1916 dec. 11. pedig a következőket mondta: «A zsidóság a jelenlegi nagy időkben áldozatkészen járult vérével és vagyonával az Isten kegyes segítségével elért sikerek kivívásához.» 1917 apr. 14. pedig újból leszögezte: «A zsidóság a fronton is mindig híven teljesítette kötelességét. Köszönöm a magam és a hadsereg nevében.» József főher-

ceg a következőkben méltatta a zsidó katonák vitézségét: «A magyar fiúk között, mint igaz magyarok, vállvetve küzdöttek a szerbek és a hatalmas orosz ellen. A dicsőségben egyenlő részük van bajtársaikkal és a legkiválóbb hősök között nem egy a magyar zsidó! Nem egyszer láttam saját szememmel a legrettenetesebb küzdelmek kétségbeesett tusáiban őket és emelt lélekkel bámultam a közös vitézséget, melyben minden hazafi egybeolvadt és egyaránt kivette részét valláskülönbőség nélkül. A zsidóság is megmutatta, hogy olyan jó hazafi és vitéz katoná, mint bárki más.» Péter Ferenc főherceg a hercegovinai hadvezér a következőket mondta: «A zsidó katonák nagyszerűen harcolnak, igazi hősök, bátrak és önfeláldozóak, s ez nemcsak a városi zsidóságra vonatkozik, hanem az egészen egyszerű pájesszos zsidók is nagyszerűek, elsőrendű katonák. Nagyon meg vagyok velük elégedve.» Hasonló szellemben nyilatkoztak az ismert hadvezérek közül *Szurmay, Molnár Dezső, Boroevich, Tarcali dell'Adami, Schay Gusztáv*, báró *Gaudernak József*.

Akik a legtöbbet áldoztak. Vannak számok, melyek beszédesebbek, mint a statisztikák arányszámai. Itt néhány olyan zsidó családot sorolunk föl, akik hét, vagy még több katonát adtak a hadseregnek és ezért a király megajándékozta őket: *Neutraub József* (Jászapáti) 9, *Unger Samu* (Sopron) 9, *Krammer Simon* (Esztergom) 8, özv. *Donáth Ernőné* (Szabadka) 8, *Klein Simon* (Köbölkút) 7, *Raducziner Izráel* (Belényes) 7, *Rein József* (Budapest) 7, *Klein Náthán* (Nagykálna) 7, *Kohn Miksáné* (Muraszombat) 7, *Hahn Hermann* (Bodóhegy) 7, *Neuner Adolfné* (Budapest) 7, özv. *Goldstein Jakabné* (Budapest) 7 fiút adott a hadseregnek.

Zsidóhitű főtisztek. Az osztrák-magyar hadseregben igen sok zsidó emelkedett a legmagasabb rangig. Pontos kimutatás nem áll rendelkezésre s így kénytelenek vagyunk az általunk felkutatott anyaggal beérni, hozzátéve, hogy ezenkívül még több zsidóhitű magasrangú tiszt is szolgált a hadseregben. *Tábornokok:* lovag *Schlesinger* tüzérségi mérnök, tábornok, a hadügyminisztérium 7/P. ügyosztály főnöke, aki a haditechnika terén véghezvitt egészen különleges teljesítményei elismerése fejében 1908 nov. 5 én vezérőrnaggyá neveztetett ki, pilisi *Kornhaber Adolf* tábornokszernagy, *Schweitzer Ede* altábornok, *Vogl Simon* vezérőrnagy, aki bócherből küzdötte föl magát a tábornoki karba. *Ezredek:* *Bauer Gyula* a 44. gy. e. parancsnoka, *Eisenstädter Alajos* honvédezered, a honvédelmi minisztérium III. ügyosztályának referense; *Fischer Ármin*; *Mestitz János* a 9. h. gy. e. ezredese; *Zöld Márton* a 308. honvédegyalozezredben (most tábornok). *Alezredek:* *Balla Jenő* a 3. debreceni honvédegyalozezred parancsnoka, *Bleier Móric*, *Lázár Lipót* műsz. tanácsos, *Sebess Lipót* a pécsi 19. h. gy. e. parancsnoka, *Steinfeld Móric* a 43. gyalozezred parancsnoka. *Weichert* a haditengerészet gépműfőparancsnoka. *Órnagyok:* *Deutsch Izidor* (most ny. ezredes) a 6. gyalozezredben, *Krausz Emánuel* az 52. gyalozezredben, *Singer Gusztáv* ezredes a 29. gyalozezredben.

Kitüntetések. A kitüntetésekről a következő statisztika nyújt felvilágosítást, amely azonban szintén nem mondható teljesnek. A Lipótrend lovagkeresztjét kapták: pilisi *Kornhaber* Adolf tábornagy, *Mestitz* János ezredes, a 16. honvéd gyalogezredben, *Szilárd* Béla a 31. vespéremi honvéd gyalogezred tartalékos főhadnagya, *Fischer* Armin ezredes, *Zöld* Márton ezredes, *Herzog* Miksa I. o. főtörzsorvos, *Steinfeld* Móric alvezredes. A vaskorona-rend III. o.-lyát több mint 51 zsidóhitű nyerte; az arany vitézségi érmet nyerte: *Alexander* Béla e. é. önk., *Benkő* Mózes zászlós, *Földes* Ferenc zászlós a 46. gyalogezredben, *Hasenfeld* Ervin tartalékos főhadnagy; a tiszt I. o. vitézségi érmet hárman, a Ferenc József-rend tiszt kerestjét (az orvosokon I. o. kívül) hárman, köztük *Lemberger* Samu rabbi az ellenség előtt tanúsított hősiességéért nyerte a lovagkeresztet a kardokkal; a német Vaskorona-rend lovagkeresztjét kettő, az arany vitézségi érmet 104-en nyerték (Egyenlőség évkönyve 1922). Már a háború első kitüntettei között találunk zsidóhitűeket, így *Kóbor* Ignácot, a Dunagőzhajózási társaság kormányosát, aki az I. o. ezüst vitézségi érmet, *Rabbinovics* Jakab tábortiszt, aki az arany érdemkeresztet kapta. A háború első halottai között van a hősi halált halt *Krausz* Emanuel őrnagy, az 52. gyalogezred parancsnoka, *Dömény* Lajos budapesti ügyvéd, a cionista mozgalom egyik vezetője, *Berényi* Armand századparancsnok, akiről őrnagya megállapítja, hogy «halála ezredünk történetében mint a hősi erények egyik kimagasló példája fogja a megboldogult dicső nevét megörökíteni».

Főiskolai hallgatók. A zsidó egyetemi ifjúság háborús szerepét az a statisztika világítja meg, amelyet maga a zsidó főiskolai hallgatók országos szövetsége állított össze s terjesztett az országgyűlés elé, hozzáfűzve, hogy «büszke önérzettel, emelt homlokkal, a teljesített hősi munka nyugodt tudatával állunk hatalmas bíránk, a nemzet lelkiismeretének ítélőszéke elé». A főiskolai hallgatók közül zsidóvallású 1465, ebből 239 a háború idején még nem volt hadköteles, 1002 tehát 82% katoná volt és pedig a gyalogságnál 89%, a tüzérségnél 6%, a lovasságnál 1%, a műszaki csapatoknál 2%, a vasútezrednél 0.7%, az egészségügyi csapatoknál 0.1%, a távirásoknál 0.1% teljesített szolgálatot.

A háború egészségügye. A V. nagy feladatok, elé állította az orvosi kart s ebben a munkában túlnyomó részt a zsidóságot illeti minden dicséret, mert az orvosok legnagyobb része zsidóhitű. A háború kitörésének pillanatában *Grósz* Emil volt az orvosi fakultás dékánja, aki lelkes szavakkal hívta fel a hallgatókat kötelességük teljesítésére: «Egyik kézzel védjétek a haza becsületét, a másik kézzel ápoljátok a sebesülteket. Azok pedig, kiknek koruk vagy testalkatuk nem engedi meg, hogy a hadba vonuljanak, jelentkezzenek betegápolásra és orvosi segédszolgálatra. A ti kötelességetek, hogy a betegeket, sebesülteket ápoljátok s így szolgáljátok a királyt, a hazát, az emberiséget.» (Budapest 1915 aug. 1.) Tanácsadó orvosnak nevezték ki a budapesti orvosi fakultás 9 tanárát, 7 címzetes rendkívüli tanárát és 20

magántanárát, köztük a következő zsidószármazású tanárokat: I. o. főtörzsorvosok: *Grosz* Emil, *Preis* Hugó. II. o. főtörzsorvosok: *Bálint* Rezső, *Herczel* Manó, *Sarbo* Artur, *Alapi* Henrik. Törzsorvosok: *Friedrich* Vilmos, *Mohr* Mihály, *Berend* Miklós, *Hasenfeld* Artur, *Kertész* József, *Ráskai* Dezső, *Manninger* Vilmos, *Vermes* Lajos, *Bencze* Gyula, *Frigyesi* József, *Tornai* József, *Gergő* Imre, *Liebermann* Ottó. Az orvosok háborús kiképzésére külön tanfolyamokat szervezett az orvosi fakultás, melynek előadói között zsidó orvostanárak is voltak. A klinika egyes osztályain is hadikórházakat rendeztek be részint tiszték, részint legénység számára. Itt látjuk a következő zsidó származású vezetőorvosokat: *Liebermann* Ottó, hyg. vizsgálatok vezetője, oltóanyag készítés parancsnoka; *Grosz* Emil egy. dékán, oltások; *Preis* Hugó, bakteriológia; *Árkövy* József, stomatológiai tart. kórház vezetője; *Onody* Adolf, orr- és gége megbet.; *Bálint* Rezső, a losonci megfigyelő állomás főorvosa; *Herzfeld* Karola orvosnőt a honvéd helyőrségi kórház szemészeti vezetőjének nevezték ki. A budapesti orvosgyűlés tanárain kívül még igen sok zsidóhitű orvos töltött be magas funkciót. A főbb orvosokról alábbi, távolról sem teljes jegyzék ad áttekintést: I. o. főtörzsorvosok: *Pewny* József vezértörzsorvos, az orosz front egészségügyi főnöke; *Herzog* Miksa, *Pollák* Joachim, *Rasofszky* József, *Schaffer* Aladár, *Gottlieb* Armin, *Frattnner* Sándor, *Heller* Simon, *Glück* Lajos, *Benedikt* Vilmos, *Rottenberg* Móric, *Weil* Gusztáv. II. o. főtörzsorvosok: *Knobel* Adolf, *Rivres* Fülöp. Törzsorvosok: *Feder* Marcel, *Fenyő* Armin, *Raschkes* Arnold, *Kanizsai* Sándor, *Berger* Henrik, *Oberländer* Lajos, *Popper* Armin, *Roth* Samu, *Steiner* Pál, *Rubinstein* Sándor, *Szántó* Miksa, *Löv* Márkus, *Grünberg* Arnold, *Neumann* Jakab, *Weiszburg* Lajos, *Fuchs* Bernát. Az ezred- és főorvosok listáját, amely oldalakat töltene meg, itt nem adhatjuk, csak annyit jegyzünk meg, hogy 187 zsidóhitű orvos a koronás arany vitézségi érmet vagy a Ferenc József-rend tiszt, illetve lovagkeresztjét vagy a signum laudis kaptak a katonai érdemkereszt szalagján. A Lipórendet kapta *Herzog* Miksa I. o. főtörzsorvos; a vaskorona-rendet: *Pollák* Joachim, *Rasofszky* József és *Schaffer* Aladár; a német vaskorona-rendet *Gábor* Artur; a török Medjidje-rendet *Scheiner* Miksa. A hősi halált halt orvosok között találjuk *Langfelder* Artur törzsorvost és *Weil* Gusztáv I. o. főtörzsorvost is. A vöröskeresztes önkéntes ápolónők közt is igen sok zsidóhitű van.

Gazdasági háború. Már a háború kitörésének első pillanataiban nyilvánvaló volt minden gondolkodó ember előtt, hogy ebben a háborúban a győzelem csakis annak az országnak juthat osztályrészül, amelynek nemcsak kitűnő hadserege, hanem a legjobban organizált közgazdasága is van (Werner Sombart). E háború pénzügyi műveletei felülmutattak minden eddigit. A háborús fölkészültséget mutatta, hogy a kormány csak három hó múlva 1914 nov. 11. fordult polgárai áldozatkészségéhez. Ekkor jelent meg az első hadikölcsön aláírására szóló felhívás. Erre meg-

mozdult az egész ország, elsősorban a nagy fővárosi pénzüzetek s a jegyzés kielégítő volta főleg az ő munkásságuk eredménye. Igen sokat jegyeztek a biztosítóintézetek. A kölcsön 75%-át kereskedelmi és ipari vállalatok, továbbá alapítványok, egyházi javak, egyesületek és magánosok jegyezték. A jegyzett összeg több mint 1270 millió, föltülmult minden várakozást. A hadikölcsön a hazafiás áldozatkészség próbaköve és a zsidóság ezt a próbát sikeresen kiállta. A hitközségek vezetősége és sajtója fölhívást bocsájtott ki, hogy minden magyar zsidó tekintse szent kötelességének a hadikölcsönre való jegyzést. A hitközségek maguk jártak elő a jó példával, a Pesti Izr. Hitközség 250.000, a Pesti Chevra Kadisa 500.000, Winterberg Gyula 300.000, a Budai Chevra 50.000, az aradi hitközség 300.000, a budai 100.000 K-val járult az első kölcsön sikeréhez. Az országos rabbiegyesület elnöke Neumann Ede nagykanizsai főrabbi körlevélben szólítja föl a tagokat, hassanak oda, hogy a hitközségek, intézmények s híveik minden nélkülözhető fillért bocsássanak a nemzet rendelkezésére s erre a szöszékről hívják föl híveiket. A budapesti templomokban Adler Illés és Reich Koppel beszéltek a hadikölcsön érdekében. A legtöbbet jegyzők sorában voltak Weiss Manfréd, Grünwald és Schiffer, Wolfner Gyula, Deutsch Jakab és fia, Bachruch, Neumann testvérek, Strasser és König, okányi Schwarz Jakab, Feller Henrik, Kohner Adolf, Bródy Lajos, Neues Pester Journal, Grünfeld Jakab, Schossberger Henrik, Wolfner Tivadarné, Strausz Emil, Guttmann Samu, Rosenberg Gyuláné és Winterberg Gyula, de ott találjuk a zsidó-intézményeket (Pesti Izraelita Hitközség Árvaháza, Nőegylet, Országos Izr. Tanítóegyesület, Rabbiegyesület stb.) is. A második hadikölcsön alkalmával a következő lelkes szavakkal fordul az Egyenlőség híveihez: «Ha még tíz új hadikölcsön következik, ha tízszer, százszor fordul hozzátok az állam, ragadjátok és csókoljátok meg segélytkérő kezét, mintha édes anyátok keze nyúlna felétek a szükségből és adjátok oda neki mindeneteket». A második hadikölcsön összege csupán 50 millióval maradt az első mögött, ebből a zsidóság jegyzése 240 millióra tehető (Léderer Sándor dr. megállapítása 1915 júl. 11.). Ez az összeg 10 százaléknak felel meg, míg a zsidóság aránya 4·94%. Ha az összes zsidót iparosnak és kereskedőnek vesszük s föltesszük, hogy hat százalékuk jegyzésképes, akkor az arány szerint csupán 0·82%-ot kellett volna a zsidóságnak jegyezni. E kis számítás bizonyítja, hogy a zsidóság hazafiás kötelességét teljesítette. A harmadik és negyedik hadikölcsön alkalmával Neumann Ede elnök újból körlevéllel fordul az ország rabbijaihoz: «Gyújtuk most is lángra lelkesedésünket, hassunk oda, hogy a negyedik hadikölcsön sikeréhez való hozzájárulásunk nagyszerű megnyilatkozása legyen a hazához való áldásos szeretetünknek, a nemzet nagy ügyéért való lángoló buzgalmunknak». A hadikölcsön érdekében kifejtett munkásságukért kitüntetésben részesültek: Madarassy-Beek Gyula legfelsőbb elismerést, Székely Ferenc, a Belvárosi Takarékpénztár elnöke a Ferencz József-rendhez a csilla-

gokat, Stein Ármin a Budapesti Takarékos Országos Jelzalog vezérigazgatója a Ferencz József-rend középkeresztjét, Kónyi Hugó a Hermes ügyvezető igazgatója a Ferencz József-rend tisztkeresztjét, 18 vidéki zsidóvallású bankigazgató a Ferencz József-rend lovagkeresztjét, 8 vidéki pénzüzeti igazgató pedig királyi tanácsosi címet nyert (1916 szept. 16.). Az ötödik és hatodik hadikölcsönrel újból Neumann Ede, a nyolcadiknál pedig Lów Immanuel buzdította lelkesítő cikkében a zsidóságot a jegyzésre (1918 júl. 6.), noha az antiszemitizmus hívei már nyíltan hangoztatták, hogy a zsidóság vagyonát el kell kobozni.

A front mögött a hadsereg érdekében a legfontosabb munkát Weisz Manfréd végezte, az ország legnagyobb ipartelepén, amely 30.000 embert foglalkoztatott; a másik hatalmas ipartelep élén, Ujpesten, Wolfner Tivadar állott, mindkettő érdemei elismerésül báróságban részesült. A Haditermék megszervezésében s vezetésében is főleg zsidók vettek részt. Igen fontos szerep jutott Vázsonyi Jenőnek, Vázsonyi Vilmos fővérenek, aki mint szénkormánybiztos az ország szénellátásáról gondoskodott. A front mögött teljesített munkájukért kitüntetésben részesültek jóformán az összes magasabb állásban lévő zsidóhitű főtisztviselők, akik közül kiemeljük Winternitz Jakabot a külügyminisztérium létszámában, aki az elsők között kapta a polgári érdemkeresztet; a kereskedelmi minisztériumból Neumann Károly min. tan. a Lipót-rend lovagkeresztjét, Frank Ármin főmérnök a Ferencz József-rend középkeresztjét, Ofner József Dunajobbparti üzletvezető a harmadik osztályú vaskoronarendet, Winkler Ignác felügyelő, Schulhof Leó főmérnök a Ferencz József-rend lovagkeresztjét kapta, Brahm Miksa lovag min. tan. a Déli vasút forgalmi vezérigazgatója legfelsőbb elismerésben részesült, Domony Móric a Magyar Folyam- és Tengerhajózási RT. helyettes igazgatója a Ferencz József-rend tiszti keresztet a csillagokat nyerte el, míg a belügyminisztériumból Frank Ödön dr. egészségügyi főfelügyelő, Schreiber Emil dr. rendőrtanácsos a Ferencz József-rend lovagkeresztjében részesült, ugyanezt a kitüntetést nyerte el Ullmann István miniszteri titkár a pénzügyminisztériumból. A zsidóhitű közéleti férfiak közül I. oszt. polgári érdemkeresztben részesült Vázsonyi Vilmos; a II. oszt. polgári érdemkeresztben Német Alfréd min. oszt. tan., Friedmann Ernő dr. min. tanácsos, Márkus Soma rendőrtanácsos, Ullmann István min. titkár, Mahler Ignác műszaki tanácsos, Sasvári Ármin a kereskedelmi múzeum igazgatója, Ónodi Adolf egyet. orvostanár, Bánóczy József tanintézeti igazgató, Kunos Ignác keleti kereskedelmi iskolai igazgató, Stern Ábrahám az Országos Izraelita Tanítóképző igazgatója és még számosan. A jótékony-ság terén is kivette részét a zsidóság. A zsidó intézmények: a Pesti Izr. Hitközség kórháza, a Bródy gyermekkórház, a Szeretetház, Izraelita Szünidei Gyermektelep, Cionista Otthon hadikórházakat rendeztek be, az OMIKE hadinépknnyhát létesített, külön intézmény alakult a menekültek támogatására s a szegények segélyére indított gyűjtések igen nagy összegeket eredményeztek,

amelyekhez a közismert jótékony zsidóhitű emberbarátok (Weiss Manfréd, Hirsch Albert, Wolfner Gyula, Lederer Ágoston és Emil, Kohner Adolf, Bachruch Károly, Freund Henrik, Kaszab Aladár stb.) járultak első sorban. A zsidóság tehát a front mögött is teljesítette kötelességét.

Önvédelmi harc az antiszemitizmus ellen. Míg a zsidóság a frontokon és a front mögött egyaránt megállta a helyét, addig mindinkább élesebb harcot kellett folytatni a szervezkedő antiszemitizmus ellen. *Ágoston Péter* hirhedt könyve, majd a «Huszadik Század» zsidó ankétja csak olaj volt a tűzre. Mindinkább terjesztették azt a rágalmat, hogy a zsidóság kibújik a harctéri szolgálat alól, melynek megcáfolására *Polnay Jenő* és *Hevesi Simon* főrabbi vezetésével megalakult a Magyar Zsidó Hadiarchivum bizottság a zsidóság hadiadatainak gyűjtésére és földolgozására. E nagy anyag tudományos földolgozása még nem fejeződött be. Ettől függetlenül az Egyenlőség közel 40,000 lajstromozott adatot gyűjtött össze a zsidó katonák kitüntéseiről, sebesüléseiről s hősi haláláról. Azt a rágalmat, hogy a hadiszállítások körüli visszaélést főleg zsidók követték el, *Vázsonyi Vilmos* adatok kíséretében a parlamentben utasította vissza. A zsidó katonák hősiességét pedig a király és a legkitünőbb hadvezérek állapították meg. A zsidókra szórt rágalmak folyamánya volt a híres Avarffy—Szabolcsi Lajos pör (l. *Magyarország* [statisztikai rész]). Az antiszemitizmus egyik publicistája, *Altenburger Gyula* minden baj legfőbb kútforrásának a zsidók emancipációját jelölte meg. Az antiszemita mozgalom élére *Bangha páter* állt, aki 10.000.000 koronás keresztény sajtóalapot gyűjtött és a «zsidó uralom megtörésére» megalakította a «Központi Sajtóvállalatot» *Buttykay páter* és *Károlyi József gróf* támogatásával. Az új alakulás élén álltak: *Bleyer Jakab*, *Kmetty Károly*, *Nékám Lajos*, *Bochkor* és *Bernolák Nándor* egyetemi tanárok. A harc mindinkább élesbedik (*Dobai István dr.* fűrdőbiztos a zsidóknak a Tátrában már nem adott szobát) s még élesebben folytatódott, midőn 1918. a néppárt és a keresztény szociálista párt keresztény szociális néppárt címen egyesült. Még a bekövetkezett *Károlyi-forradalom* sem tudta az antiszemitizmus hullámait lecsendesíteni, de új fegyverekkel harcolt, mert a V. hamis adataiból kikovácsolt fegyverek elrozsadásodtak. L. *Antiszemitizmus, Forradalom, Ellenforradalom.*

Visnovsky Sándor, mérnök, szül. Nagyikindán 1860., megh. Budapesten 1917. A müncheni műegyetem elvégzése után hosszabb ideig a mohácsi folyammérnökségnél működött. Tervei alapján építették meg *Kecskemét* város vízvezeték hálózatát. Magyarországon egyik meghonosítója volt a vasbetonépítkezésnek. Ipari és erdei vasutakat épített nemcsak Magyarországon, de Ausztriában, Cseh- és Oroszországban és Kis-Ázsiában is. Megtervezte a Szerajevó-illidzsei villanyosvasutat, az Esztergom-párkányánai, továbbá a világhírű tátrai villanyos vasutat. Tervezte és építette az egy km. hosszú siklóvasutat *Turjasebesen* (Ung vm.) a *Bantlin-féle* lőpor-acetongyár részére. Találmányai közül legfontosabb a vízalatti alagútak építése fagyasztási és gereblyecső

rendszerrel. Ezt az eljárását szabadalmaztatta. Elkészítette a Duna alatti alagútnak, a budapesti földalatti villamosvasút hálózatnak és a városrendezésnek a terveit, melyeket az illetékes körök nagy elismeréssel fogadtak. A N. Fr. Presseben, a Pester Lloydban s több magyar és külföldi folyóiratban számos szakcikke jelent meg. V. A.

Visontai Soma, ügyvéd és politikus, szül. Gyöngyösön 1854 nov. 19., megh. Budapesten 1925 szept. 22. A budapesti egyetemen tanult, majd ügyvédi irodát nyitott s egyszersmind publicisztikai tevékenységet fejtett ki. Mint védőügyvéd országos hírnevet szerzett s a szerb radikálisok lapjának szerkesztőjét is ő védte, amiért *Ujvidéken* 1892. függetlenségi programmal képviselővé választották. A következő ülészakokon 1897—1905 közt szülővárosát képviselte. Tagja volt az Orsz. Ügyvédvizsgáló Bizottságnak és a Kúria fegyelmi tanácsának, 1908. udvari tanácsos lett. Önálló műve: *Az Vasútról* (1883); *Eveken át* szerkesztette a *Uszút* című szaklapot. Sz. G.

Visszatérés. A rabbinikus törvény az aposztáziát a legsúlyosabban ítéli meg, de nem vonja kétségbe, hogy az illető megbánhatja bűnét és visszatérhet a zsidóságba. A V.-t mint bűnbánást fogták fel s azt *Maimonides* is megengedte, akár nyíltan, akár titokban tették. A titkos V.-re leginkább keresztény területen volt, szükség, t. i. a XII. sz.-tól kezdve a már egyszer kikeresztelkedett zsidó vagy született (megkeresztelt) keresztény, aki visszaesett vagy áttért a zsidóságba, az inkvizíció törvényszéke elé került és máglyahalállal lakolt (l. *Inkvizíció és Judaizálás*). Ezért a rabbik, ha még oly súlyosan elítélték is a kitérést, amelyet nem egyszerűen hitehagyásnak, hanem a zsidóság elárulásának minősítették, veszélyes időkben a titkos V.-t is engedélyezték. Az ókorban még szigorúbb volt a felfogás és pl. *Rabbi Méir* kereken eltiltotta a titkos V.-t (*Abóda Zará* 7a, 6 és *Bechórót* 31a), sőt egyáltalában nem fogadja vissza azokat, akik V.-re jelentkeztek; míg mások nyilvános vezeklést és visszavonást írtak elő részükre. A legtöbb rabbi azonban már az ókorban befogadta a titkos visszatérőt is. Ezt a liberális nézetet vallották az amorák is. *Maimonides* a *Jad Hachazáká*-ban foglalkozik a V.-sel, de módjait és feltételeit nem részletezi. A *Sulchan Aruch* sem foglalkozik ezzel, bizonyára azért, mert úgy a keresztény, mint a mohamedán törvényhozás súlyos büntettnek minősítette a V.-t a zsidóságba, melyért halálbüntetés járt. Formai akadályokat azonban nem gördítettek a visszatérők elé és a V. nem is volt ritka jelenség abban az időben. Az újabb időkben 1920 óta a V. szokatlan nagymérvű épen Magyarországon. Ennek oka nem csupán az, hogy a különböző okokból kitért zsidók hamar ráeszméltek a hithagyás szégyenére, hanem az is, hogy a veszített háború és forradalmak nyomán fellépő antiszemitizmus a zsidóság belső erősödésére vezetett. S. R.

Vita Emil, jogi író, volt székesfővárosi tanácsnok, szül. Budapesten 1874. A budapesti egyetemen jogi doktorátust nyert, majd a főváros tisztviseelője lett. 1911-ben tanácsnökká választották. Je-

lentékeny érdemei vannak a főváros pénzügyi helyzetének rendezése körül. A híd- és alagút-vám megszüntetése, a közraktárak kibővítése, az Idegenforgalmi Hivatal megszervezése az ő sürgetésére történt. 1920-ban nyugalomba vonult. Szaklapokba igen sok tanulmányt írt a közigazgatási jog köréből és közgazdasági kérdésekről. Művei: *Egyesületi jog* (1906); *A magyar állampolgárságra, községi illetőségre és idegenek itt-lakhatására nézve fennálló jogszabályok* (1908); *A községi illetőség* (1912).

Vitaíratok, 1. Kereszténység és zsidóság viszonya.

Vívás. A magyar vívósport tekintélyes arányban zsidókat is számít legjobbjai közé. *Fuchs Jenő* tőzsde-titkár 1908. olimpiai kiküldetésben részesült. A magyar vívók ezen a világbajnoki versenyen Londonban megsemmisítő fölényrel győztek és *Fuchs Jenő* lett a világbajnok. A legközelebbi olimpiászon 1912. Stockholmban újra *Fuchs* szerzte meg a magyar színeknek a világbajnokságot. 1924. a párisi olimpiászal kapcsolatban a vívósövetség *Fuchs* kiküldetését megtagadta, amiért visszavonult a versenyzéstől. *Gombos Sándor* orvos 1923. a legjobb vívók között harmadiknak érkezett be a Hősök Emlékversenyén. 1926-ban Budapesten Európa-bajnokságát nyerte meg. 1927-ben Vichyben megismétli a győzelmet. Ő az első magyar vívó, aki kétszeres Európa-bajnokságot nyert. *Petschauer* Attila kereskedő 1922. a középiskolai diákversenyen tünt fel. 1928-ban megnyerte a Hősök Emlékversenyét, ami a «legjobb magyar kardvívó» címmel jár. Az amszterdami olimpiászon összes ellenfeleit legyőzte és ő szerzte meg a döntő győzelmet a magyar csapatnak. Az egyéni kardvívás világbajnokságában a második helyet szerzte meg. *Garai János* 1922. megnyerte a magyar és 1925. Osztenében az Európa-bajnokságot. Az amszterdami olimpiászon a kard csapatversenyben a magyar vívók egyike volt. A háború előtt számottevő sikereket értek el: *Kovács Andor* és *Kovács György*. A vívóélet szervező területén tevékenykedtek: *Hajdu Marcel*, *Werkner Lajos*, *Domony Móric*, *Schwartz Tibor*, *Fodor József*, *Pick Jenő*, *Beck József*, *Lehner Artur* és *Sötér Gyula*. A vívómesterek között is akad két jónévű zsidó mester. *Fodor Károly* (megh. 1926.) vívóterme évtizedeken át a vívók gyülekező helye volt. *Róna Árminnak* sok jó tanítványa dolgozik a különböző egyesületekben.

F. P.

Vívó és Atlétikai Club (VAC). Az egyetlen kimondottan zsidó sportegyesület Budapesten. *Dömény Lajos* (l. o.) ügyvéd, a háborúban elesett cionista-vezér alapította 1906. Vezérei közül nevezetesebb tevékenységet fejtenek ki *Zsoldos Andor*, a vívósztály vezetője, *Szabó Andor* és *Csángó Jenő*, a futballsport vezérei, később *Klein Elek* elnök, a klubnak hosszú időn át vezetője és mecénása. Az utolsó évek vezetői közül érdemes munkát végeztek *Fodor József* a vívóélet újjászervezésével és *Dombovári Géza*. A különböző sportágakban mintegy 5—600 flú és leány sportol az egyesületben, a tagok száma állandóan ezer fölött van. Egyidejűleg működik az egyesület torna-, vívó-, úszó-, játéktennisz-, boks- és futbalosztálya, vala-

mennyi számottevő sikerekkel. Az úszók közül *Türy István* és *Róbert István* tagjai a magyar nemzeti vízipóló csapatnak, amely hét emberből áll. *Vajda László* kétszer is megnyerte Magyarország műugró bajnokságát, majd Páris úszóéletében jutott jelentékeny szerephez. A futbalcsapat játékosai közül többen tagjai lettek a magyar válogatott futbalcsapatnak (*Fischer Lajos*, *Grosz Dezső*, *Singer Miklós*). A tornaosztály vezetője *Szalai József*, aki sokszoros tornabajnok. *Dückerstein Zoltán*, *Schwartz Győző*, *Müller Pál*, *Berger Miklós* egymásután bajnokságokat nyertek, csakúgy mint a VAC csapata, amely 1926. megnyerte a magyar csapatbajnokságot. (A csapat tagjai: *Dückerstein Zoltán*, *Leiden Emil*, *Müller Pál* és *Kierer Emil*).

F. P.

Voeró, hetiszakasz, amely *Mózes* 2. könyvének 6. fejezete 2. versétől a 9. fejezet végéig terjedő részt foglalja magában. Rövid tartalma: Az egyiptomi megváltás hirdetése. *Mózes* és *Aron* csatládja. A tíz csapás. A hetiszakaszhoz tartozó prófétai rész *Ezékiel* könyvének 28. fejezete 25. versétől a 29. fejezet végéig terjed. A tórai és a prófétai rész között az az összefüggés, hogy mindkettő Egyiptomról és a Nilusról szól.

F. D.

Voeszchánán, hetiszakasz, amely *Mózes* 5. könyve 3. fejezetének 23. versétől a 7. fejezet 11. verséig terjedő részt foglalja magában. Rövid tartalma: *Mózes* könyörgése. Intelmek hűségére az Egyistenhez és a Tórához. A kinyilatkoztatás tanulsága Izrael bűnhődése. Isten kegyessége. A történet tanulsága. A kiválasztás. A keleti rész menedékvárosai. A Tíz Ige kihirdetése. Egyedül Isten az imádandó. Izrael kötelessége. Hála az egyiptomi kiszabadításért. Teljes szakítás a környező pogányokkal. Isten szent népe. Isten jutalmazása és büntetése. A hetiszakaszhoz tartozó prófétai rész *Jesája* könyve 40. fejezetének elejétől a 26. versig terjed. A tórai és prófétai rész között nincsen összefüggés, csak hogy a liturgiai berendezkedés szerint e hetiszakaszt mindig a vigaszhetekben, av hó 9-ike és ros hasonló között olvassák fel, így lett e vigasztalóbeszéd tartalmú fejezet a kijelölt prófétai szakasz.

F. D.

Vogel Simon, gyalogsági tábornok, szül. Karcagon 1850., megh. Budapesten 1917. Pályáját közlegényként kezdte, de önszorgalomból letette a gimnáziumi érettségét és tiszti iskolát végzett. A boszniai hadjáratban főhadnaggyá léptették elő, majd a kassai hadapródiskola tanára lett és pályáján gyorsan emelkedett. Kiváló jelleménél fogva *Ferenc József* király bizalmával több ízben kitüntette és az uralkodó egyenes akaratára külföldi speciális szolgálatakat végzett, később pedig a cs. kir. 38. (Mollinary) ezred parancsnokává nevezte ki a király. Mint tábornok, ő képviselte *Ferenc József* királyt XIII. Alfonz spanyol király esküvőjén s ez alkalommal teljes egy hónapon át volt a spanyol királyi udvar vendége Madridban, ahol a spanyol király a «Megváltó-rend a szalaggal» magas rendjellel tüntette ki V.-t, aki számos magas osztrák-magyar katonai kitüntetés tulajdonosa volt.

S. R.

Völgyesi Ferenc, orvos, szül. 1892. A budapesti egyetemen tanult, majd tényleges főhadnagyorvos volt s mint ilyen vett részt a világháború-

ban. Főleg a hipnózis-terápiával foglalkozik s e tárgykörből számos tanulmányt írt. Törvényszéki és mentőorvos, tagja a Société Lorraine de Psychologie Appliquenек. Főbb önállóan megjelent munkái: *A hipnózis helye és alkalmazása a modern gyógyászatban*; *Lélek és természettudomány*; *Hipnózis gyógy mód a szervi és lelki betegségeknel* (1918); *Hisztéria, neuraszténia, hipnózis és szuggesztio fogalmai*. Szakérteke-

zései a különböző orvosi és természettudományi folyóiratokban jelennek meg.

Vörös László, író és hírlapíró. Az Aradon megjelenő «Friss Újság» felelős szerkesztője. Írásai budapesti lapokban is megjelentek.

Vozári Dezső, költő, szül. 1902. Szlovenszko egyik legismertebb lírikusa. Jellegzetes és nagy szemléltető erejű verseit *Fekete zászló* c. kötetben gyűjtötte össze. K. A.

W

Wahrmann, 1. Dávid József, rabbi, *W. Izráel* (l. o.) fia, szül. Wysnitzen (Lengyelország). Tanulmányait a leghíresebb jesivákban végezte és 1850-ig töltötte be a nagyvárad hitközség rabbiszekét. Az 1848-iki magyar szabadságharc ideje alatt a hitközség bölcs irányításával általános népszerűséget szerzett. Fia: *W. Sándor*, sokáig volt a bécsi Concordia újságíróegyesület elnöke. Sz. I.

2. W. Izráel, rabbi, szül. Óbudán 1755., megh. Pesten 1826 jún. 24. Jómódú szülei 13 éves korában Kaller kismartoni rabbihoz adták, majd 1769. Barbi Meir pozsonyi rabbihoz, azután pedig Prágába Eidlitzhez. Az utóbbi helyen a Talmudon kívül már az újhéber irodalommal is megismerkedett. Megnősülése után egy évig Posenben Pservorsky rabbi mellett működött Rövid ideig azután Kereszturon volt rabbi, de már 1796. Pestre került főrabbinak. Itt első gondja az iskolák fejlesztése volt az amsterdamiak mintájára. Emiatt sok küzdelme volt a konzervatív táborral, amely a modern iskoláról hallani sem akart. 1814-ben mégis sikerült ünnepélyesen megnyitnia az új iskolát. Az ő közbenjárására történt, hogy a kancellária 1825. elrendelte a zsidó gimnáziumi növendékek részére a kötelező hitoktatást. Ez nagy vívmány volt, mert addig a keresztény hittan volt kötelező s a helytartóság továbbra is ezt akarta fentartani. *W.* rendszeresítette a tanulók szombati külön istentiszteletét is. «A város szegények zsidó szegényeinek segélyegylete» szintén az ő műve volt. Jóllehet személy szerint szigorúan orthodox volt, a világi tanulás és haladó gondolkodás elől nem zárkozott el és másokkal szemben türelmes és megértő volt. Fiai közül: Dávid József nagyváradai főrabbi, Ábrahám Salamon óbudai főkantor és Juda (l. o.), aki pesti főrabbi és kiváló tudós volt. S. R.

3. W. Juda, pesti rabbi, *W. Izráel* (l. o.) főrabbi fia, szül. Pesten 1793., megh. u. o. 1868 nov. 15. A piarista gimnáziumban tanult, majd Prágába ment s itt úgy héber nyelvi és teológiai, mint filozófiai ismereteit bővítette. Első tanulmányai a Bikuré ha-Ittimben jelentek meg. Pestre visszatérve megírta *System der Tropen* c. művét, amely értékes politikai, retorikai és hermeneutikai kutatásokat és észrevételeket tartalmaz bibliai és talmudi témákról. Később Óbudán tanítói állást vállalt, innen a forradalom évében Pestre került dájánnak s mint ilyen működött haláláig. A közép-

iskolák számára a következő tankönyveket írta: *Mosaische Religionslehre zum Gebrauch f. höhere Schulen* (1861); *Dath Jehudoh* (Mosaische Religionslehre im Auszuge, 1862). Sok vallásfilozófiai és exegetikai tanulmányt írt zsidó tudományos folyóiratokba és évkönyvekbe is. S. R.

4. W. Mór, politikus, szül. Pesten 1832 febr. 28., megh. Budapesten 1892 nov. 26. *W. Izráel* (l. o.), pesti főrabbi unokája. Atyja jómódú kereskedő volt, aki fiát gondos nevelésben részesítette; gimnáziumi érettségi után a pesti egyetemen bölcsészetet hallgatott. Tanulmányai befejeztével atyja nagykereskedésébe lépett. Az abszolutizmus idején hírlapi cikkeken és élő szóval hirdette, hogy a külföldi tőkével közvetlen érintkezésbe lépve, Ausztriától gazdaságilag független Magyarországot kell teremteni. Több ipari vállalat sikeres megalapításával példát adott arra, hogy e földművelő országban is mennyire lehet az ipart fejleszteni. Emellett a magyar kereskedelmet a magyarosodás útjára terelte, mely érdemének elismerésül a Budapesti Ipar- és Kereskedelmi Kamara elnöki méltóságába emelte. Nagyonfontosságú publicisztikai működést fejtett ki és a napilapokban harcolt a zsidóság egyenjogusításáért. Az 1868—69-iki kongresszus az akkor alig 37 éves *W.-t* másodelnökül választotta és ő vezette I. Ferenc József király elé az egyetemes gyűlés hódoló küldöttségét. A kongresszus után, 1869., mint első zsidóvallású képviselő a magyar parlamentbe jutott s haláláig képviselte a Lipótvárost. Deák Ferenc politikájának egyik legértékesebb munkatársa volt. Sokat dolgozott a képviselőház pénzügyi és gazdasági feladatainak megoldásán, elnöke volt a pénzügyi bizottságnak, előadója a földművelési és kereskedelmi minisztérium költségvetésének és tagja a delegációnak. Valahányszor felszólalt a parlamentben, szakszerű fejtegetései általános figyelmet keltettek. Midőn a kongresszus után, 1870. a magyar zsidóság szervezeti kérdése az országgyűlésen szóba került, *W.* az egységes zsidóság elvét hangoztatta. A román kereskedelmi szerződés parlamenti tárgyalásánál, 1875., a szerződés zsidóellenes célzata ellen emelt szót. A Pesti Izr. Hitközség elnöki székébe emelte a kiváló politikust, kinek vezetése alatt a nagy hitközség intézményei megerősödtek. *W.* vasszorgalmú és vasakarató férfi volt, aki Magyarországnak és felekezetének egyaránt sok hasznos szolgálatot tett. Gr. Zs.

5. *W. Sándor*, flantróp, szül. Pesten 1839., megh. u. o. 1899. *W. Mór* testvére. Közgazdasági tevékenységet fejtett ki és irodalmilag is működött, mint bécsi lapok munkatársa. Főkép emberbaráti működésével vált ki és végrendeletében 200,000 koronát hagyományozott különböző jótékonyági egyesületek részére, 600,000 koronát pedig a zsidó gimnázium alapítására.

Waldapfel János, pedagógus, szül. Nagyzábláton (Zemplén vm.) 1866 okt. 14. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte s miután tanári oklevelet szerzett, 1897—1920-ig a gyakorló főgimnázium tanára s a gyakorlati tanárképzés egyik vezetője volt. 1919-ben a Tanárképző Intézetben is előadott. Jankovich kultuszminiszter az Orsz. Közoktatási Tanácsba is meghívta a pedagógiai reformmunkálatokhoz előadóul 1897-ben Wolf Györggyel együtt szerkesztette a Kármán-Emlékkönyvet, 1914. Közműveltség címen folyóiratot szerkesztett. Művei: *A nemzeti elem gimnáziumaink tantervében és utasításában* (1895); *Die Pädagogik Bacons* 1896); *A házi nevelésről* (1896); *A gimnáziumi tankönyv revíziója* (1897); *Adalékok a gimnáziumi oktatás elméletéhez* (1898). S. R.

Walder Gyula*, közgazdász, szül. Aradon 1872 febr. 18., megh. Budapesten 1926 októberében. Aradon járt középiskolába, majd a bécsi Handelshochschulén, Párisban és Londonban folytatta tanulmányait. 1895-ben a Pesti Hazai Első Takarékpénztár kötelékébe lépett. Később ennek a pénzügyintézetnek vezérigazgatója és elnöke, egyszersmind a Főrendiház tagja lett. Nagy érdemeket szerzett a világháború alatt a hadikölcsön kibocsátása és annak nagy sikere körül. Számos alkalommal nyilatkozott fontos közgazdasági problémák megvitatásánál. A Pester Lloyd és a Neue Freie Presse hasábjain mint közgazdasági író is kiváló nevet szerzett.

Wallenstein Zoltán, rabbi, szül. Tárkányban (Komárom vm.) 1898. Tanulmányait a komáromi főgimnáziumban és a budapesti Rabbiszemináriumban végezte, majd a berlini Rabbiner Seminar für das orthodoxe Judentum s a Hochschule für die Wissenschaft des Judentum és a Friedrich Wilhelm egyetem hallgatója volt. A budapesti tud. egyetemen 1921. avatták bölcsészdoktorrá, u. a. a budapesti Rabbiképző-intézetben rabbivá. 1920-ban, tanulmányainak befejezése előtt a komáromi hitközség egyhangulag papjává választotta. Az installációt azonban csak lelkeszi felavatása után tartották meg. Már működésének első éveiben több nagyobb hitközségtől kapott meghívást és W. 1923. elfogadta a pécsi hitközség meghívását, ahol főrabbinak választották. Országosan elismert szónoki képességeivel és papi működésével felekezeti népszerűséget szerzett. Művei: *Péchi Simon Psalteriumának forrásai*. (Budapest 1921); *Az izraeliták Rómában a császárság első idejében a héber tradicionális irodalom megvilágításában* (u. a.); *A pápai izr. nőegylet történetéhez* (Pápa 1925); *Adalékok a pécsi izr. hitközség történetéhez* (Pécs 1926); *Emlékkönyv a pécsi Chevra Kadisa centennáriuma* (Pécs 1928). Egyéb írásai a Blau Emlékkönyvben, a Szemináriumi Emlékkönyvekben,

az Egyenlőség, Komáromi Lapok, a Magyar Zsidó Szemle, Mult és Jövő, a Pécsi Lapok, Pécsi Napló, Remény, Országos Egyetértés, Szigetvár és Vidéke, Unser Weg c. lapokban és a Zsidó Évkönyvben jelentek meg. E lexikon munkatársa és revizora.

F. D.

Wallés Antal, hitközségi titkár, szül. Füzesabonyban 1874 jún. 21. Atyja u. o. hitközségi jegyző volt. A budapesti tudományegyetemen hallgatott jogot és itt szerezte a doktorátust is. Állami szolgálatba lépett és mint a m. kir. zálogházak aligazgatója megszervezte az állami árverési csarnokot, amelynek vezetője volt. 1922-ben nyugdíjaztatta magát. 1926 óta titkára az újpesti hitközségnek és elnöke a Hitközségi Tisztviselők és Alkalmazottak Országos Egyesületének. Kidolgozta a hitközségi alkalmazottak szolgálati és nyugdíjszabályzatát és a felekezeti lapokban a hitközségi tisztviselők erkölcsi és gazdasági érdekeiért küzd. Az újpesti izraelita hitközség Értesítőjének szerkesztője.

F. D.

Wallész Jenő, író és hírlapíró, szül. Balassagyarmaton 1871. Lakatosból emelkedett az írók sorába. Szerkesztette az Üstököst és a Hetet; tárcái, cikkei Lynkeusz jelzéssel igen népszerűek. Főbb munkái: *Tenczer Pál emlékiratai*; *A mulató Budapest*; *Ború* (versek); *Egy hadimilliomosné keservei*; *A párt asszonyja*.

Wasservogel Izidor, bíró New-Yorkban, szül. Budapesten 1875. Fiatalon vándorolt ki Amerikába. Tanulmányait a newyorki egyetemen végezte. 1920-ban bírónak választották.

B. S.

Wechselmann Ignác, lovag, műépítész és flantróp, szül. Nicolajban (Porosz-Szilézia) 1828., megh. Budapesten 1903 febr. 17. Berlinkben és Bécsben tanult és 1856. Budapesten telepedett le, ahol Ybl Miklós kompozícióit javarészt ő juttatta kivitelre. Így az ő művei: a várkerti építkezés, a vámpalota, a régebbi egyetemi épületek és az egyetemi könyvtár stb. Nevét jobban megörököltette végrendeletével, amelyben a róla elnevezett vak gyermekek intézete részére 1.400,000 koronát adományozott, azzal a kikötéssel, hogy az intézetbe felerészben zsidó, felerészben keresztény gyermekek veendőek fel. Ugyancsak végrendeletileg két millió koronát hagyott tanítói segélyezésre s ebből is zsidó és keresztény tanítók egyformán részesedtek. A W.-féle Vakok Intézete 1926. a Bethlen-térre költözött, mert a pénzelértéktelenedés következtében nem tudták azt eredeti alakjában fenntartani s mások nem gondoskodtak a nemeslelkű alapítvány pótlásáról. Az eredeti W.-intézet általa alapított palotáját eladták.

F. B.

Wechselmann vakok tanintézete. Lovag Wechselmann Ignác és neje, Neuschloss Zsófia alapította az intézetet, mely 1908 óta áll fenn. Átlag 25 növendéke van évente, akiknek csaknem a fele keresztény. A növendékek főleg zenében és kézügyességben nyernek kiképzést, de eszperantó nyelvet is tanulnak, hogy a külföldi vakokkal állandó érintkezést tarthassanak fenn. Az intézet évi költségvetése kb. 20 ezer pengő. Elnöke: Leszlauer A. Gyula, igazgatója: Adler Simon.

Weigl Géza, író, a Pesti Izr. Hitközség leánygimnáziumának tanára, szül. Mosonszentmiklóson

1881 okt. 12. Tanári oklevelét a budapesti tudományegyetemen nyerte, felsőbb studiumokat a genfi és párisi egyetemen végzett. Előbb a karánsebesi gimnáziumban, majd a Keleti Akadémián működött, 1918—21-ig pedig a külügyminisztériumban volt titkár. Napilapokban (Magyarország, Világ, Pesti Napló, Pesti Hírlap, Esti Kurir) sok színházpolitikai, művészeti, pedagógiai és a klaszszika-filológia körébe vevő cikke és tanulmánya jelent meg. Tárcait és novelláit az Egyenlőség közli. Sienkiewitz, Dickens és Clement Vautel számos regényét fordította magyarra. A KUT főtítkára s ilyen minőségében sajtó alá rendezte a «Magyar Grafika Mesterei» idegen nyelvű kiadásait.

V. A.

Weil Erzsébet, festő és grafikus szül. Budapesten 1901. A Képzőművészeti Főiskolán tanult. Képeiből (*Család; Kain és Ábel; Mózes vizet fakaszt a sziklából*) és rézkarcaiból (*Jákob álma; Hágár és Izmael a pusztában*) 1926. rendezte első gyűjteményes kiállítását. Rézkarcaival a Szinyei Merse Társaság fiatalok kiállításán díjat nyert.

F. B.

Weiler Jaakov, rabbi. A trencsénmegyei Bittsén működött. A Talmudhoz írt gloszszáit 1830. adta ki *Bész Jaakov* címmel. A könyv Zolkiewben jelent meg.

Weinberger Ábrahám Izsák, rabbi, szül. Duklán 1796., megh. Kisvárdán 1884. A híres Harsele Charif rabbi tanítványa volt Brodyban és ezzel jött Magyarországra. W. 21 éves korában Galgócra lett rabbi és itt 14 évig működött, majd Kisvárdára hívták meg, ahol haláláig volt főrabbi és egy nagy hírű jesiva vezetője. Halála után kiadták responzumait és egy csekélyebb értékű agadikus könyvét. Emlékét tanítványa, Seltmann Lajos főrabbi (l. o.) örököltette meg az «Életképek»-ben (IMIT Évkönyv 1895).

Weiner Leó, zeneszerző, szül. Budapesten 1885 ápr. 16. A Zeneművészeti Főiskolán tanult zeneszerzést. Később a Népopera korrepetitora lett. 1903 óta a Zeneakadémia tanára. 1921-ben egyik vonósnégyesével megnyerte az amerikai Coolidge-díjat. Művei: *Serenade; Vonósnégyes; Farsang; Vonóstrió; Két Passacaglia zongorára; Csongor és Tünde* (kísérőzene Vörösmarty hasonló című drámai költeményéhez. Előadták Budapesten és Drezdában).

K. K.

Weinmann Armin, hírlapíró, szül. Szenicen 1850 okt. 7., megh. Budapesten 1912 okt. 17. A bécsi egyetemen a jogi és közgazdaságtani fakultást végezte. Több külföldi lap szerkesztőségének volt tagja. A kilencvenes évektől kezdve a Neues Pester Journal közgazdasági rovatát vezette, egyúttal külföldi szaklapokban cikkeket írt, hogy eloszlassa a külföld előítéleteit közgazdasági viszonyaink iránt.

Weiser István*, kémikus, állatorvosi főiskolai tanár, szül. Liptószentmiklóson 1873. A budapesti műegyetemen és Münchenben végezte tanulmányait. 1896-ban a budapesti egyetem első kémiai intézetének gyakornoka lett, de rövidesen a m. kir. állatleltani és takarmányozási kísérleti állomáshoz került, amelynek jelenleg igazgatója. Az állatorvosi főiskolának nyilvános rk. tanára. Külföldön is figyelembe vett sikeres élelmi-

szer-kémiai és takarmányozási kutatásaiért a gazdasági főtanácsosi címet kapta. Önálló munkái: *Takarmányozás* (Zaitschek Arturral együtt, 1924); *A méz kémiaja és biológiája* (1925).

Weiss, 1. *Adolphe*, festő, szül. Budapesten 1838 máj. 11., megh. Párisban 1900 körül. A bécsi képzőművészeti főiskolán tanult, majd 1860. Párisba ment. Képeinek tárgyát eleinte a magyar népeletről meríttette, Munkácsy és Zichy mellett, mint harmadik magyart W.-t emelte ki a műkritika. Az 1878. párisi világiállításon magyar tárgyú képeivel keltett feltűnést. Híresebb festményei: *La Corbeille de Mariage; La fiancée slave; En 1815; Le lion amoureux; Tournesol; Nymphe découvrant la tête d'Orphée; La jeunesse; Fillette au pêches; Judith; Captifs; Nouvelle captifs.*

F. B.

2. **W. Berthold (csepeli)**, nagyiparos, szül. Budapesten 1845., megh. u. o. 1915. Középiskolái elvégzése után a kereskedelmi pályára lépett s 1880 óta a magyar nagyipar jelentékeny tényezője volt. Már 1876. tagja lett a tózsdebíró-ságnak és nagy része volt a helyi érdekű vasutak létrehozásában, valamint a nyolcvanas évek ipartörvényeinek megalkotásában. Ugyanez időben testvérével, W. Manfréddal (l. o.) megalapította az első magyar konzervgyárat, valamint az ércáru- és tölténygyárat Csepelen és ugyanily gyárat Berlinben is, továbbá Vácra kötő- és szövőgyárat, azonkívül résztvett a selmecbányai és kőszegi fegyvergyár újjászervezésében, a Danubius hajógyár és a rózsahegyí fonó- és szövőgyár megalapításában. A pénzügytervezetében is nagy része volt s ő vetette fel a vidéki takarékpénztárak jelzálogbankjának tervét is. Vezetőségi tagja volt a Kereskedelmi és Iparkamarának s a fővárosi bizottságnak. 1896. a magyarajtai kerület szabadelvű programmal országgyűlési képviselővé választotta. Ő kezdeményezte a Magántisztviselők Országos Nyugdíjintézetét, amelynek elnökévé választották. Díszelnöke volt a Pesti Lloyd-társulatnak. 1903-ban a közügyek terén szerzett érdemei elismerésül a király udvari tanácsossá nevezte ki. Művei: *Közgazdasági és közegészségi állapotok, tekintettel Pestre* (1869); *A jegybankügy reformja, tekintettel az osztrák-magyar bankviszonyokra* (1870, németül is); *Kereskedelmi hódítások* (1886, németül is); *Budapest érdekei és a keleti vasút* (1887); *Az osztrák-magyar bank új alapszabályai* (1898); *Takarékpénztáraink reformja* (1899).

S. R.

3. **W. Ignác**, ügyvéd és publicista, szül. Kolozsváron 1847 máj. 1. U. o. végezte egyetemi tanulmányait. 1879-ben Brassó vármegye tb. főügyészévé választotta. 1882-ben megszervezte a brassói magyar polgári pártot és több lapot szerkesztett. Egyidőben a hitközség elnöke és a Magyar Országos Ügyvédi Szövetség társelnöke volt. Megalapította a Pannónia szabadkőműves páholyt, amelynek 1892 óta tb. főmestere. Művei: *Zsidókérdés és antiszemitaizmus; A románkérdés és a választójog; Zsidóságról a zsidóságnak.*

Sz. I.

4. **W. Izsák**, rabbi és író, szül. Pozsonyban 1874. U. o. a jesiva növendéke volt. 1894-ben megválasztották a pozsonyi sabbat-egyesület rab-

bijává, majd u. a. évben oroszvári főrabbi lett. 1925 óta a verbói hitközség dajanja. 1900-ban adta ki *Avné besz hajócer* c. művét, amely nélkülözhetetlen segédkönyve minden zsidó genealógusnak. Munkatársa sok teológiai folyóiratnak.

5. *W. József (Josef Hirsch)*, rabbi, szül. Podolán (Nyitra m.) 1800., megh. Egerben 1881. 1840-től kezdve volt egri főrabbi s mint ilyen az orthodox párt vezetője és a pesti reformmozgalom egyik leghevesebb ellenzője. A szabadságharc lelkes híve volt és a magyar függetlenségi mozgalom erőteljes szószólója. A szabadságharc leveretése után az üldözések elől menekülnie kellett. W. az egri érsek védelme mellett hosszabb ideig egy kolostorban talált menedéket, később mégis elfogták, lázadás miatt perbe fogták és Bécsbe hurcolták, ahol hosszú ideig vizsgálati fogságban sinylődött. Hazafias magatartását lázadásnak minősítették és emiatt fogták vádba, de a törvényszék felmentette. Könyvtárának és kéziratainak nagy részét unokája, Wise Stephen rabbi (l. o.) a newyorki Columbia-Egyetemnek adományozta. S. R.

6. *W. Manfréd (csepeli)*, báró, gyáriparos, *W. B.* testvéröccse, szül. Budapesten 1857 ápr. 11., megh. u. o. 1922 dec. 25. A gimnáziumot és kereskedelmi akadémiát elvégezve, egy hamburgi cég szolgálatába lépett, de már 1882. hazajött s a testvére által alapított konzervgyár egyik vezetője lett. Emellett más vállalkozásokba is kezdett. Megalapította testvérével együtt az első magyar tölténygyárat és 1892. a csepeli nagy gyár alapját vetette meg. Ekkor többi gyárüzemét is Csepelen rendezte be. Már 1896. oly nagy méretű volt a gyárüzem, hogy az esetleges háború alkalmával a hadianyagbeszerzést a hadsereg részére függetleníteni tudta a külföldtől. E célból először is rézöntőt és fémhengerműveket létesített, 1911. pedig acélművet. Hadianyagjai már a háború előtt világhírűek voltak oly mértékben, hogy gyárából rendeltek hadianyagokat Anglia, Kína, Mexikó, Spanyolország, Olaszország, Törökország, Bulgária és Hollandia. A világháború alatt üzemét hatalmas arányokban fokozta s naponként átlag 30,000 munkással 3 millió töltényt, 20,000 tűzéri lövedéket és egyéb nagymennyiségű hadianyagot, továbbá 600,000 drb hús- és másfélmillió kávékonzervet gyártott, emellett állandóan új találmányokat is állított elő. A világháború elvesztésével a gyárat igyekezett más, hasznosabb célra berendezni, azonban a forradalmak, valamint betegsége akadályozták ebben. A gyártelep 1600 vasúti kocsit veszített el a háború után és munkáslétszáma 400-ra csökkent, de már 1922. újból 10,000-re emelkedett. Utolsó éveiben a magyar ipar újjáélesztése körül fáradozott és munició helyett mindenfajta mezőgazdasági gépet, vas- és fémárut, zománcos edényt és magyar gyapjából készített posztót állított elő e célra átalakított üzemében. — *W.* pénzügyi, társadalmi és jótékonyági téren is vezető szerepet töltött be. Mintaszerű munkásjeléti intézményeket létesített; alapítója és alelnöke volt a Magyar Gyáriparosok Orsz. Szövetségének, számos ipari és pénzügyi vállalat vezetőségi tagja volt. Ő létesítette a

Weiss-Alice-gyermekágyas otthont (l. o.), az elaggott és gyógyíthatatlan nők ingyenes otthonát, a nevérol elnevezett tüdőbeteg-szanatóriumot, amelyben a háborúban tüdőbajba esett 44 tisztet és 80 közkatonát gondoztak. A háború alatt külön kórházbarakot és tiszti szanatóriumot létesített, Röntgen-automobilokat adott a Vöröskereszt-kórházak részére és nagyszabású népkonyhát tartott fenn. Tagja volt a Főrendiháznak s nemességgel és bárói ranggal tüntette ki a király. Odaadó szeretettel foglalkozott zsidóközügyekkel is és élénk munkát fejtett ki 1912. az egységes zsidó autonómiát előkészítő Országos Bizottságban. S. R.

7. *W. Márkus Nissa** (máskép *Mordehaj, Ungvár*). Születési és halálozási évét nem tudjuk. 1792-ben Pesten üzlete volt, majd Munkács mellett bérlete, amelyen galíciai zsidókat alkalmazott, ezek azonban bánásmódja miatt fellázadtak. 1802-ben röpiratot irt ily címmel: *Der Jude wie er ist*, melyben a reform-eszmék mellé állt, amiért sok támadásban volt része. Erre a következő évben Bécsben egy másik röpiratot adott ki: *Der bedrängte Markus Nissa Weiss und die Menschen* címmel. Minthogy nem tudott elbánni ellenfeivel, kikeresztelkedett. Ezután a következő műveket írta: *In neuerfundenen Tabellen gegriündete praktische Vorteile der Rechnungskunst* (Ofen 1805); *Der missverstandene Text und dessen wahrer Sinn* (1806); *Unparteiische Betrachtungen über das grosse jüdische Sanhedrin zu Paris* (1807). (V. ö. *Büchler* Sándor értek. a M. Zs. Szemle XVII. köt.) S. R.

8. *W. Sándor*, a román kamara tagja, szül. Munkácsen 1888. Jogi tanulmányokat végzett és ügyvéd lett. Megalapította Kolozsváron a Keleti Újságot, amelynek 9 éven át főszerkesztője volt. Az Averescu-kormány idején a Romániai Magyar Pártban mint zsidó képviselő mandátumot vállalt. Számos publicisztikai cikke jelent meg a magyar zsidókérdésről. Sz. I.

Weisse József, vágújhelyi rabbi, szül. Plumenauban (Morvaország) 1812 nov. 23., megh. Vágújhelyen 1904. Előbb Gayán, majd Kostelitzben, 1855-től kezdve pedig Vágújhelyen volt rabbi. Jelentékeny és elismert hebraista és filológus volt. Számos tanulmánya egybegyűjtve is megjelent *Bikuré ha-Ittim* címen. Ezenkívül irt művei: *Miktav al Devar Rasi*, oder Abhandlung über Raschis Commentar zur Chronik. *Über den wahren Verfasser und seine Zeit* (Prag 1841); *Biographische Einleitung zu Bechináth Olam über Jedaja Penini* (Wien, 1847); *Melochim. Die Bücher der Könige mit deutscher Übersetzung* (Prag 1836); *Szefer Divré Hajómim*, oder die Bücher der Chronik, mit deutscher Übersetzung und hebräischen Commentar (a két utóbbi a Landau-féle prágai bibliakiadásban). Fia, *W. Arnold*, író, szül. Prerauban (Morvaország) 1842 aug. 28., megh. Bécsben. Iskoláit Nagyszombatban, Wiedsburgban és Pozsonyban végezte. A «Der Cursalon» c. orvosi lap főszerkesztője volt, majd a «Der Freischütz» és «Hamburger Fremdenblatt» szerkesztője lett. Számos novellát irt. Művei: *Das Raitzenbad. Humoristisches Epos* (1869); *Ein deutscher Tag. Festspiel zu Sedanfeier* (1875).

Weissshaus Imre, zongoraművész és zeneszerző, szül. Budapesten 1904 okt. 22. A Zeneművészeti Főiskolán tanult. 1927-ben Amerikába ment, ahol hangversenyeivel nagy sikert aratott. *Six pieces for solo voice* c. műve New-Yorkban jelent meg. Ezenkívül zongoraszonátát, hegedűszóló szonátát és zongoradarabokat írt.

Weisz, 1. Armin, orvos, szül. Hódmezővásárhelyen 1888. Tanulmányait u. o. és a budapesti egyetemen végezte, majd több külföldi klinikán folytatta. A doktori oklevél elnyerése után Jendrassik tanár asszisztense lett s mint ilyen a belgyógyászati klinikán működött 1920-ig, attól kezdve pedig a Pesti Izraelita Hitközség kórházában, amelynek Röntgen-osztályfőorvosa. Orvostudományi értekezései szakfolyóiratokban jelentek meg.

2. **W. Cevi Hirsch**, rabbi. Előbb Szerednyén volt rabbi, innen a magyarláposi, később a zborói hitközség élére került és végül a dombrova-i rabbiszéket foglalta el. *Zichron Jehuda* címen megírta Eisenstadt Méir (l. o.) ungvári rabbi életrajzát. Meghalt 1897.

3. **W. Dániel**, író. A hetvenes évek legelején került a fővárosba, ahol az Országos Orthodox Iroda főtítkára volt. A magyarosítási mozgalom lelkes harcosa volt. Szerkesztette «Viador» álnév alatt a Zsidó Híradó c. hetilapot. Megh. Budapesten 1907 okt. 9.

4. **W. Fülöp***, közgazdász, szül. Budapesten 1859 dec. 31. Drezdában tanult, majd a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank szolgálatába lépett s 1889. a bank igazgatója, majd 1921., Lánycy Leó (l. o.) halála után, elnöke lett. Emellett több iparvállalat és bank elnöke és igazgatósági tagja. A Magyar Nemzeti Banknak megalakulása óta főtanácsosa, a Felsőházaknak pedig kinevezett tagja.

5. **W. Gábor**, az első zsidó törzsorvos, szül. Veszprémben 1800. U. o., majd Pesten járt gimnáziumba s az orvosi egyetemre. 1820-ban önként belépett alorvosnak a hadseregbe. Ezt az állását ezután a tényleges szolgálattal cserélte fel. Beállt közlegénynek, fokozatosan előlépett és mint aktív kapitány újból katoniorvos lett s részt vett Radezky hadjárataiban, mely alkalommal Milanóban hat katonai kórház vezetését rábízták. 1855-ben törzsorvosi ranggal nyugalomba vonult.

6. **W. Izsák**, rabbi, szül. 1824., megh. Munkácson 1894. Előbb Szolyván volt rabbi. Majd Munkácson rabbi-elnök. *Bész Jichak* c. műve talmudi jegyzeteket tartalmaz a «Megillo»-traktushoz.

7. **W. Jozsef Méir**, szaploncai caddik. Tömegesen zarándokoltak hozzá a hívek. Kiadta és bevezetésével ellátta mesterének, a zedetsovi caddiknak *Likuté Hatoró Vehásász* c. könyvét. Önálló homiletikus műve *Imré József* c. alatt jelent meg. Meghalt 1909. T. 1.

8. **W. Julián***, író, szül. Temesváron 1858 nov. 2. Korán az újságírói pályára lépett és egyideig szerkesztette a Budapesti Tageblatt, a régebbi Nemzeti Újság és a Kleines Journal c. napilapokat. 1907-ben országgyűlési képviselő, majd udvari tanácsos lett. Főmunkatársa és szépírodalmi szerkesztője a Pester Lloydnak, ahová számos humoros elbeszélést írt. Művei: *Halb-*

seide; Nippsachen; Memoiren eines Wickelkindes; Backfischträume; Leichte Reizungen; Tollhaus des Lebens: Von der heiteren Seite.

9. **W. Kolonimusz**, rabbi. Előbb Gyulafehérvárott működött, innen a sátoraljaújhelyi hitközség élére került. Megjelent *Pi Senájim* c. műve. Megh. 1906.

10. **W. Lajos**, rabbi, szül. Napagedlben (Morvaország) 1898 jan. 3. 1914—1924 ig volt a budapesti rabbiképző növendéke. 1925-ben avatták böcsészéddoktorrá, 1926. pedig rabbivá. 1924 óta móri főrabbi. Műve: *Babiloni elemek Jeremiás könyvében.*

11. **W. Mihály**, tanító, szül. Potsdamban 1789., megh. Nagyszalontán 1883. A harmincas években jött Nagyszalontára és helyhatósági engedéllyel telepedett le, mint rendes jogú polgár. Midőn a szabadságharc idején a várost Paskievics csapatai veszélyeztették, W.-t küldték el Varga Sándor városbíróval egyetemben, hogy kérelmezzék a földek megkímélését és a lakosság épségben maradását. W. franciául érintkezett az adjutánsal, aminek eredményeképp szigorú parancsban tiltotta el Paskievics a katonaságot a lakosság molesztálásától. W.-t ezért polgártársai haláláig nagy tiszteletben tartották. (V. ö. *Rozváry György*, «Nagyszalonta monografiája» II. kötetét.)

12. **W. Miksa**, rabbi és író, szül. Budapesten 1872 okt. 22. Középiszkolai tanulmányait a budapesti ref. főgimnáziumban és az Országos Rabbiképző Intézetben végezte. 1894-ben tett doktori szigorlatot. Vallás tanári működése a középiszkolai hitoktatásban új, virágzó korszakot jelöl. A hitközség Talmud-Tóra intézetében együtt tanított Bacher Vilmossal és Schön Dáviddal. Ez utóbbi lemondása után átvette a vallás tanárok szakosztályának vezetését, majd éveken át betöltötte elnöki ügykörét. Újjászervezte az ifj. istentiszteleteket. Megszervezte a hitközség könyvtárát, átvette a Bacher-könyvtár és Kohn Sámuel könyvtárának gondozását. A M. Tud. Akadémia megbízásából rendezte és kezelte Kaufmann Dávid könyvtárát. Eközben egymásután jelentek meg tudományos művei és tankönyvei. Felkutatta a vallástudomány, a liturgia, a történelem és a kultúrhistoria ismeretlen területeit. Tanulmányai, cikkei és bírálatai a magyar és külföldi folyóiratokban jelennek meg. Munkatársává volt a Jewish Encyclopaediának. 1909-ben az első fővárosi templomkörzet rabbijává választotta a hitközség. Majd a középiszkolai vallásoktatás szakfelügyelője, az Országos Rabbi Egyesület alelnöke, a pesti rabbiság, az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat választmányának stb. tagja lett. A Rabbiszeminárium Bacher Vilmos tanácskére hívta meg, utóbb Venetianer Lajos megüresedett katedráját vette át és azóta a hitvédelem, a praktikus teológia, a vallás tan, a héber gyakorlatok és a héber beszéd tárgyaiban oktatja a szeminárium hallgatóit. Jelenleg az Aréna-úti templom rabbija. Önállóan megjelent nagyobb művei: *Katalog der hebräischen Handschriften und Bücher in der Bibliothek des Prof. dr. D. Kaufmann S. A.* (Frankfurt a. M., 1906); *Etika a talmudban* (Hovesi Simonnal és

Blau Lajossal együtt, Budapest Imit., 1920); *Zsidó Etika* (Budapest, 1923); *Geniza Fragmente der Bibliothek D. Kaufmann S. A. im Besitze der ung. Akademie der Wissenschaften. I.* (Budapest, 1924). (V. ö. Zsoldos Jenő, «Harminc év Isten szolgálatában» 1895—1925. W. M. tudományos működésének 30. évfordulója alkalmából.)

13. *W. Mór*, rabbi, szül. Verbón (Nyitra vm.) 1878 okt. 2. 1889—1899-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1898-ban avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1900. pedig rabbivá. Azóta a pesti Chevra Kadisa rabbija. Több munkát írt az olasz zsidók története köréből. Művei: *A zsidók története Sicília szigetén* (1889); *Gans Dávid élete és művei és azoknak forrásai* (1912); *Winterberg Gyula családfája* (1912); *Magyar zsidó oklevéltár* (Frisch Árminnal együtt, 1905). Cikkei a Bloch Emlékkönyvben, a Blau Emlékkönyvben, a Magyar Zsidó Szemlében és a Nyitrai megyei Lapokban jelentek meg. F. D.

14. *W. Sámuel*, rabbi, szül. Nyirbátorban (Szabolcs vm.) 1880 máj. 29. 1895—1905-ig volt a budapesti rabbiképző növendéke, 1904. avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1906. pedig rabbivá. 1907 óta a pesti izraelita hitközség vallásánára. Magyarra fordította J. Herz angol chief-rabbi *Gondolatok c.* munkáját. Önálló műve: *Tanchum Jerusalmi Mursid al-Kafi* (1904). Cikkei az Egyenlőségben és a Magyar Zsidó Szemlében jelennek meg.

15. *W. Soma*, a bostoni Harvard-egyetem magántanára, szül. Besztercén 1899. Egyetemi tanulmányait részben a budapesti egyetemen végezte, ahol a Hány-féle élettani intézetben dolgozott. 1921-ben mint egyetemi hallgató kiment Amerikába s a newyorki Cornelius egyetemen az élettani intézet asszisztensévé nevezték ki. Itt szerzett orvosi diplomát. 1925-ben a bostoni Harvard-egyetem asszisztense lett, két év múlva ugyanitt magántanárrá habilitáltak. 1928-ban a Rockefeller-alapítvány megbízásából Európában járt, ahol több egyetemen tartott előadást. Élettani kutatásai nagy méltánylásra találtak. A vérkeringés sebességének mérésére konstruált egy a rádióaktivitáson alapuló mérőeszközt, amelyet minden laboratóriumban használnak. V. A.

Weiszburg Gyula, rabbi, szül. Erdőbényén (Zemplén vm.) 1866 aug. 19., megh. 1919. 1881—1891-ig volt a budapesti rabbiképző növendéke. 1890-ben avatták bölcsészdoktorrá, 1892. pedig rabbivá. Előbb a pesti izraelita hitközség segéd-rabbija volt, 1905 óta főtitkára. Egyidőben szerkesztette a *Jövő és Hitközségi Szemle c.* felekezeti lapokat. Műve: *Midrás Leviticus Rabba*. Cikkei a Magyar Zsidó Szemlében, az Imit Évkönyveiben, a *Jövőben* és a *Hitközségi Szemlében* jelentek meg. Írt még egy hittani tan-könyvet is.

Weiszberg Ignác G., rajzművész és tanító, szül. Teschenben 1794., megh. Budapesten 1849 jún. 8-án. A bécsi rajzakadémia és politechnika tanulója, 1824—34-ig a pozsonyi izr. primáriskola rajztanítója. Ott gr. Pálffy Fidelio pártolása mellett két rajzmunkát adott ki. Ő rajzolta azt a feltűnést keltő képet is, mely V. Ferdinánd ifj. királynak és nagy kíséretének a pozsonyi

iskolában 1830 nov. 2-án tett látogatását ábrázolja és mely a Magyar Zsidó Múzeumban is látható. 1834-ben Pestre jött. Itt a Dunaparton, a színház melletti Klopfinger-féle házban hatóságilag engedélyezett rajziskolát nyitott. 1835-ben a pesti izr. hitközség újrászervezett iskolájának rajztanítója lett. Pesten rajzolt néhány, később sokszorosított arc- és tájképet, köztük a gr. Keglevich Gábornak és Méray Sándornak dedikált két kitűnő látképet Budáról és Pestről. M. B.

Weiszkopf Artur, rabbi, szül. Budapesten 1875 jan. 18. 1889—1899-ig volt a budapesti rabbiképző növendéke. 1898-ban avatták bölcsészdoktorrá, 1900. pedig rabbivá. Kilenc évig Rozsnyón, két évig Szentmártonban működött, 1911 óta rózsashegyi főrabbi. F. D.

Wellesz Gyula, rabbi, szül. Budapesten 1872 dec. 31., megh. 1915. ápr. 1898-ban a csurgói, 1900. a nagybittsei hitközség választotta meg rabbijává, 1910. óbudai főrabbi lett. A középkori francia-zsidó történet jeles művelője volt. Művei: *Abrahám de Balmes, mint nyelvész* (1895); *Rási élete és működése* (1906). Cikkei és tanulmányai a Magyar Zsidó Szemlében, a Hacofében, az Archaeologiai Értesítőben és más magyar és külföldi folyóiratokban jelentek meg. F. D.

Wellisch Alfréd*, műépítész, szül. Budapesten 1854 máj. 6. A karlsruhei műegyetemet végezte, majd Párisban az École des Beaux Artson tanult s 1881. Budapesten telepedett le. Több mint 200 bérházat és számos középületet épített. Tervei szerint épültek a Tavaszmező-utcai áll. főgimnázium, a Zsidó Kórház pavillonjai, a fasori Izraelita Árvaház stb.

Weltner Jakab, szocialista író és politikus, szül. Budapest 1873. Mint asztalosmunkás bejárta a külföldet, ahol megismerkedett a szocialista tanokkal. Visszatérve, a fővárosban hozzáfogott az asztalosmunkások szervezéséhez és csakhamar a szocialista párt vezetői sorába emelkedett. Mint szónok, újságíró, lapszerkesztő és író egyaránt szolgált a munkásmozgalomnak. 1899—1908-ig a párt titkára, 1908-tól a Népszava szerkesztője. Képviselte pártját a stockholmi (1917. évi) békekongresszuson. 1918-ban a Nemzeti Tanács tagja volt. 1919-ben Bécsbe költözött és onnan 1924. tért vissza. Művei: *Tíz év a szervezkedésről*; *A gazdasági harc*; *Miért szervezkedjünk*; *A német birodalom, a szocialdemokrata-párt és a béke*. Megírta emlékiratait: *Milliók egy miatt* címen, amely figyelemreméltó korrajz s mint szocialista forrásmunka is elsőrangú.

Werbőczy zsidó-esküje. Valamelyik német zsidó-eskü mintájára készült, hasonlóan a Budai Törvénykönyv zsidó-eskűjéhez (l. *Budai Törvénykönyv*). Werbőczy ezt az esküformát a «Hármas Könyv»-ébe iktatta. E szerint peres ügyeknél az esküvel való bizonyításnál, a zsidónak a zsidó köpenyben (l. *Zsidó-öltözet*), csúcsos kalappal, mezitláb és napnak, azaz Kelet felé fordulva a következő esküformát kellett elmondani: «Én, N. zsidó, esküszöm az élő Istenre, szent Istenre, ki az eget és földet, tengert és mindent, mi ezeken és ezekben van, teremtette, hogy ezen ügyben, melyben e keresztény vádol, ártatlan vagyok. És ha bűnös vagyok, nyeljen el a föld,

mely Dathant és Abyront elnyelte. Es ha vétkes vagyok, szélhűdés és bélpokol lepjen meg, mely a szíriai Naamánt Elizaeus esdeklésére elhagyta és Gehazit, Elizaeus szolgáját megszállta. És ha vétkes vagyok, nyavalyatörés, vérfolyás és hirtelen gutatlítás érjen és véletlen halál ragadjon el és vesszek el testestül, lelkestül és vagyonos-tul és Ábrahám kebelébe soha ne jussak. És ha vétkes vagyok, Mózesnek a Szináj hegyen nyert törvénye semmisítsen meg és mindazon írás, mely Mózes öt könyvébe van írva, szégyenítsen meg. És ha ezen eskü nem való és igaz, törtüljön el Adonaj és Istenségének hatalma.» Ez az esküforma egyébként majdnem szóról-szóra megegyezik Conrad, mainzi érsek 1160—1200 körül megállapított «Erfurti zsidó-eskü»-jével és ez a német zsidó-eskü átszűrődve a Budai Törvénykönyvön, belekerült Werbőczy Hármaskönyvébe, amelynek tekintélye folytán azután átment a magyar jogéletbe. U. L.

Werner Géza, színházi rendező, szül. Pankotán 1901. Elvégezte Budapesten az orvosegyetemet, de hajlamai a színészet felé vonzották. Három operettet írt, amelyek közül az *Eördög báró* aratott nagyobb sikert. Most a berlini Saltenburg-féle Künstlertheater főrendezője.

2. **W. Sándor**, orvos, szakíró. Aradon folytat orvosi gyakorlatot. Magyar és külföldi szaklapokba állandóan ír cikkeket. Önállóan megjelent művei: *A tuberkulózis összehasonlító cutan oltásai*; *A rituális circumcisio eredete és jelentősége*; *Az orvostudomány és a művészetek*; *A klinika szonettjei*.

Wertheim Mór, pénzügyi kormánybiztos, szül. Brassóban 1875., ahol középiskoláit végezte, megh. 1927. A kolozsvári egyetem jogi fakultásának elvégzése után állami szolgálatba lépett és a háborúban pénzügyi főtanácsos, majd a forradalomban Apáthy ideiglenes erdélyi kormányában Kolozsvárott pénzügyi kormánybiztos volt.

Wertheimer, 1. Adolf, bankigazgató, szül. Nagyváradon 1868 márc. 12. 1885-ben lépett a Kereskedelmi Bank szolgálatába, ahol a tisztviselői ranglétra minden fokozatán áthaladva ügyvezető igazgató lett. A Budapesti Áru- és Értéktőzsdé tanácsának és több nagy iparvállalat igazgatóságának tagja. Aktuális közgazdasági kérdésekről sűrűn jelennek meg cikkei szaklapokban és napilapok hasábjain. Értékes közgazdasági munkássága mellett felekezeti és kulturális téren is élénk tevékenységet fejt ki. Több cikluson át tagja volt a Pesti Izraelita Hitközség elöljáróságának, jelenleg pedig az Imit elnöke. Mint neves műgyűjtőt, akinek értékes gyűjteménye van magyar mesterek képeiből és a magyar ötvös-művészet remekeiből, az Országos Magyar Képző-művészeti Társulat igazgatójává választotta. Megrendezte a belga-magyar kiállítást, mely érdemeinek elismeréséül a belga király a Lipót-rend középkeresztjével tüntette ki. V. A.

2. **W. Ede*** (*monori*), történétíró, szül. Pesten 1848. jún. 2. Egyetemi tanulmányait részben u. o., majd Bécsben és Berlinben végezte el, azután a bécsi Institut f. oesterr. Geschichtsforschung tanítványa lett. 1877-ben a kolozsvári egyetemnek, majd a pozsonyi jogakadémiának lett tanára.

1900 óta tagja a M. Tud. Akadémiának. A király «monori» előnévvel és udv. tanácsosi méltósággal tüntette ki. Jelentékeny történétíró, aki a XIX. sz. középeurópai története terén fontos kutatásokat végzett. Publicisztikai cikkei a Pester Lloydban és a N. Fr. Presseben jelennek meg évtizedek óta, nagyobb tanulmányait a *Historische Zeitschrift*, a *Századok*, *Budapesti Szemle*, az *Akadémiai Értekezések* a *Történettud. köréből* és *Archiv f. oesterr. Geschichte* c. folyóiratokba írta. Főbb művei: *Zur Geschichte des Türkenkrieges Maximilians II.* (1875); *Házasságtervezés Erzsébet angol királynő és Károly osztrák főherceg közt* (1876); *A tervezett négyes szövetség 1787—1790* (1880); *Franciaország magatartása* (1883); *Ausztria és Magyarország a XIX. sz. első tizedében* (2 köt. 1884—92., németül is 2 köt. 1884—90); *Erzherzog Carl u. d. zweite Coalition* (1885); *Gegen Herrn Fournier* (1885); *Zur Geschichte Wiens* (1889); *Die drei ersten Frauen des Kaisers Franz* (1893); *Die Verbannten des ersten Kaiserreiches* (1897); *Az 1811—12. magyar országgyűlés* (1899); *Der Herzog v. Reichstadt* (1902; angol és svéd nyelven is, 2 köt. 1902—13); *Gróf Andrassy Gyula élete és kora* (3 köt. magyarul és németül 1910—13).

3. **W. Salamon Áron**, rabbi és hebraista, szül. Bazinban 1866 nov. 18. Jeruzsálemben nevelkedett és 1890. Kairóban telepedett le, ahol régi héber kéziratokat gyűjtött. Fontosabb munkái: *Ével Móse* (1885); *Chidduse R. Nissim* (1888); *Pirké Hekalosz* (1889); *Zavaasz Naftali* (1889); *Darké sel Tórah* (1891), mely utóbbi vezérfonal a Talmudhoz, a Halachához és Haggadához; *Chaszam Szófer* (1891), talmudi jegyzetek; *Bóté Midrasosz* (4 k. 1893—97), midrás-kéziratok jegyzetekkel; *Midras ha-Serosz ve Jeszerosz* (1898), a parmai kézirat alapján; *Lesón Chaszidim* (1899); *Kokelesz Selómó* (1899), gáoni responsumok gyűjteménye bevezetéssel és jegyzetekkel és az arab szöveg héber fordításával; *Avódosz Halév* (1902), liturgiai kommentárok.

4. **W. Sámson**, országos főrabbi és bankár, szül. 1658 jan. 17. Wormsban, megh. Bécsben 1724 aug. 6. Szülővárosa ősrégi jesiváján és Frankfurtban tanult, de már 1684. Bécsbe ment, ahol Oppenheimer Sámuel nagytekintélyű zsidó tudóssal és bankárral társult s a bécsi udvarral a financiális ügyek lebonyolítását intézte. I. Lipót császár bizalmát annyira megnyerte, hogy ez dedikált arcképével ajándékozta meg, majd 1000 dukátot adott neki az állami pénzügyek terén szerzett érdemeiért. Hasznos pénzügyi tevékenységét különösen a spanyol örökösödési háború idején fejtette ki. Emiatt állandó letelepedési engedélyt, szabad vallásgyakorlatot és adómentességet nyert. Mindeme privilégiumait I. József császár is megerősítette. Alatta W. még nagyobb mértékben finanszírozta az államkölesönöket, különösen a török háborúk alkalmából. Ekkoriban ruházta fel őt a magyarországi zsidó hitközségek egyrésze a «Landesrabbiner» címmel, amit 1711 aug. 28-iki rendeletével VI. Károly császár megerősített. Kortársai «Juden Kaiser»-nek nevezték óriási tekintélye és befolyása miatt. Személyes barátságát élvezte Savoyai Eugén herceg-

nek; háza mellett pedig állandóan tíz császári katona tartott őrseget. Számos palotája és kertje volt Bécsben, de ingatlanjai voltak még Frankfurtban, Wormsban és több német városban. W. a jótékonyág terén különösen kivált; hatalmas összegeket osztott szét Európaszerte és Palesztinában hittestvérei között. Átutazó idegen zsidóknak csupán az ő aláírásával ellátott engedély alapján lehetett Bécsben tartózkodniok. A zsidó tudományokról óriási elfoglaltsága mellett sem feledkezett meg. A házában levő zsinagógában ő tartotta a «derásá»-kat s ezek egyrésze kéziratban megmaradt és tanuskodik W.-nek a Talmud- és Bibliaexegetika terén való nagy járatosságáról. Elnöke volt a besz-dinnek és vallási kérdésekben messze földről kikérték véleményét. A szentföldi zsidók a «Szentföld fejedelme», «Hebron és Safed rabbija» címmel ruházták fel, szülővárosa és Csehország hitközségei pedig szintén rabbi címmel tüntették ki. Számos hébernyelvű tudományos munkához írt bevezetést és ajánlást, az 1712—22-iki Talmudkiadást Frankfurtban finanszírozta és átnézte vejeivel együtt. Ez a Talmudkiadás a cenzura miatt 30 éven át nem jelenhetett meg. Rendkívüli tekintélyével 1700. kijárta, hogy Eisenmengernek Frankfurtban megjelent *Entdecktes Judentum* c. zsidóellenes iratát elkobozták s árusítását eltiltották. Amikor 1708. a Rákóczi-felkelés idején a kismartoni zsidók elvándorolni kényszerültek és sokan Bécsbe mentek, W. kieszközte ezek hazasegítését s részükre új zsinagógát építtetett, melyet «Samsons Schule»-nak hívtak, de azonkívül is Magyarországon 40 hitközséget segített és állított talpra, Frankfurtban pedig Talmudiskolát létesített, amelynek vezetőjévé saját vejét, Kann Mózeszt nevezte ki. Több alapítványa Frankfurtban, Bécsben és Jeruzsálemben máig megvan. (V. ö. Kaufmann Dávid, «S. W.» Wien 1888; «Urkundliches aus dem Leben S. W.'s» u. o. 1892).

Wessel Sámuel, rabbi, szül. Vácon 1871., megh. Serajevóban 1928 ápr. 19. A váci és bonyhádi jesiván, majd Altonában és Pozsonyban tanult s az utóbbi helyen szerzett rabbioklevelet. Ezután a berni és müncheni egyetemeket látogatta és filozófiai doktorátust tett. Előbb Rotterdamban működött, majd Serajevóban lett főrabbi 1898-tól haláláig. Hitközségében, de a szefard-ritusú hittestvérei körében is nagy tiszteletnek örvendett általánosan elismert emberszeretete miatt. Főképp az ifjúság vallásos nevelése és tanítása érdekében és az askenázi új templom építése körül fejtett ki nagy munkásságot. Művei: *Das Targum zum Buche Ruth*; *Sephardim und Aschkenazim*; *Die Geschichte der jüdischen Gemeinden in Bosnien*, valamint több értekezés a «Jewish Encyclopedia»-ban. W. felsőbb megbízásra kidolgozta a boszniai és hercegovinai zsidó vallásoktatás tantervét, amelyet a kormányzat az iskolákba be is vezetett. Ferenc József király a Ferenc József lovagrend tiszti keresztjével tüntette ki.

Wessely Ödön*, egyetemi tanár, pedagógus, szül. Budapesten 1867 aug. 23. A budapesti egyetemen szerzett tanári oklevelet, majd a főváros iskoláiban tanított és 1906. a belvárosi főreál-

iskola igazgatója és egyetemi magántanár lett. Megalapította és szervezte 1914. a fővárosi Pedagógiai Szemináriumot, melyet 1918-ig vezetett. Ekkor a pozsonyi egyetemre nevezték ki a pedagógia nyilv. rendes tanárának, később ugyanilyen minőségben Pécsre került, ahol az egyetemnek dékánja is volt. Szakművei magyar és külföldi folyóiratokban jelentek meg. Bárczy Istvánnal együtt szerkesztette a Népnevelés, azonkívül 1907—12 közt a Magyar Pedagógia c. folyóiratot. Tankönyvein és fordításain kívül írott főbb munkái: *Pedagógia*; *Quelques données sur la psychologie de l'individu*; *A modern pedagógia útjain*; *Bevezetés a neveléstudományba*; *Pedagógiai olvasmányok*; *Korszerű pedagógiai kérdések*.

Widder Salamon, tanár, szül. Nyitrán 1880. Magyar-német szakon nyert tanári oklevelet. 1908-ban a zsidó fiúárva-ház polgári iskolájának, 1911. a zsidó polgári iskolának lett tanára, 1919 óta a zsidó gimnázium tanára. Munkatársa volt a Szombat, a Hitközségi szemle c. lapoknak és több külföldi folyóiratnak. Kiváló hebraista, kinek főleg héber nyelvészeti tanulmányai értékesek. Munkái: *Csokonai mint nyelvújító* (1908); *Hakkría haivrih* (Héber olvasókönyv két részben, 1923); *Héber ragozási minták* (1924); *Praeparációk a haftorákhoz* (1928). E lexikon munkatársa.

Wiener, 1. Izsák, rabbi, szül. 1780 körül, megh. Ürményben 1867. Fia volt *W. Simon* lovasberényi rabbinak és veje Herzog Jakab abonyi rabbinak, a *Pri Jákov* szerzőjének. W. harminc éven át volt ürményi rabbi. Művei: *Jad va-Sém* és *Kol Nehi* címen jelentek meg.

1. **W. Jenőné** (írói néven Krasznay F. Márta), író, szül. Nagyváradon 1862. Első sikerét *Nahida Remi Zsidó asszony* c. német könyvének fordításával érte el. 1898-ban és a rákövetkező évben a *Mesevilág* c. gyermeklapot szerkesztette. A háború alatt a feminista egyesületét vezette. Aelnöke volt a csecsemő- és anyavédelmet szolgáló egyesületnek. A Szigligeti Társaság tagja. — Leánya *Molnárné K. Elza* a Színházi Élet munkatársa és a Párisi Divat szerkesztője.

Wiesner Henrik, rabbi, szül. Alsómislén 1868 április 30., megh. 1922 nov. 22. 1887—97-ig volt a budapesti rabbiképző növendéke. 1896-ban avatták bölcsészdoktorrá, 1898. pedig rabbivá. Két évig a budai izraelita hitközség vallástanára volt, 1902. a bezdáni hitközség választotta meg főrabbijává és haláláig itt működött. Műve: *Esztori Parchi Kaftor Vaferach* (1896).

2. **W. J. Emil**, könyvkiadó, szül. Miskolcon, megh. Budapesten 1925. A Singer és Wolfner-céget vezette a kilencvenes évektől kezdve. Szak tanulmányai a Corvinában, a Magyar Könyvkiadók Közlönyében jelentek meg. Hosszabb időn át szerkesztette a Corvinát. Önálló munkája: *A kiadóról és a könyvről* (1903).

Wilhelm Frigyes, pedagógus, szül. Vágvecsén (Nyitra vm.) 1812., megh. Hódmezővásárhelyen 1900 febr. 2. Előbb Nagykőrösön, majd a hatvanas évektől kezdve Hódmezővásárhelyen volt a zsidó iskola vezetője. Több értekezése jelent meg a Löw Lipót-féle Ben Chananjah tudományos folyóiratban.

Winkler Ernő, rabbi, szül. Újpesten 1894 jan. 20. 1908—18-ig a budapesti Rabbiképző növendéke, közben egy évig a berlini Rabbiner-Seminar hallgatója volt. 1917-ben avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1919. pedig rabbivá. Azóta nagykanizsai főrabbi. Tevékeny részt vett a városi képviselőtestületben és a nem felekezeti emberbaráti intézmények munkáiban is; ez utóbbi téren, mint a nagykanizsai Stefánia Szövetség ügyvezető-elnöke. Műve: *Adalékok a zsidó eskü történetéhez* (Budapest, 1917). Cikkei a Magyar Zsidó Szemlében jelentek meg. Neje *Munkácsi Noémi* költő, szül. Budapesten 1903 aug. 1. Munkácsi Bernát (l. o.) leánya. Vallásos tárgyú költeményei főleg az Egyenlőségben s a Mult és Jövő c. folyóirat hasábjain jelentek meg. Mint középiskolai vallásoktatásra képesített tanárnő egyideig a Pesti Izr. Hitközségnél működött.

2. **W. Gyula**, hegedűművész, szül. Győrött 1835., megh. Bécsben 1892. Heissler professzor tanítványa volt. Megalapította a Winkler-féle vonósnyegy társaságot, amelynek primáriusa volt. Számátalan hangversenyt adott. Együttesével végigjárta az európai nagyvárosokat, mindenütt nagy sikert aratott.

3. **W. Lajos**, orvos, szül. Nagyváradon 1895. A váradi poliklinika belgyógyászati osztályának tiszteletbeli főorvosa. Több németnyelvű tudományos értekezése jelent meg a maláriás megbetegedésekről.

4. **W. Mordecháj Jehuda**, rabbi, szül. Lopotovicon (Nyitra vm.) 1844. Eleinte kereskedelemmel foglalkozott. Rabbiműködését Mezőtelegden kezdte, hol 1880-ig működött. Majd Brezovára került, 1899. pedig Hegyalja-Mádra, hol ma is működik. Nagy tekintélyéért és tudásáért messze földről keresik fel jesiváját. Responzumait több kötetben *Levusé Mordecháj* c. alatt adta ki.

Winter, 1. **Salomon**, flantróp, szül. Szepesen 1778., megh. Hunfalván 1859 febr. 24. Hatvan évig állott a zsidó közügyek s különösen a szétosztott szepesi hitközségek szolgálatában. Hosszas fáradozásainak eredménye, hogy 1820. templomot, 1840. iskolát nyithattak meg Hunfalván. Amikor a negyvenes években Pesten zsidó kongresszust hívtak össze, W. képviselte az összes szepesi hitközségeket.

2. **W. Sámuel**, nyomdatulajdonos és litografus. 1859-ben kiadta az *Illustriertes Israelitisches Jahrbuch*-ot, ugyanakkor Mosonyi Mihály Gyermekevilág c. kottafüzetéhez rajzolta és litografálta kedves vignettáit, muzsikáló és táncoló parasztyerekkel, valamint a táncoló főúri párt a *Bartha Sándor Palotásá*-hoz (1859—60).

Winterberg Gyula, szül. Jungbunzlauban 1846 dec. 26., megh. 1921. Budapesten. Fialat korában egy reichenbergi lap szerkesztője volt, majd Magyarországon telepedett le. Itt kereskedelmi pályára lépett, elvállalta több iparvállalat vezetését és mintagazdaságot rendezett be. A felekezeti életben vezető szerepet játszott. mint a Pesti Chevra Kadisa elöljárója, majd 1911 óta elnöke. A Rabbiképző vezérelőbízottságának, a VI. községkerületnek, az Izraelita Ösztöndíjegyületnek és a Közművelődési Egyesületnek nagy befolyású tagja volt. A Pesti Chevra Kadisa leg-

jelentősebb fejlődési korszaka az ő elnökségének idejére esik.

Wirth Kálmán, a Pesti Izr. Hitközség leánygimnáziumának igazgatója, szül. Fertőszentmiklóson (Sopron vm.) 1876 máj. 8. Tanári oklevelét természetrajz és vegytan szakon a budapesti tudományegyetemen szerezte. Több középiskolában, továbbá a rabbi- és tanítóképző intézetben működött, mint tanár. A leánygimnázium igazgatójává 1919. nevezték ki. Kiváló botanikus. Tudományos cikkei és tanulmányai a szaklapokban jelennek meg.

Wise, 1. **Aron**, amerikai rabbi, szül. Egerben 1844 máj. 2., megh. New-Yorkban 1896 márc. 30. Fia volt *Weiss József* egri főrabbinak. A kismartoni talmudiskolában tanult Hildesheimernél, majd a lipcei és hallei egyetemeken képezte tovább magát s az utóbbi helyen doktorátust szerzett. Egerben tanított, majd 1874. kivándorolt Amerikába és Brooklynban működött, majd a new-yorki Rodef Sólom hitközség rabbija lett haláláig. Műve: *Beth Aaron*, hittankönyv angol nyelven. Szerkesztette a *Jewish Herald*ot és a *Boston Hebrew Observer*t. Egyik alapítója volt a new-yorki zsidó teológiai szemináriumoknak és számos flantrópikus egyesületnek.

2. **W. Stephen Sámuel**, amerikai rabbi, szül. Budapesten 1874 márc. 17., mint W. Áron (l. o.) fia. Édesanyja farkasházi Fischer Sabina. New-Yorkban járta iskoláit és a Columbia-egyetemet, ahol doktorrá avatták. A zsidó tudományokat Gottheil, Kohut, Margolis és mások vezetése mellett sajátította el. 1893-ban a B'né Jesurun hitközség rabbija lett New-Yorkban, később a City egyik hitközségének rabbijává választották. W. jeles orientalista, kitűnő organizátor, általánosan elismert hitszónok, de leginkább mint politikus tett hírnévre szert. Számos flantróp-egylet vezetője, részben megteremtője. 1907-ben megalapította a Szabad Zsinagógát New-Yorkban és azóta ennek a reformirányú hitközségnek a rabbija. Megalapította az első amerikai cionista egyesületet, amelynek főtitkára és a végrehajtó bizottságban Brandeis főbíró utóda. Kimagasló szerepet játszott a politikai életben s mint Wilson egyik legmeghittebb bizalmasa vett részt a versaillesi békekongresszuson. Tudományos munkája: *The improvements of the Moral dualities*, amely Ibn Gabirol ethikai műveinek arab eredetijét tartalmazza kritikai kiadásban (1902). Hitszónoklatai *Beth Israel* c. 3 kötetben, a *Frec Synagogue* pedig 5 kötetben jelentek meg.

Wittelshöfer Leopold, orvos, szül. Nagykanizsán 1818 júl. 14., megh. Bécsben 1889 jún. 8. Szülővárosában járt gimnáziumba és Pesten egyetemre. Tanulmányait a bécsi egyetemen fejezte be és ott lett 1841 doktor, majd Győrben gyakorló orvos és nemsokára megyei tb. főorvos. A szabadságharc alatt belépett a nemzetőrségbe és nemsokára honvédtörzsorvos lett. Részt vett az osztrák seregek elleni legelső harcokban, majd egy nagy katonai kórház élére került, ahol elismerésre méltó tevékenységet fejtett ki. Mégis a képek «veszedelmes egyénnek» bélyegezték, úgy, hogy Győrt el kellett hagynia s 1850. Bécsbe költözött, ahol megalapította a Wiener Medizinische

Wochenschrift c. orvosi heti folyóiratot, melyet a cenzura többször betiltott. A hatósági üldözés azonban csak növelte népszerűségét. Az 1875-iki vilákiállítás egészségügyi részét W. rendezte, miért számos kitüntetést kapott. Önálló művei; *Wiens Heil- und Humanitätsanstalten, ihre Geschichte, Beschreibung und Einrichtung* (1854); *Die Versorgungshäuser in Wien.* (1858). Azonkívül 1866 óta szerkesztette évtizedeken át a *Taschenbuch für Civilärzte* c. orvosi almanachot, W. mellészobrát nagy ünnepségek közt leplezték le 1867-ben.

Wittgenstein család, l. *Figdor-Kittseer*.

Wittmann Ferenc, műgyetemi ny. r. tanár, fizikus, szül. Hódmezővásárhelyen 1860 jan. 16. Főiskolai tanulmányait a budapesti egyetemen és műgyetemen végezte. Schuller és Sztoczek tanárok asszisztense, majd az utóbbi utóda lett. Tagja a M. Tud. Akadémiának, sokáig alelnöke volt az Orsz. Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottságnak. Főbb művei: *A kanon alakokról* (1881); *Az erős villamárakok technikája* (1898); *A hangzó lángokról* (1902); *Az Auerféle villamos osmium* (1906); *Periodikus áramok optikai vizsgálata*; *Az induktív torzításról*; *Budapest elektromos világítása* stb. W. az elektrotechnikában világhírű szaktekintély.

2. **W. Lázár**, gyermekgyógyász szül. Apajon (Nyitra vm.) 1846 nov., megh. Budapesten 1887 szept. 19. Orvosi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, majd külföldön folytatott gyermekgyógyászati szaktanulmányokat. W. volt Magyarország időrendben a legelső gyermekgyógyász-specialista. Főműve: *A gyermekápolás rövid kézikönyve, tekintettel a hazai viszonyokra* (1896). W. a védhimlőoltás előharcosa s az orsz. védhimlőintézet igazgatója is volt.

Wodianer, 1. **Albert báró***, szül. Szegeden 1818 aug. 13., megh. Budapesten 1898 jún. 17. Részt vett a szabadságharcban. 1886-ban báróságot kapott és a főrendiház tagja lett. Végrendelésében nagy összeget hanyományozott üdülőházak létesítésére. Hasonlóan nagy alapítványt tett W. a M. Tud. Akadémia javára is.

2. **W. Artur**, könyvkiadó, szül. Budapesten 1860., megh. u. o. 1921 márc. 3. Fia volt W. Fülöpnek, a nagy nyomda- és könyvkiadóvállalat megalapítójának. Tanulmányai végeztével külföldre ment könyvkereskedelmi és kiadói ismeretek elsajátítása céljából. Hazatérve társtulajdonosa lett a Lampel-könyvkiadó cégnek, melyet különösen az iskolakönyvek kiadásával tett nevezetessé. Összeállította az ezredéves kiállítás tanügyi monografiáját. — Testvére **W. Hugó***, szül. Budapesten 1868 jan. 7., megh. u. o. 1920 dec. 21. Résztvett a W. könyvkiadó-vállalat vezetésében s atyja halála után a Budapest és a Kis Ujság c. napilapok kiadótulajdonosa lett.

3. **W. Béla (maglódi)**, közgazdász, szül. Pesten 1831., megh. u. o. 1896 júl. 8. Tanulmányait Pesten és a bécsi polytechnikumon végezte. A szabadságharcban Klapka tábornok vezénylete alatt a mérnökkarban szolgált századosi rangban. A szabadságharc után megvette a maglódi birtokot, ahol mintagazdaságot létesített. 1853-ban a fővárosban kereskedelmi irodát nyitott és

főleg a magyar termények kivitelével foglalkozott. 1868-ban bajor, majd württembergi, később német birodalmi konzul lett. 1869-ben magyar nemességet kapott. Több alkalommal volt képviselő.

4. **W. I. Fülöp**, flantróp, szül. Veprovácon (Bács m.), ahonnan a XVIII. sz. vége felé jött Szegedre. Ekkor vette fel a W. nevet, miután családja Wodian morvaországi községből származott. Addig R. Feiwes Ehp. evitznek hívták. 1793–1807 közt esküdt, 1808-tól kezdve bíró volt. Kiváló talmudtudós és a hitközség egyik vezetője volt. Meghalt 1820 körül. Egyik fia, **W. Sámuel**, a szegedi hitközség vezetői közé tartozott és 1816–21 közt városbíró is volt, másik fia **W. Cosman (Jehosua)**, teológus, szül. Veprovácon 1789., megh. Györszigeten 1831. Jámbor életű, kiváló tudós volt, aki saját költségén jesivát és internátust tartott fenn Győrött. Barátságban és levelezésben állott Münz Mózessel és Szófer Mózessel. Hébernyelvű kézíratait fia, **W. Arnold (Áhrón)** adta ki *Szófer Nachlat Jehosua. Liber Hereditatis Josuae. Commentationes in plerisque Talmudi Babylonicis Tractatus additis commentationibus in Pentateuchum* címen, két kötetben (Vindobonae 1890), melyhez a bevezető tanulmányt héber nyelven Bacher Vilmos írta. A díszesen kiállított művet megjelenésekor beküldték a Vaticán könyvtárának, mely köszönetét fejezte ki az értékes teológiai műért.

5. **W. II. Fülöp (vásárhelyi)**, szül. Hódmezővásárhelyen 1822., megh. Budapesten 1899 jan. Pesten nyomdászkodott, majd Hódmezővásárhelyen az első nyomdát létesítette. A szabadságharc alatt honvéd volt, majd Kossuth a Pesti Hirlapnál nyomdavezetőül alkalmazta. A kormányjal együtt Debrecenbe ment, ahol a városi nyomdában állította fel a kormány nyomdáját. A szabadságharc leveretése után Aradra költözött s számos értékes nyomtatványt kénytelen volt megsemmisíteni. 1856-ban újra Pestre költözött s megalapította saját új nyomdáját, mely heti- és napilapot állított elő. 1874-ben megvásárolta a Lampel-féle kiadó céget, továbbá elvállalta a Budapest, a Kis Ujság és Matyás Diák c. lapok kiadását s vállalatát elsődrendűvé fejlesztette. Erdemeiért 1897. magyar nemességet kapott.

Wohl, 1. **Janka***, író, szül. Pesten 1846., megh. Budapesten 1901. 1861., adta ki első verseskötetét (*Költemények*), amely Arany János jóindulatú méltánylásában részesült. Nővérevel, Stefániával együtt új divatlap típust teremtett *A divat* (1870–72), a *Nők munkaköre* (1872–73) és a *Magyar Bazár* (1873–1901) c. lapokkal. Széleskörű szépirodalmi tevékenységet fejtett ki és sok eredeti megfordított verse, elbeszélése, regénye jelent meg a fővárosi lapokban. Irodalmi szalónja Budapest társadalmi életében jelentős szerepet játszott.

2. **W. Stefánia***, író, 1. **W. Janka** húga, szül. Pesten 1848., megh. Budapesten 1889. Versekkel kezdte, mint nővére, igazi figyelmet csak 1865. kiadott *Regekönyvével* keltett, amely több kiadást ért. Sok tárcája, elbeszélése és finoman cizellált regénye jelent meg, amelyeket maga ültetett át francia és angol nyelvre. Fontosabb önálló

művei: *Beszélyek és tárcák* (W. Jankával együtt, 1877); *Egy szerelem életrajza* (regény, 1883); *Aranyfüst* (regény, 1887, majd 1888 és 1907); *Eva* (elbeszélések, 1888); *W. S. hátrahagyott iratai* (1891).

Wojtczky Gyula, költő és újságíró, szül. Tisza-Beőn 1887. 1909-ben jelent meg *Újak irodalmáról* c. essay-kötete. 1909-ben szerkesztette az Ifjú munkás c. szociálista újságot. Ugyanakkor kerületi titkára volt a szociáldemokrata pártnak Budapesten. 1912-ben jelent meg *Versék a 30-ik századból* c. kötete, amelyhez Ady Endre írt előszót. 1926-ban *Iramok hátán* c. megjelent verskötete új hangjával és irányával tünt fel. Kolozsvárott a Vas- és Fémmunkás c. szaklapot szerkesztette.

Wolf, 1. Benjámín Zév, erdélyi országos főrabbi. 1764 és 1777 közt töltötte be ezt a tisztséget, mint Gyulafehérvár rabbija. Krakkói születésű volt. Valószínűleg azonos W. nagymagyar rabbiival, aki szintén Krakkóból származott.

2. **W. I. József**, kalocsai rabbi, megh. Kalocsán 1880., ahol húsz évig működött. *Gedulasz Mordecháj* címen hébernyelvű gyászbeszédei jelentek meg.

3. **W. II. József**, rabbi, szül. Budapesten 1893 aug. 6. 1909—1921-ig volt a budapesti rabbiképző növendéke. 1920-ban avatták bölcsészdoktorrá, 1922. pedig rabbivá. Azóta a Pesti Izraelita Hitközség vallástanára. Műve: *Keleti befolyások Romanos bizánci himnuszok költő műveire* (1920). Cikkei a Mult és Jövőben, a Budapesti Hirlapban, a Reményben, a Blau Emlékkönyvben, a Magyar Zsidó Szemlében jelentek meg. F. D.

4. **W. Náthán**, rabbi, l. *Lieber Wolf Náthán*.

5. **W. Sándor**, kismartoni műgyűjtő. Foglalkozása szerint nagykereskedő, ki a XX. sz. elejétől gyűjtötte össze a róla nevezett kismartoni Wolf-múzeum tárgyait, melyek 22 teremben vannak elhelyezve enteriőrszerű elrendezésben. A múzeum a következő osztályokra oszlik: gótikus szoba, egyházi emlékek, céhemlékek (korsók stb.) szobája, empire-szoba az Elslér Fannyra vonatkozó emlékekkel, színháztörténeti, konyhafelszerelések szobája, 2 terem zsidóvonatkozású emlékekkel. Ezekon kívül archaelógiai emlékek, szobrok és képek.

6. **W. Vilmos**, ügyvéd, jogi író, szül. Török-Kanizsán 1853., megh. Budapesten 1924. A budapesti egyetemen tanult s korán munkatársa lett a Pesti Hirlapnak, majd a Budapesti Hirlapnak, ahová Don Diego álnéven írta cikkeit. 1880 óta főmunkatársa volt az Ügyvédi Közlönynek, majd 1884. megalapította és azóta szerkesztette az Ügyvédek Lapját. Elismert kiváló kriminalista, volt, aki főleg a kilencvenes években több nagy bűnpörben szerepelt mint védő. Főbb művei: *A magyar csódtörvény* (2. kiad., 1890); *A magyar ügyvédi rendtartás* (1886); *A Kúria elvi jelentőségű határozatai köztörvényi ügyekben* (1886); *A Kúria elvi jelentőségű határozatai bűnügyekben* (1886); *Die Kreuzer-Sonate vor Gericht* (1891); *Az ügyvédi rendtartás tervezetéről* (1907);

A Kúria ügyvédi tanácsának elvi jelentőségű határozatai (12 füz., 1909—10); *Az új adótörvények népszerű ismertetése* (1912).

Wolfner, 1. Gyula, nagyiparos, műgyűjtő. Képgyűjteménye, melyet a XX. sz. első éveiben kezdett összehozni, főleg a XIX. sz. magyar festőknek vázlataiból és első képeiből áll. Legnevezetesebb darabjai: egész gyűjtemény *Székely Bertalan* képeiből, *Szinyei Merse* 1867—73 között való vázlatai, *Mednyánszky* tájképei és figurális vázlatai, *Deák-Ebner* vázlatai a 80-as évekből, Gyárfás Jenő *Tetemrehívás* áruak vázlata, *Munkácsy, Paál, Mészöly, Liczenmayer, Lotz* képei és vázlatai, az újabbak közül *Katona, Góth Móric, Perlmutter* képei, a régiek közül *Markó, Ligeti, Barabás, Molnár József* képei. A gyűjtemény leírását és teljes jegyzékét adja Lázár Béla, *Egy magyar gyűjtemény* (Budapest 1922). A képeken kívül körülbelül 1914 óta magyar népies kerámiát és himzéseket is gyűjt, melyeket 1924. az Iparművészeti Múzeumban külön kiállításon is bemutatott. F. B.

2. **W. József**, könyvkiadó, szül. Aradon 1856 jún. 8. Egyetemi tanulmányai végeztével megalapította az országos hírűvé vált Singer és Wolfner könyvkiadó- és kereskedő céget, melynek intézésében vezetőszerepet vitt. Főképen az ifjúsági és szépirodalom közönlőit sokat W. buzgalmanak. 1923-ban a cég részvénytársasággá alakult át s ennek elnök-vezérigazgatója lett. Ő adta ki Herceg Ferenc jubileuma alkalmából annak összes műveit díszkiadásban. A fővárosi közéletben, mint képviselőtestületi tag jelentékeny szerepet játszott.

3. **W. Tivadar**, nagyiparos és képviselő, szül. Újpesten 1864 jún. 18. A gimnáziumot és technológiát Budapesten végezte, majd a tyja börgyárában gyakorlati ismereteket szerzett és hosszabb tanulmányútat tett az európai államokban, Egyiptomban és az egész keleten is. Hazajövet tevékeny részt vett úgy gyára fejlesztésében, mint Újpest, majd a főváros képviselőtestületében. Elnöke lett a börgyárosok nemzeti egyesületének, igazgatója a technológiai múzeumnak és egyik vezetőségi tagja a kereskedelmi és iparkamarának. 1896-ban Gödöllőn képviselővé választották és több ülészakon át képviselte ezt a kerületet a parlamentben. 1904-ben a király *újpesti* előnévvel nemességet adományozott W.-nek s ugyanakkor tartalékos huszárszászadosnak léptették elő.

Wysber Lajos, hírlapíró, szül. 1817., halála éve és helye ismeretlen. Változatos életpályáján volt kereskedő, színházi karénekes Pesten, majd u. o. újságíró riporter minőségben még a szabadságharc előtt. Március idusa után lapalapítási engedélyt kért és kapott. Ekkor alapította a Patriótot, mely az osztrákoknak rendkívül sok kellemetlenséget okozott. Ezért a szabadságharc leveretése után W.-nek menekülnie kellett és azóta kalandor életet élt. Két fennmaradt munkája: *Über alles Das* (Pest 1848.) és *Lebensbilder aus Ungarn* (Wien 1849).